శ్రీ నారాయణతీర్థ గ్రంథమాల నం. 3

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

మొదటి వాచకము

గ్రంథకర్త

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

ప్రథమ ముద్రణము : 1000 ప్రతులు

శాలివాహన శకము ౧౮౭౭

మన్మథ సంవత్సర

క్రీస్తు శకము 1955

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి

మూల్యము రు 1-8 0

విజ్ఞప్తి

నేటికి ఇరువదియైదు సంవత్సరములకు పూర్వము సంగీతశాస్త్రపరిశోధనకు పూనుకొని యుంటిని. ఆ పరిశోధనాఫలితముగా నెడధ్యాయముల పరిమితిగల సంగీతమార్తాండమను ఉద్గ్రంథమున రెండుసంపుటములు అచ్చునకు సిద్ధముచేయబడినవి. మరి రెండు సంపుటములు వ్రాయబడుచున్నవి. ఇట్టి విపుల పరిశోధనాకృతికి సామాన్యముగ ప్రచారముండుట కష్టసాధ్యమని గుర్తించి దానికి సోపానక్రమమున సులభ ప్రక్రియలో సంగీతలోకమునకు అందుబాటులో నుండునట్లును, విశ్వవిద్యాలయముల, ప్రభుత్వముల పాఠ్య ప్రణాళికల ననుసరించియు, 'సంగీతశాస్త్రవాచకముల'ను శీర్షికతో క్రమముగ నైదువాచకములు లక్ష్యలక్షణములతో వ్రాయదలచితిని. అందు ఇయ్యది మొదటివాచకము.

ఇందు ఎనిమిది ప్రకరణములలో లక్షణమును, తొమ్మిది ప్రకరణములలో లక్ష్యమును పూర్తిచేయబడినది. లక్ష్యము తానప్పగుల వరకు గలదు.

వర్ణములలో ముందు సులభమైనవానినే ప్రారంభింపవలెను. సరళీలను, జంటలను, అలంకారములను మూడుకాలములలోను అభ్యసించుట అవసరము. పిమ్మట వాట్లను స్వస్థానములలో స్వరాక్షరములకు బదులు అ. ఇ. ఉ. ఎ. ఒ. అను అయిదు అచ్చులతో గూడ సాధకచేసిన మంచి ఉపయోగము కలదు.

సరళీలు, జంటలు మున్నగు వానిని మాయామాళవగౌళరాగమునందే గాక యింకా అయిదారు రాగములలో కూడ సాధిక జేసిన ముందు పాఠము సులభము కాగలదు.

ఈ నా సంగీతశాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్సరముల నుండి సహాయము చేయుచున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వము వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

పుస్తకములను అచ్చువేయించుకొనుటకు అవకాశములేని సమయములో ఈ మొదటివాచకమును ముందుగా అచ్చువేసి ఇచ్చుట మూలమున చేసిన మహోపకారమునకు గుంటూరు వెల్‌కంప్రెస్సు అధిపతులు శ్రీ జంధ్యాల వేంకటప్పయ్య శాస్త్రిగారికిని, ఇందులకు కారకులైన "భావోద్దీపన గాయక శిఖామణి" శ్రీ పర్వతనేని వీరయ్యచౌదరి గారికిని ఎంతయు కృతజ్ఞుడను.

ఇట్లు,

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

విషయ సూచిక

★

పుట పుట

ప్రార్థన

(1) పరిభాషా పదములు

1. శ్రుతి 1
2. స్వరము 2
3. ఆరోహణము 2
4. అవరోహణము 2
5. స్థాయి 2
6. అవస్థము 3
7. పూర్వాంగము 3
8. ఉత్తరాంగము 3
9. ధాతువు 4
10. మాతువు 4
11. శుద్ధము 4
12. వికృతము 4
13. కాలము 4
14. త్రికాలము 5
15. అక్షరకాలము 5
16. గ్రహము 5
17. మెళము 6
18. అలంకారము 6
19. మంత్రము 6
20. మధ్యము 7
21. తారము 7

---

(2) స్వర విషయము

1. సప్తస్వరముల పేర్లు 9
2. సప్తస్వర సంజ్ఞలు 9
3. స్థాయియందుగల 12 స్వరములు 9
4. 16 శుద్ధవికృతస్వరములు 10
5. వెంకటమఖియొక్క చతుర్దండి ప్రకాశికలో చెప్పబడిన ప్రకారము శుద్ధ వికృతస్వరములకు అక్షర సంజ్ఞలు 15

పుట

(3) రాగము

1. రాగమునకు అర్థము 17
2. మేళ విభాగము 17
3. 72 మేళకర్తలు 25
4. 12 చక్రములు 26
5. మేళములకు కటపయాది సంజ్ఞలు 34
6. సంపూర్ణము 39
7. షాడవము 40
8. ఔడువము 40

(4) తాళము

1. తాళాంగములు 42
2. లఘువుయొక్క జాతులు 43
3. సప్తతాళములు 44
4. సప్తతాళాంగములు 44
5. సప్తతాళ విమర్శన పదకము 46

(5) రాగ లక్షణములు

1. మాయామాళవగౌళ రాగ లక్షణము 47
2. మలహరిరాగ లక్షణము 47
3. తోడిరాగ లక్షణము 50
4. భైరవిరాగ లక్షణము 51
5. దర్బారురాగ లక్షణము 53
6. మోహనరాగ లక్షణము 54
7. కాంభోజిరాగ లక్షణము 55
8. కమాచిరాగ లక్షణము 56
9. ధీరశంకరాభరణరాగ లక్షణము 57
10. అఠాణారాగ లక్షణము 58
11. శుద్ధసావేరిరాగ లక్షణము 59
12. మేచకల్యాణిరాగలక్షణము 61

(6) చతుర్విధ వాద్యములు

1. తత వాద్యములు 63
2. సుషిర వాద్యములు 63
3. అవనద్ధ వాద్యములు 64
4. ఘన వాద్యములు 65
5. తంబుర శ్రుతి 66

పుట పుట

(7) గీతాదుల లక్షణములు

1. గీతము 70
2. లక్షణ గీతము 71
3. స్వర జతి 72
4. జతి స్వరము 72
5. తానము 73

(8) వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

పురందర దాసు 76

(9) లక్ష్యము సూచనలు 77

సరళీ స్వరములు 78

(10) జంటస్వరములు 79

సూచనలు 80

(11) హెచ్చుస్థాయి స్వరములు 81

(12) తగ్గుస్థాయి స్వరములు 82

(13) దాటు స్వరములు 83

(14) అలంకారములు 85

(15) గీతములు

1. శ్రీ గణనాథ 90
2. కుందగౌర 91
3. కెరయనీరను 91
4. పదుమనాభా 92
5. వరవీణా 92
6. కమలజదళ 93
7. అనలేక 94
8. మందరధరే 95
9. గోవిందా 95

పేజీ		పుట

(16) స్వరజతులు

1. సాంబశివ	96	2. కామాక్షి	98

(17) కీర్తన పద్ధతులు

1. పిలవరావైతి	101	4. నిన్నుకోరి	109
2. చలమేల	104	5. స్వామినిన్నేకోరి	111
3. తరుణి	106	6. నెలతరో	113

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము
(లక్ష్యలక్షణములు)

★

మొదటి వాచకము

శ్లో॥ చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృత్తం జగదాత్మనా
నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్వితీయ ముపాస్మహే॥

1. పరిభాషా పదములు

1. శ్రుతి, 2. స్వరము, 3. ఆరోహణము 4. అవరోహణము, 5. స్థాయి, 6. ఆనర్తము, 7. పూర్వాంగము, 8. ఉత్తరాంగము, 9. ధాతువు, 10. మాతువు, 11. శుద్ధము, 12. వికృతము, 13. కాలము, 14. త్రికాలము, 15. అక్షరకాలము, 16. గ్రహము, 17. మేళము, 18. అలంకారము, 19. మంద్రము, 20. మధ్యము, 21. తారము.

వివరములు :—

(1) శ్రుతి

ఒక మాత్రాకాలములో చెవికి వినిపించు-నట్టి మొదటి ధ్వనియును, స్వరావయవ లక్షణమును, స్థాయియందు ఇరువది రెండవ భాగమును అగు స్వరమునకు కారణమైన నాదవిశేషము శ్రుతి యని చెప్పబడినది.

(2) స్వరము

వినువారి చిత్తమును స్వయముగ రంజింపజేయునట్టి నియు, అనురణ నాత్మకమైనదియు, శ్రుతికలిగించినదియు, స్థాయి యందు ఏడవస్థానమునకు నాదవిశేషము స్వరమనబడినది. అనగా 22 శ్రుతులలో కూడిన స్థాయియొక్క నాదమును ఏడుగా విభజించగా అందొక్కొక్క భాగము స్వరముగా చెప్పబడినది. నాదవిషయమున శ్రుతి స్వరములకు భేదము ఏమియు లేదు. నాదములకు మధ్యనుండు అంతరముల ననుసరించి శ్రుతి స్వరవ్యవస్థ ఏర్పడినది.

(3) ఆరోహణము

తగ్గునుండి నాదము హెచ్చునకు నడచుట ఆరోహణము. తగ్గు అనగా నీచము, హెచ్చు అనగా ఉచ్చము.

ఉదాహరణము :— స రి గ మ ప ధ ని సి.

(4) అవరోహణము

ఉచ్చ (హెచ్చు) నుండి నాదము నీచకు (తగ్గునకు) నడచుట అవరోహణము.

ఉ॥ సి ని ధ ప మ గ రి స

(5) స్థాయి

ఒకదానికొకటి రెట్టింపు ధర్మములో నుండు రెండు నాదస్థానములతో కూడిన మొత్తము నాదమునకు స్థాయియని పేరు.

ఉ॥ స రి గ మ ప ధ ని సి

షడ్జము మొదలు పైషడ్జము వరకు గల నాదము (ఈ రెండు షడ్జములతో సహా కలసి) స్థాయి యగుచున్నది.

మంద్రము-మధ్యము-తారము అని స్థాయిలు మూడు గలవు. ఈ స్థాయిలు ఒకటానికంటె ఒకటి క్రమముగా రెట్టింపు రెట్టింపు నాదములు గలవై యున్నవి.

(6) ఆవర్తము

ఇది తాళమునకు సంబంధించినది. తాళమునకు గల అంగముల నన్నింటిని క్రమముగా ఒక పర్యాయము అనుష్ఠించిన అవర్త మనబడును. ఈ ప్రకారముగా తాళాంగములను ఒక పర్యాయము అనుష్ఠించిన పిమ్మట తిరిగి మొదటినుంచి ప్రారంభించిన అది రెండవ ఆవర్తమగును. అనగా తాళమును ఒక పర్యాయము వేయుట ఆవర్తమని తాత్పర్యము.

(7) పూర్వాంగము

షడ్జము మొదలుగాగల నాలుగు స్వరములు. పూర్వాంగ స్వరములు.

ఉ॥ స రి గ మ

(8) ఉత్తరాంగము

పంచమము మొదలుగా గల మూడు స్వరములును ఉత్తరాంగ స్వరములు.

ఉ॥ ప ధ ని

పూర్వాంగ ఉత్తరాంగములు స్వరములకే చెప్పబడినవి.

(9) ధాతువు

స్వరమునకు ధాతువని పేరు.

(10) మాతువు

కీర్తన భాగమునకు మాతువని పేరు. కీర్తన యందలి భాషను సాహిత్యమని శాస్త్రజ్ఞులు వ్యవహరించిరి. అందువలన ప్రకరణము ననుసరించి యిచ్చట ధాతు మాతువులన స్వర సాహిత్యములని చెప్పబడినవి.

(11) శుద్ధము

స్పష్టముగా పలుకబడు నియతశ్రుతి నాశ్రయించిన స్వరమునకు శుద్ధమని పేరు. నేను స. ప స్వరములును, మిగతా స్వరములగు రి, గ, మ, ధ, ని స్వరములలో ఒక్కొక్కదానికి ఎన్ని రూపములు చెప్పబడినవో అందు మొదటివిన్నీ శుద్ధముగా వ్యవహరింపబడుచున్నవి.

(12) వికృతము

నియతశ్రుతిని వదలి ఆ స్వరమునకు చెప్పబడిన మిగిలిన శ్రుతులను ఆశ్రయించిన స్వరములు వికృతము లనబడుచున్నవి.

(13) కాలము

తాళమునకు అవయవ లక్షణమైనది కాలము. క్షణము మొదలు కాక పాదమువరకు కాలములు శాస్త్రమందు వివరింపబడినవి. అతి సూక్ష్మమైన కాలమును వ్యవహరించుటకు గాను క్షణము మొదటిది. అటులనే స్థూలమందు కాక పాదము

చివరది. ఈ రెండును, నీట్లకు మధ్యనుండు కాలములు మాత్రమే వ్యవహారయోగ్యము లగుచున్నవి.

ఈ విషయమై, రెండవ వాచకమున వివరించబడును.

(14) త్రికాలము

మొదటి కాలము, రెండవ కాలము, మూడవ కాలము అను మూటికిని త్రికాలమని పేరు. తాళమును, పాటను ఒక కాలములోనే ప్రారంభించుట మొదటి కాలము. తాళము నడచు కాలమునకంటెను పాటను రెట్టింపు వేగముగా (తొందరగా) పాడుట రెండ కాలము. ఈ రెండవ కాలమున కంటెను రెట్టింపు తొందరగా అనగా తాళమునడుచు కాలమున కంటెను నాలుగు రెట్లు తొందరగా పాడుట మూడవ కాలము.

(15) అక్షరకాలము

ఒక హ్రస్వాక్షరమునకు గల కాలము అక్షరకాలము. హ్రస్వాక్షరకాలప్రమాణము అరశేకండు కాలము.

(16) గ్రహము

తాళగ్రహమని రాగగ్రహమని గ్రహములు రెండు విధములు.

రాగమును ప్రారంభించు స్వరము రాగగ్రహమని, తాళమందు గీతమును ప్రారంభించు స్థానమునకు తాళగ్రహమని పేర్లు.

మార్గతాళవిధానము సంగీత సర్వాండమునందు తాళాధ్యాయమున తెలియుదుమము.

(17) మేళము

స్వరసంపుటికి మేళమనిపేరు. స్వరములను చేర్చుటకు మేళపించుట యందురు. వాద్యములందు తంత్రులనాదములను సమకూర్చుటకు మేళము చేయుటయందురు. దీనికి యింకా వినియోగములు గలవు గాని యిచ్చట అనవసరమని వదలి వేయబడినవి. రాగవిభాగమున మేళమన మేళకర్తయని తాత్పర్యము.

(18) అలంకారము

స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి, అను నాలుగు విధములగు స్వరనడకలకు అలంకారములని పేర్లు. ఇది స్వరాలంకార విషయము.

సప్తతాళములను స్వరములచేత అభ్యసించుటకు చెప్పబడిన ధృవ, మఠ్య, రూపకము మున్నగు తాళములును జాతులతోసహా నేడు అలంకారములని వ్యవహరించుచున్నారు. ఇవి తాళాలంకారములు.

(19) మంద్రము

సంగీతమందు గల మూడు స్థాయిలలోను యిది మొదటి స్థాయికి పేరు. మానవులు వినుటకును, ఉచ్చరించుటకును కూడ యోగ్యమగు అతి సూక్ష్మమైన నాదము మొదలు అట్టి నాదమునకు రెట్టింపునాదము వరకు (ఆరోహణమందు) గల

మొత్తము నాదమునకు మంద్రస్థాయి యనిపేరు.

ఇందు అతిసూక్ష్మ నాదమునకు శరీరమందు స్థానము నాభి. దీనికి రెట్టింపు నాదమునకు శరీరమందు స్థానము హృదయము. ఈ నాదమునకు సూక్ష్మనాదమని పేరు.

(20) మధ్యము

ఇది మంద్రస్థాయికి ఆరోహణ మందుగల రెండవ స్థాయికిపేరు. హృదయమందుగల సూక్ష్మనాదము మొదలు కంఠస్థానము వరకుగల మొత్తము నాదమునకు మధ్యస్థాయి యనిపేరు. ఇందు కంఠస్థాననాదమునకు పుష్టమని పేరు.

ఈ స్థాయియందు హృదయ స్థానమందలి నాదమునకు కంఠస్థానమందలి నాదము రెట్టింపు ధర్మములో నుండును. మూడుస్థాయిలలోను యిది మధ్యనున్నది.

(21) తారము

ఇది మధ్యస్థాయికి తరువాత ఆరోహణక్రమమున ఉన్న మూడవ స్థాయికిపేరు. (ఆరోహణమున) కంఠస్థాన మందలి నాదము మొదలు మూర్ధన్యము (యిచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి (భ్రూమధ్యము) నందలి అపుష్టమైన నాదము వరకుగల మొత్తము నాదమునకు తారస్థాయి యనిపేరు. ఇందు కంఠస్థాన నాదమునకు మూర్ధన్యనాదము రెట్టింపు ధర్మములో నుండును. ఇచ్చట అపుష్టమన లీనమని తాత్పర్యము.

వీణయందు బిరడాల నైపుణ తీగలు ఆనియుండు మొదటి మెట్టునకు మేరువయని పేరు. ఈ మేరువస్థానమే శరీర

మందు నాభిస్థానము. వీణయందు పైషడ్జస్థానము శరీరమున హృదయస్థానము. కంఠస్థానములు వీణకును శరీరమునకును సమానములే యగుచున్నవి. ఈ ప్రకారము ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులచేత స్థాయిలను గుర్తింపజేయవలెను.

మంద్ర, మధ్య, తారస్థాయిలకు ఉదాహరణములు.

స̇ రి̇ గ̇ మ̇ ప̇ ధ̇ ని̇ స̇
తారము

స రి గ మ ప ద ని సి
మధ్యము

స̣ రి̣ గ̣ మ̣ ప̣ ధ̣ ని̣ స
మంద్రము

మంద్ర స్వరములకు క్రింద చుక్కలును తారస్వరములకు పైన చుక్కలును ఉంచబడినవి. చుక్కలులేనివి మధ్యస్థాయి స్వరములు. తారస్థాయి పైషడ్జమునకు (/) ఈ ప్రకారము నిలువుగీటు ఉంచబడినది.

★

2. స్వరవిషయము

(1) సప్తస్వరముల పేర్లు

షడ్జము, ఋషభము, గాంధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము, నిషాధము

(2) సప్తస్వర సంజ్ఞలు

గానమందు స్వరనాదములను అభ్యసించుటకు గాను పై స్వరనామములయొక్క మొదటి అక్షరములే స్వరసంజ్ఞలు గా చెప్పబడినవి. షడ్జమునకు 'స' అనియును, ఋషభమునకు 'రి' అనియును చెప్పబడినది. ఈ ప్రకారము సప్తస్వరములకు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని. అను అక్షరములు సంజ్ఞలగుచున్నవి.

(3) స్థాయియందుగల 12 స్వరములు

లోగా వివరింపబడిన మంద్ర, మధ్య, తారము లను మూడు స్థాయిలలో ఒక్కొక్కదానియందు 12 శుద్ధ వికృత స్వరస్థానములు చెప్పబడినవి. స్థాయియందు మొదట షడ్జము మొదలు 12 స్వరస్థానములు పూర్తికాగా 13 వది పైషడ్జ మగుచున్నది. 12 స్వరస్థానములకు వరుసగా

(1) షడ్జము (2) శుద్ధ ఋషభము (3) చతుశ్రుతి ఋషభము (4) సాధారణ గాంధారము (5) అంతర గాంధారము (6) శుద్ధ మధ్యమము (7) ప్రతి మధ్యమము (8) పంచమము (9) శుద్ధ ధైవతము (10) చతుశ్రుతి ధైవతము (11) కైశికి నిషాదము (12) కాకలి నిషాదము అని పేర్లు. తిరిగి 13 వది పైషడ్జము.

పేర్లకు సంజ్ఞలు :

1. స	6. శు.మ	10. చ.ధ
2. శు.రి	7. ప్ర.మ	11. కై.ని
3. చ.రి	8. ప	12. కా.ని
4. సా.గ.	9. శు.ధ	1. స
5. అం.గ		

ఈ స్వరములు పీఠములో ఒక స్థాయియందు నిరూపించబడుచున్నవి.

12 స్వరస్థానములలో స. ప. అను స్వరములకు మాత్రము ఒక్కొక్క స్థానముకలదు. మిగతా రి. గ మ. ధ. ని. అను అయిదు స్వరములకును రెండేసి స్థానములు గలవు. గాన మొత్తము (5×2=10+2=) 12 స్వర స్థానములైనవి.

(4) 16 శుద్ధ వికృత స్వరములు

స్థాయియందు స్వరస్థానములు 12 అయినను ఆ 12 స్థానములలోనే 16 స్వరములు వినియోగించు కొనబడుచున్నవి. ఎట్లన స్థాయి ప్రారంభ స్వరము అయిన స గాక దాని తరువాతను వరుసగాగల నాలుగు స్వరస్థానములలో రి. గ స్వరములు రెండును ఒక్కొక్కటి మూడేసి వంతున ఆరు స్వరములు వినియోగ మగుచున్నవి.

మూడు ఋషభము లపేర్లు

1. శుద్ధ ఋషభము, 2. చతుశ్రుతి ఋషభము, 3. షట్ శ్రుతి ఋషభము. లో గా. శు. రి. చ. రి అను

స్వరములకు మాత్రమే షడ్జస్థానము తరువాతనుగల రెండు స్వర స్థానములు చెప్పబడినవి. మూడవదియైన షట్ శ్రుతి ఋషభమునకు స్థానము తెలియవలసి యున్నది. రెండు ఋషభ స్థానములకు తరువాతను అవరోహణమందు గల గాంధారము నకు చెప్పబడిన మొదటి స్థానమునందు మూడవ ఋషభమును వినియోగించుకొనిన అది షట్ శ్రుతి ఋషభముగా చెప్పబడి నది. అసలు యిది సాధారణ గాంధారముయొక్క స్థానము. గనుక సాధారణ గాంధారము నకును, షట్ శ్రుతి ఋషభము నకును ఒకటే స్వరస్థానమని తెలియవలెను. ఆ స్వరస్థాన నాదమే ఒకప్పుడు షట్ శ్రుతి ఋషభముగాను, ఇంకొకప్పుడు సాధారణ గాంధారము గాను వినియోగ మగుచున్నది.

మూడు గాంధారముల పేర్లు

1. శుద్ధ గాంధారము, 2. సాధారణ గాంధారము, 3. అంతర గాంధారము.

లోగా సా, గ, అం, గ. అను రెండు స్వరములకు మాత్రమే స్థానములు చెప్పబడినవి. ఈ రెంటి కంటెను ముందు అనగా అవరోహణమందు యింకొక గాంధారము శుద్ధమని చెప్పబడినది. గాంధారమునకు చెప్పబడిన రెండు స్వరస్థాన ముల కంటెను ముందు (అవరోహణమందు) గల మొదటి స్వర స్థానము ఋషభమునకు చెప్పబడిన రెండవ స్వరస్థానమై యున్నది. ఇది చతుశ్రుతి ఋషభస్థానము. ఈ స్థానమునందు మూడవ గాంధారమును వినియోగించుకొనిన అది శుద్ధ గాంధారమని చెప్పబడినది. అనగా చతు శ్రుతి ఋషభము

నకును, శుద్ధ గాంధారమునకును ఒకటే స్థానమని తాత్పర్యము. ఈ స్వరస్థానమే ఒకప్పుడు చ, తు శ్రుతి ఋషభముగాను, మరొకప్పుడు శుద్ధ గాంధారము గాను వినియోగ మగుచున్నది. పై ప్రకారము షడ్జస్థానమునకు తరువాతనుగల నాలుగు స్వర స్థానములలోను మూడు ఋషభములును, మూడు గాంధార ములును మొత్తము ఆరుస్వరములును ఉదహరింప బడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

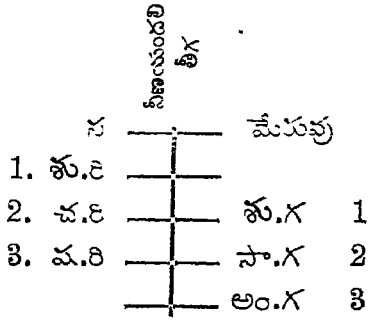

మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు

ఈప్రకారముగానే పంచమముయొక్క స్వరస్థానమునకు తరువాతను (ఆరోహణమందు) గల 4 స్వర స్థానములలో మొదటిస్థానమునుండి వరుసగా మూడు ధైవతములును, రెండవ స్వరస్థానమునుండి వరుసగా మూడు నిషాదములును చెప్ప బడినవి. మూడు ధైవతములలో రెంటిపేర్లు ఇదివరకే చెప్ప బడినవి. ఈ రెంటికిని తరువాతను ఆరోహణమందు మూడవ ధైవతము షట్‌శ్రుతి ధైవతమనియును, రెండు నిషాదములకు

ముందు అవరోహణమందు మొదట (మూడవనిషాదము) శుద్ధ నిషాద మనియును చెప్పబడినవి.

గనుక రెండవదియైన చతుశ్రుతి ధైవతమును మొదటిది అయిన శుద్ధనిషాదమును ఒక స్థానమునందే వినియోగమగు చున్నవి. అటులనే మూడవదియైన షట్‌శ్రుతి ధైవతమును, రెండవదియైన కైశికి నిషాదమును ఒకస్థానమునందే వినియోగ మగుచున్నవి. మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు, కలసి మొత్తము ఆరుస్వరములును పంచమము తరువాతను గల నాలుగు స్వరస్థానములలోను వరుసగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరు స్వరములు దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

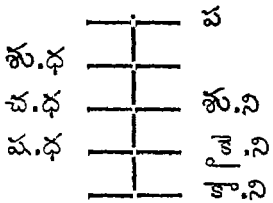

ఈ విధముగ ఋషభగాంధారములు 6 స్వరములును, ధైవత నిషాదములు 6 స్వరములును కలసి మొత్తము 12 స్వరములు అయినవి. స్థాయియందుగల 7 స్వరములలో యింతవరకు చెప్పబడిన రి. గ. ధ. ని లు పోగా యిక స, మ, ప, లు మిగిలినవి. స.ప లకు మార్పు ఉండదు. అందువలన వాటికి ఒక్కొక్కటి వంతున అవి రెండు స్వరములును, శుద్ధ

మధ్యమము ప్రతి మధ్యమము అనునది రెండు స్వరములును కలిసి మొత్తము నాలుగు స్వరములైనవి. ఈ నాలుగు సర్వములు పై 12 స్వరములును కలిసి మొత్తము స్థాయియందు (12+4=) 16 స్వరములైనవి. ఇవి దిగువ నుదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

16 స్వరములు

1.	స		
2.	శు.రి		
3.	చ.రి	శు.గ	5
4.	ష.రి	సా గ	6
		అం.గ	7
		శు.మ	8
		ప్ర.మ	9
10.	ప		
11.	శు.ధ		
12.	చ.ధ	శు.ని	14
13.	ష.ధ	కై.ని	15
		కా.ని	16
	స		

ఈ 16 స్వరములలో స.రి.గ.మ.ప.ధ.ని అను సప్త స్వరములకు చెప్పబడిన మొదటి స్వరములు (7) శుద్ధములుగాను, తక్కినవి (9) వికృతములుగాను చెప్పబడినవి. వీని వివరములు :

7 శుద్ధ స్వరములు		9 వికృతి స్వరములు	
1	స	చ.రి	1
2	శు.రి	ష.రి	2
3	శు.గ	సా.గ	3
4	శు.మ	అం.గ	4
5	ప	ప్ర.మ	5
6	శు.ధ	చ.ధ	6
7	శు.ని.	ష.ధ	7
		కై.ని	8
		కా.ని.	9

(5) వెంకట మఖియొక్క చతుర్దండి ప్రకాశికలో చెప్పబడిన ప్రకారము శుద్ధ వికృత స్వరములకు అక్షర సంజ్ఞలు.

స. ప. స్వరములు ఎప్పుడును శుద్ధములే యగుటచే వానికి అక్షర సంజ్ఞలు చెప్పబడలేదు. మిగిలినవానికి చెప్పబడు చున్నవి.

శుద్ధ వికృత స్వరములు	అక్షర సంజ్ఞలు
శు–రి	ర
చ.రి	రి
ష.రి	రు
శు.గ	గ
సా.గ	గి

శుద్ధ వికృత స్వరములు	అక్షర సంజ్ఞలు
అం.గ	గు
శు.మ	మ
ప్ర.మ	మి
శు.ధ	ధ
చ.ధ	ధి
ష.ధ	ధు
శు.ని	న
కై.ని	ని
కా.ని	ను

★

3. రాగము

(1) రాగమునకు అర్థము

వినువారి చిత్తమును రంజింప జేయునట్టి స్వర, వర్ణము లతో కూడిన ధ్వనివిశేషమునకు రాగమనిపేరు.

(2) మేళవిభాగము

ఇచ్చట మేళమన మేళకర్త యని అర్థము. రాగ విభాగమునందు మొదటివిగా యేర్పడిన రాగములు మేళకర్త లన బడినవి. నేడు మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణములు.

శుద్ధ వికృత స్వరములనుండి 72 మేళములు ఏర్పడినవి. మేళములు ఏర్పడిన విధానమును తెలియుటకుగాను షడ్జము మొదలు వరుసగానున్న అయిదు స్వరస్థానములలోను, షడ్జము, మూడురిషభములు, మూడు గాంధారములు కలసి స రి గ అని పునరుక్తి లేకుండా యెన్ని పర్యాయములు ఉచ్చరించుటకు వీలగునో ముందు తెలియనలెను. పునరుక్తి అనగా వచ్చిన విధము మళ్ళీవచ్చుట.

ఈసందర్భములో షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును, మొదటి (శు. గ) గాంధారమును, చేర్చి స రి గ. అనిన అదియొక విధమగును. షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును, రెండవ (సా. గ) గాంధారమును చేర్చి 'స రి గ' అనిన రెండవ విధము. షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును,

మూడవ (అం. గ) గాంధారమును చేర్చి 'స రి గ' అనిన మూడవ విధము.

ఇంతవరకు మొదటి (శు.రి) రిషభముతో మూడు గాంధారములు వాడబడినవి. రెండవ (చ. రి) రిషభమునకును మొదటి (శు.గ) గాంధారమునకును ఒకటే స్థానమైనందున రెండవ (చ.రి) రిషభముతో మొదటి (శు.గ) గాంధారము వాడబడదు. రెండు (సా.గ, అం.గ) గాంధారములే వినియోగమగును.

షడ్జమును, రెండవ (చ. రి) రిషభమును, రెండవ (సా.గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన నాలుగవ భేదము. షడ్జమును, రెండవ (చ. రి) రిషభమును, మూడవ (అం. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన అయిదవ భేదము.

ఇంతవరకు రెండవ (చ. రి) రిషభముతో రెండు (సా.గ., అం.గ.) గాంధారములు వాడబడినవి. ఇక మూడవ (ష. రి) రిషభమున్నది. మూడవ రిషభమునకును రెండవ (సా. గ) గాంధారమునకును స్థానము ఒకటే అయినందున మూడవ (ష. రి) రిషభముతో రెండవ (సా. గ) గాంధారము వాడబడదు. గాన మూడవ (అం. గ) గాంధారము ఒకటే వాడబడును.

షడ్జమును, మూడవ (ష. రి) రిషభమును, మూడవ (అం. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన ఆరవ భేదము.

ఇంతవరకు షడ్జము, మూడురిషభములు, మూడు గాంధారములు కలసి మొత్తము 7 స్వరములు పూర్తియైనవి. ఇవి మలకు స్వరస్థానములు 5 వినియోగమైనవి.

ఉదాహరణము :

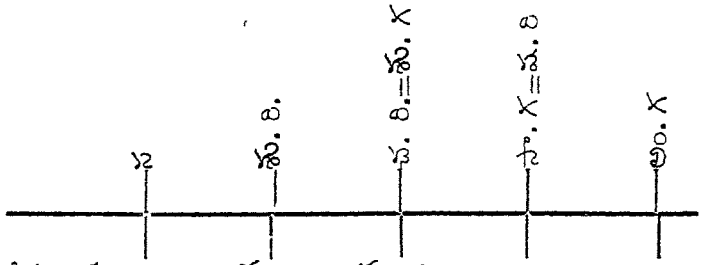

భేదము 1.	స	శు. రి	శు. గ		
,, 2.	స	శు. రి		సా. గ	
3.	స	శు. రి			అం. గ
4.	స		చ. రి	సా. గ	
5.	స		చ. రి		అం. గ
6.	స			ష. రి	అం. గ

ఈ పై విభాగములు స. రి. గ. మూడు స్వరములతో ఉదహరింపబడుచున్నవి.

	స.	రి.	గ.
మొదటి భేదము	స.	శు.	శు.
2.	స.	శు.	సా.
3.	స.	శు.	అం.
4.	స.	చ.	సా.
5.	స.	చ.	అం.
6.	స.	ష.	అం.

ఇదేవిధమున పంచమస్థానము మొదలు వరుసగానున్న అయిదు స్వరస్థానములలోను పంచమము, మూడుధైవతములు,

మూడు నిషాదములు కలసి 'ప ధ ని' అని యెన్ని పర్యాయములు ప్రయత్నించి లేకుండా అనుటకు వీలగునో తెలియవలెను.

గరిగ ప్రస్తారములందు వలెనే యిక్కడగూడ పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, మొదటి (శు. ని) నిషాదమును చేర్చి 'ప ధ ని' అనిన అది మొదటి విధమగును. పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, రెండవ (కై. ని) నిషాదమును చేర్చి 'ప ధ ని' అనిన అది రెండవ విధమగును. పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమునుచేర్చి ప. ధ. ని. అనిన మూడవ భేదమగును.

ఇంతవరకు మొదటి (శు. ధ) ధైవతముతో మూడు నిషాదములును వాడబడినవి. రెండవ (చ. ధ) ధైవతమునకును, మొదటి (శు. ని) నిషాదమునకును ఒకటే స్థానమైనందున రెండవ (చ. ధ) ధైవతముతో మొదటి (శు. ని) నిషాదము వాడబడదు. రెండు (కై. ని; కా. ని.) నిషాదములే విని యోగమగును.

పంచమమును, రెండవ (చ. ధ.) ధైవతమును, రెండవ (కై. ని.) నిషాదమునుచేర్చి "పధని" అనిన అది నాలుగవ భేదమగును. పంచమమును, రెండవ (చ. ధ.) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమునుచేర్చి "పధని" అనిన అయిదవ భేదమగును.

ఇంతవరకు రెండవ (చ. ధ) ధైవతముతో రెండు (కై. ని, కా. ని) నిషాదములు వాడబడినవి. ఇక మూడవ

(ష. ధ) ధైవతమున్నది.

మూడవ (ష. ధ) ధైవతమునకును, రెండవ (కై. ని) నిషాదమునకును స్థానము ఒకటే అయినందున మూడవ (ష. ని) ధైవతముతో రెండవ (కై. ని) నిషాదము వాడబడదు. గాన మూడవ (కా. ని) నిషాదము ఒకటే వినియోగమగును.

షడ్జమును, మూడవ (ష. ధ) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమును చేర్చి "పధని" అనుట ఆరవభేదము.

ఇచ్చటివరకు పంచనుము, మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములుకలసి మొత్తము 7 స్వరములు చెప్పబడినవి. ఇవి దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

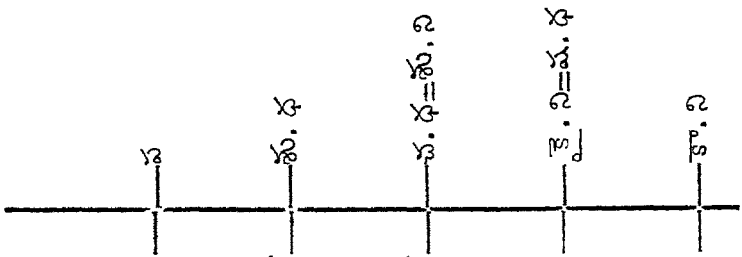

భేదము 1.	ప	శు. ధ	శు. ని		
2.	ప	శు. ధ		కై. ని	
3.	ప	శు, ధ			కా. ని
4.	ప		చ. ధ	కై. ని	
5.	ప		చ. ధ		కా. ని
6.	ప			ష. ధ	కా. ని

ఈ విధానములు ప. ధ. ని అను మూడు స్వరములతో ఉపయోగింపబడుచున్నవి.

	ప.	ధ.	ని.
మొదటి భేదము	ప.	శు.	శు.
2.	ప.	శు.	కై
3.	ప.	శు.	కా
4.	ప.	చ.	కై
5.	ప.	చ.	కా
6.	ప	ష.	కా

ఇంతవరకు వివరించబడిన సరిగ, పధని భేదములలో (7+7) 14 శుద్ధ వికృతస్వరములును, (5+5) 10 స్వరస్థానములలో వినియోగమైనవి. ఇవి ఒక పథకమునందే నిరూపింపబడుచున్నవి.

	స రి గ మ	ప ధ ని	
1.	స. శు. శు.	ప. శు. శు.	1.
2.	స. శు. సా.	ప. శు. కై.	2.
3.	స. శు. అం.	ప. శు. కా.	3.
4.	స. చ. సా.	ప. చ. కై.	4.
5.	స. చ. అం.	ప. చ. కా.	5.
6.	స. ష. అం.	ప. ష. కా.	6.

పై స్వరములలో కొన్నిటికి ఒక్కొక్క దానికి రెండు, మూడు శ్రుతులు చెప్పబడినవి. రాగమున ప్రతిస్వరము ఏదో ఒక శ్రుతియందే వినియోగమగును. గనుక ఆవిధముగ

పై భేదములలో స రి గ మ ప ధ ని అని పునరుక్తులు లేకుండా ఎన్ని పర్యాయములు అనుటకు వీలగునో తెలియవలసియున్నది.

షడ్జమును, రి. గ ప్రస్తారములోని మొదటి (శు. రి. శు. గ) భేదమును, శుద్ధమధ్యమమును, పంచమమును, ధ. ని. ప్రస్తారములోని మొదటి (శు. ద. శు. ని) భేదమును చేర్చిన అదియొక భేదమగును. ఇదియొక మేళకర్తయనబడినది. ఈ విధముగనే రి గ ప్రస్తారములో మొదటి భేదముతో ధ. ని ప్రస్తారములోని మిగతా భేదములను ఒక్కొక్కదానిని వినియోగించిన 6 భేదములగును. అప్పుడు రి. గ లలోని మొదటి భేదముతో ధ. ని భేదములు 6 ను పూర్తియగును. ఇదే విధమున రి. గ భేదములలో ఒక్కొక్కదానితో ధ. ని భేదములను ఆరింటిని వాడిన మొత్తము 6×6=36 భేదములగుచున్నవి. ఈ 36 భేదములును దిగువ పథకమున వివరింపబడుచున్నవి.

	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1		శు	శు		శు	శు	శు
2		శు	శు		శు	శు	కై
3		శు	శు		శు	శు	కా
4		శు	శు		శు	చ	కై
5		శు	శు		శు	చ	కా
6		శు	శు		శు	ష	కా
7		శు	సా		శు	శు	శు
8		శు	సా		శు	శు	కై
9		శు	సా		శు	శు	కా

10	శు	నా	శు	చ	కై
11	శు	నా	శు	చ	కా
12	శు	నా	శు	ష	కా
13	శు	అం	శు	శు	శు
14	శు	అం	శు	శు	కై
15	శు	అం	శు	శు	కా
16	శు	అం	శు	చ	కై
17	శు	అం	శు	చ	కా
18	శు	అం	శు	ష	కా
19	చ	సా	శు	శు	శు
20	చ	నా	శు	శు	కై
21	చ	నా	శు	శు	కా
22	చ	సా	శు	చ	కై
23	చ	సా	శు	చ	కా
24	చ	సా	శు	ష	కా
25	చ	అం	శు	శు	శు
26	చ	అం	శు	శు	కై
27	చ	అం	శు	శు	కా
28	చ	అం	శు	చ	కై
29	చ	అం	శు	చ	కా
30	చ	అం	శు	ష	కా
31	ష	అం	శు	శు	శు
32	ష	అం	శు	శు	కై
33	ష	అం	శు	శు	కా

34	ష	అం	శు	చ	కై
35	ష	అం	శు	చ	కా
36	ష	అం	శు	ష	కా

పై పథకమున ఆరేసి భేదముల కొక పర్యాయము రి. గ. తో కూడిన మార్పుకలిగినది. ధ ని ల భేదములు ఆరును పూర్తియైనపిమ్మట రి. గ ల భేదము మారినది. అప్పుడు ధ. ని భేదములు మళ్ళీ మొదటినుండి వచ్చినవి. ఇటులనే రి. గ. ల భేదముల ఆరింటికిని (6 × 6) 36 భేదములు ఏర్పడినవి. ఈ భేదములకు మేళకర్తలని పేరు. ఇవి స రి గ మ ప ధ ని అను సప్తస్వరములతో కూడియున్నవి. ఈ 36 మేళకర్తలకును మధ్యమము శుద్ధముగా చెప్పబడినది. ఇంతవరకు 15 శుద్ధ వికృత స్వరములు 11 స్వరస్థానములును వచ్చినవి.

(3) 72 మేళకర్తలు

పై 36 మేళకర్తలలోను మధ్యమము శుద్ధమధ్యమము గాక ప్రతిమధ్యమమును వాడిన తిరిగి 36 మేళకర్తలు ఏర్పడు చున్నవి. అనగా శుద్ధమధ్యమముతో కూడినవి 36 ను, ప్రతి మధ్యమముతో కూడినవి 36 ను మొత్తము (36 + 36) 72 మేళకర్తలైనవి. ప్రతి మధ్యమము గల మేళకర్తలలో మధ్యమము ఒకటి తేడాగాని మిగిలిన స్వరములన్నియు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల వలెనే.

ప్రతి మేళకర్తకును పై షడ్జముకూడ కలసినపుడే స్థాయి పూర్తియగును. అప్పుడే రాగముగ అనుష్ఠించుటకు అను

కలత సర్వమును. పైషడ్జముతోకూడి కలసి స్వరములు ప్రతి మేళకర్త రాగమునందును స రి గ మ ప ధ ని స అనియుండును.

స్వరములు ఏకేగదా పైషడ్జమును ఎందులకు కలుప వలెనను సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. నాలుగు గజముల ప్రదేశమును కొలుచునపుడు మొదటి గజమునకు సమాప్తిస్థానమును రెండవ గజమునకు ప్రారంభస్థానమును ఒకటియగుచున్నది. రెండవ గజముయొక్క ప్రారంభస్థానమును జేరనిది మొదటి గజమునకు కొలత పూర్తికాజాలదు. అటులనే షడ్జముతో ప్రారంభమైన స్థాయి తిరిగి రెండవ స్థాయికి ప్రారంభ స్థానమైన పైషడ్జమును చేరనిది పూర్తి కానేరదు. నిషాదమువరకే ఆగిన నిషాదమునకును పై షడ్జమునకును మధ్యనుగల నాదము స్థాయికి లోపించును. అసంపూర్తిస్థాయి గానమునకు అనుకూలము కాజాలదు.

(4) 12 చక్రములు

72 మేళకర్త రాగములలోను ఆరేసి రాగములకు ఒక్కొక్కచక్రమను పేరు చెప్పబడెను. ఈ ప్రకారము 72 మేళకర్తలకును (72 ÷ 6 =) 12 చక్రములు చెప్పబడినవి. ఈ చక్రములలో 6 చక్రములు శుద్ధ మధ్యమ మేళకర్తలకును 6 ప్రతి మధ్యమ రాగములకును చెప్పబడినవి.

రి గ ల భేదములకు ఆరింటికిని చక్రములనియును, ధ. ని భేదములకు ఆరింటికిని రాగములనియును పేర్లు. రి, గ, ల భేద

ములు మొదటి 6 చక్రముల లోనివే. మిగతా 6 చక్రములలో కూడ వచ్చును. గనుక వేంకటమఖి చెప్పిన అక్షరసంజ్ఞలు 6 భేదములు చక్రములకు చెప్పబడుచున్నవి.

1—7 చక్రములందు ర. గ., 2—8 చక్రములందు ర. గి.,
3—9 చక్రములందు ర. గు., 4—10 చక్రములందు రి. గి.,
5—11 చక్రములందు రి. గు., 6—12 చక్రములందు రు. గు.,

ధ ని భేదములు 6 ను మొదటి చక్రమునందు వలెనే మిగతా చక్రములందు అగుచున్నవి. ధ ని లకు మొదటి చక్రమందలి 6 భేదములకు అక్షరసంజ్ఞలు.

(1) ధ న (2) ధ ని (3) ధ ను (4) ధి ని (5) ధి ను (6) ధు ను

72 మేళకర్తలకును పేర్లును, స్వరములకు చక్రనామములును దిగువపథకములందు వివరింపబడుచున్నవి. వీనిలో శుద్ధ మధ్యమముగల 36 మేళములకు పూర్వమేళములనియును, ప్రతిమధ్యమముగల 36 మేళములకు ఉత్తర మేళములనియును వ్యవహారము.

దిగువ పథకములందు ఎడమవైపున పూర్వమేళముల నామములును కుడివైపున ఉత్తరమేళముల నామములును గలవు. మేళమునకుగల స్వరములలో మధ్యమమును శుద్ధముగా వినియోగించుకొనిన పూర్వమేళమనియును లేక ప్రతి మధ్యమమును వినియోగించుకొనిన ఉత్తమ మేళమనియును గ్రహింపవలెను. అయితే పథకములందు మాత్రము మధ్యమము శుద్ధముగానే ఉదహరించబడుచున్నది.

72 మేళకర్త రాగముల నిరూపణ పథకము

(1) ఇందుచక్రము. (7) ఋషిచక్రము.

ర. గ

సం.	పూర్వమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
1	కనకాంగి	,,	శు	శు	శు	,,	శు	శు	,,	సాలగము	37
2	రత్నాంగి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	జలార్ణవము	38
3	గానమూర్తి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	ఝూలవరాళి	39
4	వనస్పతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	సపనీతము	40
5	మానవతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	పాసని	41
6	తానరూపి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	రఘుప్రియ	42

(2) నేత్రచక్రము.

(8) వసుచక్రము.

ర. గి

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణ స్వరములు, వాని శ్రుతులు.								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
7	సేనావతి	,,	శు	సా	శు	,,	శు	శు	,,	గవాంభోధి	43
8	హనుమత్తోడి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	భవప్రియ	44
9	ధేనుక	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	శుభపంతువరాళి	45
10	నాటకప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	షడ్విధమార్గిణి	46
11	కోకిలప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	సువర్ణాంగి	47
12	రూపవతి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	దివ్యమణి	48

(3) అగ్నిచక్రము. (9) బ్రహ్మచక్రము.

ర. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
13	గాయకప్రియ	,,	శు	అం	శు	,,	శు	శు	,,	ధనశ్రీ	49
14	వకుళాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	నామనారాయణి	50
15	మా.మాళ. గౌళ	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	కామినర్థని	51
16	చక్రవాకము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	రామప్రియ	52
17	సూర్యకాంతము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	గమనశ్రమ	53
18	హాటకాంబరి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	విశ్వంభరి	54

(4) వేదచక్రము.

(10) దిశచక్రము.

8. గి

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
19	ఝంకారధ్వని	,,	చ	సా	శు	,,	శు	శు	,,	శ్యామలాంగి	55
20	నటభైరవి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	షణ్ముఖప్రియ	56
21	కీరవాణి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	సిం. మధ్యమము	57
22	ఖరహరప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	హేమవతి	58
23	గౌరీమనోహరి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	ధర్మవతి	59
24	వరుణప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	నీతిమతి	60

(5) బాణచక్రము. (11) రుద్రచక్రము.

రి. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
25	మారరంజని	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు	,,	కాంతామణి	61
26	చారుకేశి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	రిషభప్రియ	62
27	సరసాంగి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	లతాంగి	63
28	హరికాంభోజి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	వాచస్పతి	64
29	ధీరశం. భరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	మేచకళ్యాణి	65
30	నాగానందిని	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	చిత్రాంబరి	66

(6) ఋతుచక్రము. (12) ఆదిత్యచక్రము.

రు. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
31	యాంగప్రియ	,,	ష	అం	శు	,,	శు	శు	,,	సుచరిత్ర	67
32	రాగవర్ధనిని	,,	,,	,,	,,	,,	శు	ప్రై	,,	జ్యోతిస్వరూపిణి	68
33	గా. భూషణి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	ధాతువర్ధని	69
34	నాగధ్వని	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రై	,,	నాసికాభూషణి	70
35	శాలిని	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	కోసలము	71
36	శలవాటి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	రసికప్రియ	72

(5) "మేళములకు కటపయాది సంజ్ఞలు"

72 మేళములకు పేర్లు క. ట. ప. య. అను నాలుగు వర్గుల యందుగల అక్షర క్రమము ననుసరించి నిర్ణయింపబడినవి.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
క వర్గునకు:—	క	ఖ	గ	ఘ	ఙ	చ	ఛ	జ	ఝ	అను

తొమ్మిది అక్షరములును

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
ట వర్గునకు:—	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	అను

తొమ్మిది అక్షరములును

	1	2	3	4	5	
ప వర్గునకు:—	ప	ఫ	బ	భ	మ	అను

అయిదు అక్షరములును

	1	2	3	4	5	6	7	8	
య వర్గునకు	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	అను

ఎనిమిది అక్షరములును ప్రసిద్ధములు.

శాస్త్రమందు "కాదిర్నవోటాదినవ పాదిపంచ చయాష్టకం." అని పై విధముగా చెప్పబడినవి. ఙ, ణ, న. అను అక్షరములు ఎచ్చటవచ్చినను సున్నగా (ం) గ్రహించవలెను.

మేళముయొక్క పేరునుబట్టి ఆ మేళముయొక్క సంఖ్యను తెలియుటకు విధానము.

మేళము పేరునందు మొదటనుగల రెండు అక్షరములు పై నాలుగు వర్గులలోను ఏ వర్గులో ఏ సంఖ్యలో నున్నవో చూచుకొని క్రమముగానున్న ఆ రెండు సంఖ్యలలోను రెండవ దానిని మొదటిదానినిగాను, మొదటిదానిని రెండవదానినిగాను వరుసగా ఉంచిన అది ఆ మేళముయొక్క సంఖ్యయగును. మేళ కర్త పేరునందుగల మొదటి రెండు అక్షరములలోను "న" అను అక్షరమున్నచో దానిని సున్న (0) గా గ్రహించవలెను.

ఉదాహరణము

కామవర్ధని అను మేళముయొక్క సంఖ్యను తెలియుటకుముందు ఈ మేళమునందు మొదటనుగల కా. మ. అను రెండు అక్షరములకు అంకెలను తెలియవలెను. క. అనునది కవర్గమున 1 వది. మ. అనునది మూడవ వర్గునందు 5 వది. అప్పుడు వరుసగా 15 అంకెలువచ్చును. ఈ రెంటిని అటుది యిటు, యిటుది అటు మార్చిన 51 అగును. కామవర్ధని మేళము సంఖ్య 51 అని తేలినది. అటులనే 'హనుమత్తోడి' మేళమందు మొదటనుగల "హ" నాలుగవ వర్గులో 8 వది. ను అను దానికి 0. అని చెప్పబడినది. వరుసగా 80 అని వచ్చిన వానిని అటుది యిటు యిటుది అటు మార్చిన 08 వచ్చును. ఇచ్చట సున్నకు విలువ లేదుగాన 8 వ మేళము హనుమత్తోడి అని తేలినది. నఠభైరవియందు పై విధముగ ముందు సున్నకు పిమ్మట రెండు, 02 అని వచ్చును. వీటిని మార్చిన 20 అని వచ్చును. ఇది నఠ

భైరవి మేళమునకు సంఖ్య. 72 మేళములందును రెండంకెలకు మించి లేవు గాన మేళముయొక్క పేరునుండి రెండక్షరములకు మాత్రమే అంకెలను చూచుకొనవలసివచ్చినది. రెండక్షరములకు అంకెలను తెలసినపిమ్మట ఎడమ వైపున సున్న వచ్చినది గదా దానికి విలువలేదుగదాయని తీసివేయకూడదు. ఆ రెంటిని అచుయిచు మార్చిన పిమ్మట సున్నకు విలువయేర్పడును. ఈ విధముగా మార్చినపిమ్మట ఎడమ వైపున సున్న యుండేయెడల దానికి మాత్రము విలువయుండదు.

72 మేళములలోను 1 సూర్యకాంతము 2 షణ్ముఖప్రియ 3 షడ్విధమార్గిణి 4 ధర్మవతి 5 సింహేంద్రమధ్యమము ఈ విధమగు మేళములయందు రెండవ అక్షరము సంయుక్తాక్షరము. సంఖ్యలను దెలుసుటకుగాను ఈ మేళములందు సంయుక్తాక్షరము నందలి వత్తులనే గ్రహించవలెను అప్పుడు పై మేళములందు రెండవ యక్షరమును క్రమముగా య, మ, వ, మ, మ. అను యక్షరముల ననుసరించి సంఖ్యలను దెలియవలయును.

కాని ఈ విధానము మేళముల సంఖ్యనుబట్టి పేరును దెలియుటకు అంతగా ఉపకరించదు. ఇక మేళముయొక్క సంఖ్య ననుసరించి ఆ మేళమునగల స్వరముల శ్రుతులను దెలియు విధానము చెప్పబడుచున్నది.

మేళముయొక్క సంఖ్యయందు ఆరు సంఖ్య ఎన్నిపర్యాయములు పోవునో చూడవలెను. దానినిబట్టి రి. గ. ప్రస్తార భేదములు అన్ని గడచినట్లగును. 6 వంతున తీసివేయగా లేక

భాగించగా శేషము మిగిలెనేని ఎన్ని ఆరులు పోయినవో రి. గ భేదములన్ని గడచి తరువాతనుగల రి. గ భేదములోని శ్రుతు లగును. ఆ శేషమును ధ. ని భేదములలో ఏ సంఖ్యయో ఆశ్రుతులు దానినిబట్టి తేలును. మేళసంఖ్య 36 లోగానే యున్న మధ్యమము శుద్ధమధ్యమమని స్పష్టమగును. స ప లకు మార్పేమియు ఉండదు. గాన అన్ని స్వరములు తెలసినట్లే యగును.

ఉదాహరణము

హరికాంభోజి మేళముసంఖ్య 28. ఈ మేళమునందలి స్వరములకు శ్రుతులను తెలియవలయుననిన 28 ని, 6 చేత భాగించవలెను. అప్పుడు 6 సంఖ్య 28 లో (28 ÷ 6) 4 మారులు పోగా యిక 4 మిగులును. అనగా రి. గ ప్రస్తార భేదములు నాలుగు గడచి అయిదవదానికి వచ్చినదని తాత్పర్యము. అయి దవ భేదమందు చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము ఉన్నది. శేషమువచ్చిన నాలుగును ధ. ని. భేదములలో చూడవలెను. అందు నాలుగవదానిలో చతుశ్రుతి ధైవత మును, కైశికి నిషాదమును గలవు. ఈ మేళ సంఖ్య 36 కు లోగానేయున్నది గాన మధ్యమము శుద్ధమధ్యమము.

ఉదాహరణము

		చ.	అం.	శు.		చ.	కై.	
28	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

ఈ ప్రకారము మేళమందలి స్వరములన్నియు తెలియు బడినవి.

మేళసంఖ్యనుండి 6 వ వంతున తీసివేయగా శేషము మిగులునచో ఎన్ని అంకెలు తీసివేయుఒడినవో ఆ సంఖ్యయందు రి. గ లకును, ఆరవ భేదమందు ధ. ని లును చూచుకొనవలెను.

ఉదాహరణము

వరుణప్రియ మేళము 24 వ మేళము. ఈ మేళ సంఖ్య యందు 6 సంఖ్య (24÷6) నాలుగు పర్యాయములు పోవును. శేషములేదు. గనుక రి. గ భేదము 4 వదియు, ధ. ని భేదము 6 వది యగును.

ఉదాహరణము

		చ.	నా.	శు.		ష.	కా	
24	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

మేళముయొక్క సంఖ్య 36 కు మించియున్నపుడు అందుండి 36 ను తీసివేసి మిగిలినదానికి పైవలెనే శ్రుతులను చూచుకొనవలెను. మధ్యమము మాత్రము ఇచ్చట ప్రతి మధ్యమమని తెలియవలెను.

ఉదాహరణము

కామవర్ధని మేళసంఖ్య 51. ఇందుండి 36 ను తీసివేసిన (51—36)=15 వచ్చును. ఈ 15 సంఖ్య మేళమునందు శుద్ధ మధ్యమమును తొలగించి ప్రతిమధ్యమమును వినియోగించిన కామవర్ధని మేళమగును. 15 మేళమునందు 6 సంఖ్య రెండు పర్యాయములుపోగా (15÷6) 3 శేషముమిగిలినది. గనుక, రి. గ. భేదములు రెండుగడచి మూడవదియు, ద. ని భేదము లలో మూడవదియు అగుచున్నది.

ఉదాహరణము

	శు.	అం.	శు.	శు.	కా.		
15	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

ఇది మాయామాళవ గౌళమేళము. దీనియందు శుద్ధ మధ్యమమునకు బదులు ప్రతిమధ్యమమును వినియోగించిన

	శు.	అం.	ప్ర.	శు.	కా.		
51	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని

అని కామవర్ధని మేళమగును.

(6) సంపూర్ణము

సంపూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు అని రాగములు మూడు విధములు. అందు ఆరోహణమందును, అవరోహణమందును సప్తస్వరములుగలది సంపూర్ణరాగము. అయితే ఆరోహణా వరోహణములందు ఎచ్చటనైనను సరే సప్తస్వరములు పూర్తియైన అట్టిది సంపూర్ణమేనని కొందరి మతము. అనగా ఆరోహణమందు ఒక స్వరము లోపించియున్న ఆ స్వరము అవరోహణమందు ఉన్నచో అది సంపూర్ణమని ఆ మతముయొక్క తాత్పర్యము. అటులనే అవరోహణమందు లోపించిన స్వరము ఆరోహణమందున్నచో సంపూర్ణమేనని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఆరోహణావరోహణముల రెంటియందును సప్తస్వరములు పూర్తిగా యుండుటయే సంపూర్ణముగా వ్యవహరింపబడుచున్నది. పైన వివరించబడిన మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణరాగము లగుచున్నవి.

(7) షాడవము

ఆరుస్వరములు ఆరోహణావరోహణములందుగల రాగములు షాడవములనబడినవి. సప్తస్వరములలో ఇవి ఆరుగలవు.

ఉదాహరణము

	ఆరోహణము		అవరోహణము
(1)	స రి గ మ ప ధ స	=	స ధ ప మ గ రి స
(2)	స రి గ మ ప ని స	=	స ని ప మ గ రి స
(3)	స రి గ మ ధ ని స	=	స ని ధ మ గ రి స
(4)	స రి గ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప గ రి స
(5)	స రి మ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప మ రి స
(6)	స గ మ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప మ గ స

(8) ఔడవము

అయిదు స్వరములు ఆరోహణావరోహణములందుగల రాగములు ఔడవములని చెప్పబడినవి. సప్తస్వరములనుండి యివి 15 పుట్టినవి.

ఉదాహరణము

(1)	స రి గ మ ప స	=	స ప మ గ రి స
(2)	స రి గ మ ధ స	=	స ధ మ గ రి స
(3)	స రి గ మ ని స	=	స ని మ గ రి స

(4)	స	రి	గ	ప	ధ	స	=	స	ధ	ప	గ	రి	స
(5)	స	రి	గ	ప	ని	స	=	స	ని	ప	గ	రి	స
(6)	స	రి	గ	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	గ	రి	స
(7)	స	రి	మ	ప	ధ	స	=	స	ధ	ప	మ	రి	స
(8)	స	రి	మ	ప	ని	స	=	స	ని	ప	మ	రి	స
(9)	స	రి	మ	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	మ	రి	స
(10)	స	రి	ప	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	ప	రి	స
(11)	స	గ	మ	ప	ధ	స	=	స	ధ	ప	మ	గ	స
(12)	స	గ	మ	ప	ని	స	=	స	ని	ప	మ	గ	స
(13)	స	గ	మ	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	మ	గ	స
(14)	స	గ	ప	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	ప	గ	స
(15)	స	మ	ప	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	ప	మ	స

మిగతా విశేషములు రెండవ భాగమున వివరింపబడును.

★

4. తాళము

(1) తాళాంగములు

అనుద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు అను మూడు తాళాంగములు యిచ్చట వివరింపబడుచున్నవి.

అనుద్రుతము

దీనికి సూచిహ్నము ◡ అరసున్న ఎడమ అరచేతిలో కుడిఅరచేతితో దెబ్బకొట్టుట దీనికి వినియోగము.

ఈ హస్తక్రియ (దెబ్బ)కు ధ్రువకక్రియ అని పేరు. ఘాత అను వ్యవహారముకూడ గలదు. సప్తతాళములలో ఒక ఝంప తాళమందు మాత్రమే యిది వినియోగమగుచున్నది. ఇది శబ్దక్రియ.

ద్రుతము

దీనికి సూచిహ్నము ం సున్న. అనుద్రుతమునందు వలెనే ఎడమ అరచేతిలో దెబ్బనుకొట్టి పిమ్మట దెబ్బకొట్టిన కుడిచేతిని ముందునకు విసరుట దీనికి వినియోగము. దెబ్బకు ఘాతయనియును, చేతిని ముందుకు విసరుట ఉసి అనియును సామాన్యముగ వ్యవహరించుచున్నారు. దెబ్బకు ధ్రువకక్రియ యనియును, ఉసికి విసర్జితక్రియ యనియును అసలుపేర్లు. ఈ రెండు క్రియలను సమాన కాలములలో అనుష్ఠించవలెను. తాళము నడచు మార్గకాలము ననుసరించి దీని కాలము నిర్ణయమగును. మార్గవిషయము ముందు వాచకములలో రాగలదు.

లఘువు

దీనికి రూపచిహ్నము । ఈ విధమగు నిలువుగీటు. పై అంగము లందువలెనే ఎడమ అరచేతిలో దెబ్బనుకొట్టి పిమ్మట చిటికెనవ్రేలు మొదలు వ్రేళ్లను ఎంచుట దీనికి వినియోగము. ఈ సందర్భములో ఎడమచేతి వ్రేళ్లను కుడిచేతి యొక్క ఆయా వ్రేళ్లతోనే ఎంచవలెను. ఇందు దెబ్బ (ధ్రువక క్రియ) ఒకటే శబ్దక్రియ. వ్రేళ్లను ఎంచునవి నిశ్శబ్దక్రియలు.

(2) లఘువుయొక్క జాతులు

లఘువును వేయుటకు వ్రేళ్లను ఎంతవరకు ఎంచవలయునను సంశయము కలుగును. అందులకు జాతిలక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి.

చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని లఘు జాతులు అయిదు విధములు. ఈ లఘువు చతురశ్ర జాతియందు 4 క్రియలను, త్రిశ్ర జాతియందు 3 క్రియలను, మిశ్ర జాతియందు 7 క్రియలను, ఖండ జాతియందు 5 క్రియలను, సంకీర్ణ జాతియందు 9 క్రియలను కలిగియుండును. ఈ క్రియలను చతురశ్ర జాతియందు ఘాతవేసి చిటికెనవ్రేలు వరకును, అటులనే త్రిశ్ర జాతియందు అనామిక వ్రేలువరకును ఎంచవలెను. మిశ్ర జాతియందు ఈవిధము ఎంచగా వ్రేళ్లన్నియు పూర్తిగా ఎంచబడినను యింకొకక్రియ మిగులును. అప్పుడు తిరిగి చిటికెన వ్రేలిని ఎంచి ఆ కొరవను భర్తీచేయవలెను.

ఒక పర్యాయము వ్రేళ్లనుపూర్తిగా ఎంచుటతో లఘువు నందలి క్రియలసంఖ్య పూర్తి కానపుడు తిరిగి చిటికెనవ్రేలు మొదలు ఎంచవలెను. గాని తిరిగి దెబ్బకొట్టకూడదు.

ఖండజాతి లఘువునందు పైవలెనే తర్జనీ వ్రేలివరకు ఎంచవలెను. సంకీర్ణజాతి లఘువునందు ఒక పర్యాయము వ్రేళ్లను పూర్తిఎంచగా దెబ్బతోసహా 6 క్రియలగును. ఇంకా మూడు మిగిలియుండును. తిరిగి చిటికెనవ్రేలినుంచి ప్రారంభించిన మధ్యమ వ్రేలితో లఘువుసంఖ్య పూర్తియగును.

ఈ చెప్పబడిన అయిదు లఘువులలోను ఘాత ఒకటే శబ్దక్రియ. వ్రేళ్లను ఎంచునపుడు ధ్వనిపుట్టకూడదు.

సప్తతాళములు

1 ధ్రువతాళము, 2 మఠ్యతాళము, 3 రూపకతాళము, 4 ఝంపతాళము, 5 త్రిపుటతాళము 6 అటతాళము 7 ఏకతాళము, అను ఏడుతాళములు నేడు వాడుకలోగలవు. ఈ తాళములకు సప్తతాళములని పేరు. ఇవి పైన వివరింపబడిన అనుద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు అను తాళాంగముల వలన యేర్పడినవి.

సప్తతాళాంగములు

1 ధ్రువతాళమునకు అంగములు ।ంII

2 మఠ్యతాళమునకు ,, ।ంI

3	రూపకము	,,	○ I
4	ఝంప	,,	I ◡ ○
5	త్రిపుట	,,	I ○ ○
6	అట	,,	I I ○ ○
7	ఏక	,,	I

పై తాళాంగములలో లఘువు ఒకటే జాతిమార్పును పొందును. ఒక తాళమునందు ఎన్ని లఘువులున్నను మొదటి లఘువును ఏ జాతిలో వాడిన మిగతా లఘువులనుకూడ ఆ జాతిలోనే నడుపవలెను. పై తాళములందలి లఘువును ఏ జాతిలో విని యోగించుకొనిన అది ఆజాతి తాళమని పిలువబడుచున్నది. ఈ విధమున ఒక్కొక్క తాళమునందు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మొదలైన అయిదు జాతుల లఘువులను వేరువేరుగా వినియోగించునపుడు ఆయా లఘువులజాతి ననుసరించి అయిదు తాళము లగుచున్నవి. సప్త తాళములు జాతిభేదమును పొందుట వలన ఒక్కొక్క తాళము అయిదేసి తాళములై మొత్తము (7 × 5) 35 తాళము లగుచున్నవి.

సప్త తాళములపేర్లు, వాటి అంగములు, జాతిభేదములు, ఒక్కొక్క జాతియందుగల హస్తక్రియల సంఖ్య, ఒక్కొక్క జాతి తాళమునకుగల పేరు దిగువ పథకమున వివరింపబడుచున్నవి.

సప్తతాళ విమర్శన పఠకము

తాళ జాతులు

సం	తాళముల పేర్లు	తాళాంగములు	చతురశ్ర జాతి	త్రిశ్ర జాతి	మిశ్ర జాతి	ఖండజాతి	సంకీర్ణజాతి
1	ధ్రువతాళము	।०।।	14 శ్రీకర	11 మణి	23 పూర్ణ	17 ప్రమాణ	29 భువన
2	మఠ్యతాళము	।०।	10 సమ	8 సార	16 ఉదీర్ణ	12 ఉదయ	20 రావ
3	రూపక తాళము	०।	6 పత్తి	5 చక్ర	9 కుల	7 రాజ	11 బాదు
4	ఝంపతాళము	।⌣०	7 మధుకర	6 కదంబ	10 సుర	8 చణ	12 కర
5	త్రిపుట తాళము	।००	8 ఆది	7 శంఖ	11 లీల	9 దుష్కర	13 భోగ
6	అటతాళము	।।००	12 లేఖ	10 గుప్త	18 లోయ	14 విదళ	22 ధీర
7	ఏకతాళము	।	4 మాన	3 సుధా	7 రాగ	5 రతి	9 వసు
			।	ర	ళ	ప	క్ష

5. రాగ లక్షణములు

ఈ ప్రకరణమున—

(1) మాయామాళవగౌళ, (2) మలహరి, (3) తోడి, (4) భైరవి, (5) దర్బారు, (6) మోహన, (7) కాంభోజి, (8) కమాచి, (9) ధీరశంకరాభరణము, (10) అఠాణా, (11) శుద్ధసావేరి, (12) మేచకల్యాణి, అను 12 రాగములకు లక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి.

1 మాయామాళవ గౌళ రాగలక్షణము

15 వ మేళకర్త రాగము. 3 వ అగ్నిచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప థ ని సి
అవరోహణము : సి ని థ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసములు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారపంచమములు న్యాస స్వరములు. గాంధారనిషాదములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

విశేషము

ఈ మేళమునందు షడ్జమునకు రి. ని. స్వరములును, మధ్యమమునకు గ. స్వరమును, పంచమమునకు ధ. స్వరమును ద్విశ్రుతి న్యాయములోనున్నవి. ఈ విధముగ ముఖ్య సంవాదులగు స. మ. ప. స్వరములకు సమానములగు అంతరములలో నుండి సంవాదులుగనూడ నుండుటచే అభ్యసించుటకు, సులభముగా నుండునని సరళీలు మొదలు గీతముల వరకు ముందు ఈ రాగముననే విద్యార్థులకు బోధించుచున్నారు.

ఇందు శుద్ధరిషభము, శుద్ధధైవతము అనునవి రెండు శ్రుతులుగలవి. అనగా 22 శ్రుతుల పద్ధయందు షడ్జము తరువాతను రెండవ శ్రుతియందు శుద్ధరిషభమును, పంచమము తరువాత రెండవ శ్రుతియందు శుద్ధధైవతమును వినియోగ మగుచున్నవి. అటులనే షడ్జము తరువాత 7 వ శ్రుతియందు అంతర గాంధారమును, పంచమము తరువాత 7 వ శ్రుతియందు కాకలి నిషాదమును చెప్పబడినవి.

ప్రయోగ స్వరములు

సా ని ధ, ని సా రి గ రీ – గ రి గ మ ప మ
గ మ ప ధ పా – గ మ ధ ప మ గ రి సా
ప ధ ప ని ధ ప మా – ప ధ ని సి రీ సి
సి రీ గీ మ గీ రీ సా – రీ సా ని ధ పా
ధ పా మ గ రి సా – స ని ధ, ని సా

2. మలహరి రాగలక్షణము

15 వ మేళకర్తయగు మాయామాళవ గౌళ రాగ జన్యము 3 వ అగ్నిచక్రము. ఔడువపాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి మ ప ధ స

అవరోహణము: స ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ని. స్వరములును, అవరోహణమందు ని. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల క్రమములు

అంతరగాంధారము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసములు

ధైవతము గ్రహస్వరము, షడ్జము న్యాసస్వరము. ప్రాతఃకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

స రి మా గ రి సా – స ధ. ధ. సా – ధ స స రి – స రి మ గ రి –
గ రి మ ప ధా ప – ప మ గ రి రి స – రి రి ప మా గ రి –
మ గ రి మా పా – ప ధ స రీ సీ – గ రీ సీ రీ రీ సీ మ గ రీ సీ
సీ ధ ప మ గ రి స – ధ. స రి మా గ రి – స రి గ రీ సా.

3. తోడి రాగలక్షణము

రి వ మేళకర్త రాగము. 2 వ నేత్రచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి గ్రా మ ప ధ నీ సీ

అవరోహణము: సీ ని ధ ప మ గా రి స

స్వరముల శ్రుతులు

సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

సాధారణ గాంధారము కొంచెము తగుగా పలుకును.

గ్రహన్యాసములు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. శుద్ధధైవత సాధారణ గాంధారములు ఛాయాస్వరములు, సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

స రి గ మ ధ ని సా – సీ ని ధ మ గ రి సా.

అను పాడవ ప్రయోగము వలన రక్తికలుగును.

గ మ ధ ధ మ గా – స మా గ రి స – రి గ రి గా – ధ ని ని రి ధ గ రి.

ఈ మున్నగు ప్రయోగములు రంజకములు.

సా ని. ధ. ని. - ధా. ని. స రీ గ మ గ రి స ని. -
ధ. గ రి గ స రి - మ గ రి సా - గ రి స ని. సా - గ మ పా -
ప మ గా రి సా - మ గ మ ప ధ ప మ - ధ ప మ గ మ మ గ రి సా -
రి గా మా ధా - రి గ మ ధ - మ ధ ని ధా - గ మ ధ ని సీ ని ధ మ గ రి సా
ప ధ పా - ప ధ ని సా - సీ రీ గీ రీ సా - మ ధ ని రీ సా - ని రీ సీ ని -
గీ మ గీ రీ సీ ని గీ రీ సీ ని ధ ప - ని ధ మ గ రి స - ని. ధ. ని. - స రి సా.

ఈ రాగము హానుమత్తోడి యని వ్యవహరింపబడు చున్నది. మేళకర్త సంఖ్యకొరకు 'హాను' అను రెండక్షరములు మొదటను చేర్చబడినవి. లక్షణములందు చెప్పబడిన కటప యాది లెక్క-ప్రకారము "హాను" అక్షరములు 8 వ సంఖ్యను తెలుపును.

ఈ రాగమున శుద్ధరిషభము విశేషముగ మామూలు కంటెను ఒకశ్రుతి తక్కువ నాదముకలదగుచున్నది. అనగా షడ్జమునకును శుద్ధరిషభమునకును మధ్యనుగల శ్రుతియందు వినియోగమగుచున్నది. షడ్జముతరువాతను మొదటిశ్రుతినిఆశ్ర యించునని తాత్పర్యము:— మరియును గాంధారము సాధా రణగాంధారము కంటెను ఒకశ్రుతి తగ్గుగాపలుకును. ఈ శ్రుతి షడ్జముతరువాతను అయిదవది యగుచున్నది. పూర్వము యిది శుద్ధ గాంధారస్థానము.

4. భైరవి రాగలక్షణము

20 వ మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగజన్యము. 4 వ వేద చక్రము. సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సా
అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల ప్రకృతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణగాంధారము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

చతుశ్శ్రుతి ధైవతము ఆరోహణమందు అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసములు

ధైవతము గ్రహస్వరము. రి. గ. మ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. సాయంకాలమున గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

విశేష స్వరములు

(1) అన్యస్వర ప్రయోగములు

ప ధ ని సా – ని ధ ని స – సా స ధ ని స.

ఈ మున్నగు ప్రయోగములందు కూడ ధైవతము చతుశ్శ్రుతిగా ప్రయోగింపబడుచున్నది.

(2) సాధారణ ప్రయోగములు

స గ రి గ మ ప – ని స గ రి గ మ ప మ గ రి – ని ధ ప మ ప ధ ని సా – ప మ ని ధ ని సా-రి సా ని ధ ని సా రి సా-సా ధ ప మా – ధ ని సా-గా రి సా– ఫా ఫా ధ. ఫా – ధ. ని సా – ఫ ధ. ని స రి గా రి సా – గ గా రి సా –

రి గ స రి గ మా-గ మ ప ధ పా – ప ధ నీ ధ నీ సా -ప ధ ని సి రీ సా - సి ని ధ పా-సి రీ గ రీ సి ని ధ పా–ని స్నీ ధ పా- మ ప ధ ప మ గా రి - స రి మ గా రి – సా స్నీ ధ. స్నీ సా.

ఈ రాగమున అపుడపుడు గాంధారము సాధారణ గాంధారమునకంటెను ఒక శ్రుతి తక్కువగాను, నిషాదము కైశికి నిషాదమున కంటెను ఒక శ్రుతి తక్కువగాను పలుకును. ఇవి క్రమముగా షడ్జపంచమములకు తరువాతను అయిదవ శ్రుతి యందుంటున్నవి. ఈ శ్రుతి స్థానములు పూర్వము క్రమముగా శుద్ధగాంధార శుద్ధనిషాదములకు స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

5. దర్బారు రాగలక్షణము

22 వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము. 4 వ వేదచక్రము. షాడవ – వక్రసంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని సి

అవరోహణము : స ని ధ ప మ రి గా రి స

ఆరోహణమందు గాంధారము వర్జ్యము.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికినిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జస్వరము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సంవాదులు

గ. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గ గ రి స – రి మ ప ధ = గాం , , రీ సీ – సీ న్నీ ధ ప గ గ్గా రి స – ధ ని సీ రీ సీ సీ ధ ప – సీ ధ ప మ గా రి స – ని న్నీ ధ ప మ – గ గ్గా రి స – సీ ధ ప మ – గా రి స – రీ సా నీ సరి – గా రి స – ధ ప మ ప గ గ్గా రి స – రీ ప్ప మ పా – మ ప ధ ప – ధ నీ సా – మా ప ధ ని సీ రీ సా – గాం రీ సీ – నీ ధ ప – గా రి స – మ ప ధ ని సీ రీ గాం రీ సా – రీ సీ నీ ధ ప – ధ రీ సీ రీ నీ ధ ప – సీ రీ గ గ్గా. రీ సీ – ని న్నీ ధ ప – మ ప ధ ని ప మ రీ – గ గ్గా రి స – నీ ధా. నీ సా.

6. మోహనరాగ లక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ సీ
అవరోహణము : సీ ధ ప గ రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. గ. ధ. స్వరములు జీవ, న్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

స రి గ రి స ధ. సా – గ ప గ రి స ధా. – ప ధ. స రి గా – గ ప గ రి సా – గ ధ ప గ రి సా – ప ధ సి ధా ప – ధ గి రి గి సి రి ధ సి – ప ధ రి సి – ప్ధ సి ధా ప – ధ రి సి ధా ప – గ ప ధ రి సి ధా ప – రి సి గి రి – ప గా రి సా – గి రి సి దా – రి సా ధ సా – స ధా ప గ రి – ప గా రి సా – స ధ. రి సా.

7. కాంభోజి రాగలక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. షాడవ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ సి
అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు నిషాదము వర్జ్యస్వరము.

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

కాకలి నిషాదము అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జస్వరము గ్రహన్యాసములు. గ. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

సరిమగరి - మగపధసి - సీధప - మాగాపధసి -
పధసిసీధ - మధాపమ - నిధాపమ - పమగరిస - మగపధా -
ధనిపధమప - రిమరిపమగ - మగమపధప -
మగమపనిధ - పనిధసి - ధసిరిగ - మాగారిసగరిసా -
రిసినిధప - గరిసనిధప - మిగరిసనిధప - మగరిసా.

కాకలీ నిషాద ప్రయోగములు.

సా నిపాధసా - నిపధసా - సినిపధసా - సస నిధధా.

ఈ రాగమందు నిషాదము ఒక్కొక్కప్పుడు కైశికి కంటెను ఒకశ్రుతి తక్కువగా పలుకును. ఇది పూర్వము శుద్ధ నిషాదమునకు స్థానము.

8. కమాచి రాగలక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. వక్రషాడవ — సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స మ గ మ ప ధ ని సి
అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు రిషభము వర్జ్యస్వరము.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము. చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము మ. ధ. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లపుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, అవరోహణమునందు రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

ధా ధా – పా ధ ని ధ ప – మా మా – గా మ ని ధ ని ప ని ధ పా ప మా మా –
సీ ధా ని పా ధ ప మా మా గ సా – ధా ప మా – గా రి సా –
సా ని ధ. ని సా – స మ గ మ పా – ని ధ ప మ గా మా – ని ధ ని సీ రి సీ సీ ధా
ప మ ధా – ని ధ సీ – సీ ని రీ సా – సీ మ గ రీ సా – సీ రీ సీ ని ధా –

9. ధీరశంకరాభరణ రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్త రాగము. 5 వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సీ
అవరోహణము : సీ ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల కు శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలినిషాదము, ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసములు

షడ్జము గ్రహస్వరము. స. గ. లు న్యాసస్వరములు. ని. గ. మ. ప. లు జీవస్వరములు. మధ్యాహ్నమునను, సాయంకాలమునను గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

సని ధ ని సా - ని స రి గ - మ మా గ రి స - సా పా ప మ గ రీ -
రి గ మ ప ధ ని సా - సీ పా మ గ రి - స మా గ రి స - గ మ ప ధ -
ధ ప మా - ప ధా ని సా - ధ ని సీ రీ - ని సీ ధ ని ప ధ ని సా -
మ ప ధ ని సీ ని ధ పా - రీ రీ సీ ని ధ పా - ధ ప మ గ రి సా -
సీ ధా ప మ గ రి సా - గీ రీ సా - ని ధ పా మ గ రి సా -
సీ ని సీ ధా ప గ మ ప గ రి సా.

ఈ రాగముయొక్క పేరు మొదట ధీర అను రెండక్షరములును మేళకర్త సంఖ్యకొరకు చేర్చబడినవి.

10. అఠాణా రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువ - వక్రసంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని సీ

అవరోహణము : సీ ని ధా ప మ ప గా రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

సాధారణ గాంధారము, కైశికినిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధ. న్యాసస్వరము. గ. ధ. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, ని. గ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వా ర ము లు

రి మ పా - గ మ ప స ని దా - స ని స ప ధ పా - ధ ధ ప మ - ధ ప మ ప గా - గ మ ప స ని ధా - రి స ధా - ధ ప మ ప గా మ రి సా రి ని స - స ని ధా ని స ధా - స ధా -
ని రి స ని ప - మ ప గా - మ రి స - సా ని రి సా.

సాధారణ గాంధార ప్రయోగములు.

ప మ గా మ ప - గ గ రి స -

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు.

ధ ధ ని ప మ పా - ప ధ - ధ ని - ని స - ప ధ ని ప.

11. శుద్ధసావేరి రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ సి

అవరోహణము : సి ధ ప మ రి స

గాంధార నిషాదములు వర్జ్యస్వరములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము – చతుశ్రుతి ధైవతము, ఇతరస్వర ములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

పంచమస్వరము గ్రహన్యాసములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

వి శే ష ము

అసలు శుద్ధసావేరి రాగమునందు రి. ధ. స్వరములు శుద్ధములు. నేడు ఈ రెండు- స్వరములును చతుశ్రుతులుగా మార్చుకొని 'దేవక్రి' అను రాగమునే శుద్ధసావేరి పేర గానముచేయుచున్నారు.

ప్ర యో గ ము లు

స ధ. సా స – స ధ. రీ రి – స రి మ రీ స–స రి మ ప ధా ప–మ ప ధ ధ ప – మ ధ ప మ రి మ ప మ రి సా – రి మ ప మ ధ ప ధ సా స – స రీ సా స – స రీ మ రీ సా స – రీ రీ స ధా ప – మ ప ధ రీ స ధా ప – మ ధ ప మ రీ– ధ స ధ ధ ప ప మ మ రీ–మ ధ ప మ రీ సా–ధ. స రీ సా–ధ. స ధ. ప ధ. రీ సా.

12. మేచకల్యాణి రాగలక్షణము

65 వ మేళకర్త రాగము. 11 వ రుద్రచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సీ

అవరోహణము : సీ ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము ప్రతి మధ్యమము – చతుశ్రుతి ధైవతము – కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము, గ. ధ. లు న్యాసస్వరములు. రి. గ. ధ. స్వరములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ ము లు

ని ధ. గ రీ – ని గ రి ని రీ రి – ప మ గ రి సా – గా మా పా –
గ మ గ రి సా – మ ప ధ ధ ప మ గ మ పా – మ ప ధా –
మ ధ ని సా – మ మ గ రి గ మ ప ధ ని సా – ని గీ రీ ని ధా –
గీ రీ ని రీ – ని గీ రీ రీ – ని రీ సీ సా – మ ధ ప ధ – గ ధ ప మ గ రీ–
ప మ గ రి సా స ని గ రి రీ – ప మ గ రి సా.

దాటు స్వర ప్రయోగములు.

గా నీ - గా ధా - రీ గా - ధా రీ - ధా గా - నీ గా - ని రీ గా.

ఒకేకు స్వర ప్రయోగములు :

గ మ ధ మ గ రీ - నీ ధ మ గ రి - ధ గ రి ని ధ మ గ రీ - ధ రీ సా.

ఈరాగము పేరునందు మొదటను మేచఅను అక్షరములును కటపయాది ప్రకారము మేళకర్త సంఖ్యకొరకు చేర్చబడినది.

ఈ రాగమున గాంధార నిషాదములు రెండును అంత, కాకలుల కంటెను ఒకశ్రుతి హెచ్చుగాపలుకును. శుద్ధమధ్యమమునకు దిగువను (అవరోహణమందు) గల మొదటి శ్రుతియందు గాంధారమును, షడ్జమునకు దిగువను (అవరోహణమందు) గల మొదటిశ్రుతియందు నిషాదమును అగుచున్నవి. వీట్లకు పూర్వము చ్యుతమధ్యమ గాంధారమనియును, చ్యుత షడ్జ నిషాదమనియును పేర్లు.

★

8. చతుర్విధ వాద్యములు

తతములు, సుషిరములు, అవనద్ధములు - ఘనములు. అని వాద్యములు నాలుగు విధములు.

1. తతవాద్యములు

తంత్రీయుక్తమైన (తీగెలుగల) వాద్యములు తతములు. అనగా వీణాదులు. వీనిని నేడు జంత్రవాద్యములని వ్యవహరించుచున్నారు. జంత్ర వాద్యములలో ప్రథమమున ఏర్పడినది వీణావాదమ్యు. తరువాత ఏర్పడిన వాద్యములన్నియు వీణా వాద్య ధర్మము ననుసరించియే ఏర్పడినవి.

చిత్ర, విపంచి, పినాకీ, పరివాదిని, నకుల, కిన్నరీ, మత్త కోకిల, ఆలాపినీ మొదలగునవి వీణావాద్యభేదములు. ఇవిగాక వేరురూపాదులుగల ఔదుంబరి, షట్కర్ణము, పౌణము, రావణ హస్తము, సారంగ మొదలగు తత (జంత్ర) వాద్యములు అనేకములు కాలక్రమమున ఏర్పడినవి.

వీణాదులందలి తీగలను గోళ్లచేత ధ్వనింపజేయుటచేత అట్టి నాదము నఖజమని చెప్పబడినది.

2. సుషిర వాద్యములు

రంధ్రములుగల వాద్యములు సుషిరములు. వంశము, పావము - సావికము, మురళి, మధుకరీ, కాహళము, తుండికి, చుక్కా, శృంగము, శంఖము మున్నగునవి సుషివాద్యముల భేదములు.

ఈ వాద్యములలో వంశవాద్యము ముఖ్యముగా చెప్పబడినది. ఈ వాద్యమును నేడు వేణువని వ్యవహరించుచున్నారు. పై సుషిర వాద్యములలోని కాహళమను వాద్యము నేడు సన్నాయి లేక నాగస్వరము అని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

సుషిర వాద్యములందు వాయువును పూరించుటచేత నాదము కలుగుచున్నదిగాన ఈ నాదము వాయుజ మనబడినది.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన తతములు, సుషిరములు అను వాద్యములు మాత్రమే రాగగీతాదులను అనుష్ఠించుటకు అనుకూలములు. వీట్లయందు రాగగీతాదులు స్వరములచేత సాధింపనగును.

౩. అవనద్ధ వాద్యములు

చర్మముచేత కట్టబడి ముఖముగల వాద్యములు అవనద్ధములు.

పటహము, మర్దలము, హుడుక్క, కరాట, ఘటము, ఘడసము, ఢవసము, ఢక్కా, కుడుక్కా, కుడువము, రుంజా, డమరుకము, డక్కా, మణిడక్క, డక్కులీ, సేల్లుకము, ఝల్లరీ, భాణము, త్రివళి, దుందుభి, భేరీ, నిస్సాణము, తుంబకము మున్నగునవి అవనద్ధ వాద్యములభేదములు.

వీనిలో మర్దలము నేడు ముఖ్యమైనదిగా యున్నది. ఈ మర్దల వాద్యమునే నేడు మృదంగమని వ్యవహరించుచున్నారు.

ఈ వాద్యములయందు నాదము కలుగుటకు ముఖ్యముగా చర్మమే కారణముగాన ఇందలి నాదము చర్మజ మనబడినది.

4. ఘన వాద్యములు

అభిఘాతము వలన యేదివాయించబడునో అదిఘనము.

కంచుతాళము, ఘంట, క్షుద్రఘంటికా, జయఘంటా, కర్మా, శుక్తిపట్టము మొదలగునవి ఘన వాద్య భేదములు.

ఈ వాద్యములు లోహముచేత నిర్మింపబడిన వగులచేత వీట్ల యందలి నాదము లోహజమనబడినది. కాళ్ల గజ్జెలు మున్నగు వానిని వాద్యములలోనికి చేర్చలేదు.

అవనద్ధవాద్యములు, ఘనవాద్యములు అక్షరముల క్రమముచేత సాధింపతగినవి. ఈ అక్షరములకు కొనుగోలు శబ్దమనియును, వాద్యాక్షరము లనియును వ్యవహరించు చున్నారు. అవి తకతకాదులు.

ఈ వాద్యములు రాగ గీతాదులను అనుష్ఠించుటకు అనుకూల పడవు. ఇవి తాళ ప్రధానములు.

ఇంతవరకు వివరింపబడిన తతాది చతుర్విధ వాద్యము లను వాదనముచేయుట (వా యి ం చు ట) 1. శుష్కము, 2. గీతానుగము, 3. నృత్తానుగము, 4. ఉభయానుగము అని నాలుగు విధములు.

(1) అందు గీత, నృత్తములు లేకుండా చేయబడి వాదనము శుష్కవాద్యము.

(2) గీతమును (గా న ము ను) అనుసరించు వాదనము గీతానుగము.

(3) నృత్తము (నృ త్య ము) ను అనుసరించు వాదనము నృత్తానుగము.

(4) గీత, నృత్తముల నెంటిని అనుసరించు వాదనము ఊధ్వమానుగము.

రాజాభిషేక మందును, యాత్రోత్సవము నందును, వివాహాది సర్వమంగళ కార్యముల యందును, ఉత్పాతము, సంభ్రమము, యుద్ధము వీట్లయందును, వీరరౌద్ర రసములను పొందిన నాటకముల యందును, సమస్త వాద్యములను వాయించవలెను.

స్వల్ప మంగళములయందు కొన్నిమాత్రమే వాయించ తగినవి.

ఈ వాద్యములు రసికులకును, గాయకులకును, నాట్యము చేయు వారికిని, విశ్రాంతిని కలిగించి ఉత్సాహమును కలుగ జేయుచున్నవి.

వీరులయొక్క మంగళము కొరకును, హృదయస్ఫూర్తి కొరకును, దుఃఖోన్మూలనము కొరకును ఉపయోగపడుచున్నవి.

మరియును గీత, నృత్యముల యందుండెడు లోపములను కమ్మివేయుచున్నవి.

౫. తంబుర శ్రుతి

గానమునందు ఆధారముగ ప్రమాణముకొరకు నొక శ్రుతిని నియమించుకొనవలయును. అట్టి శ్రుతియే మధ్యస్థాయి ప్రారంభషడ్జము. గానమునందు ప్రథమమున నియమించుకొను శ్రుతినాదము (ఆధారషడ్జము) ఒకటే అయినను సహాయము

కొరకును, రక్తికొరకును ఈ ఆధారషడ్జముతోపాటు మధ్య స్థాయిపంచమమును పైషడ్జమును అనగా తారస్థాయి ప్రారంభ షడ్జమునుకూడ నిర్ణయించుకొనుచున్నారు. అందువలన శ్రుతి కూర్చుకొనుటయనిన సాధారణముగ పైవిధముగ "స ప స" లను పట్టుటయని తాత్పర్యము.

వేదగానము, లౌక్యగానము అని గానము రెండు విధములు. ఈ రెండు గానములకును అనురణనముగల రెండు వాద్యములు ఆధార శ్రుతికొరకు నిర్ణయించబడినవి. వేదగానమునకు ఆధారశ్రుతి ప్రణవము అనగా 'ఓం' అనునది. లౌక్య గానమునకు మధ్యస్థాయి ప్రారంభ షడ్జము. ఇదియే ఆధార శ్రుతి. శ్రుత్యాదులద్వారా జనరంజకము కలుగజేయుటకొరకు ఏర్పడినది లౌక్యగానము.

వేదగానమునకు ఆధార శ్రుతియైన ప్రణవమును అనుష్ఠించుటకుగాను కంచుగంటను, లౌక్యగానములలో గాత్ర గానమునకును, జంత్ర వాద్య గానమునకును తంబురయను వాద్యమును ఆధారశ్రుతి కొరకు నిర్ణయించబడినది. అటులనే సుషిర వాద్యగానమునకు ఆయావాద్యముల ధర్మముగల సుషిర వాద్యమే ఆధారశ్రుతి కొరకు నిర్ణయించబడినది.

జంత్రగాత్రజ్ఞులు తంబురవంటి జంత్ర వాద్యమునుతప్ప మరియేయితర వాద్యమును శ్రుతికొరకు నిర్ణయించుకొనినను

అట్టివారికి శ్రుతిజ్ఞానము సంపూర్తినొందదు. విద్వాంసులైన వారు గత్యంతరములేక యితర వాద్యములను ఎన్నడైన శ్రుతికొరకు నిర్ణయించు కొనినను అంతప్రమాదము ఉండదు గాని విద్యార్థులు మాత్రము తంబురనే శ్రుతికొరకు నిర్ణయించు కొనవలయును. తంబుర నాదమునందు అనేక విశేషములు గలవు.

తంబురయందు గల నాలుగు తీగలలో మధ్యనుండు రెండు షడ్జతంత్రులలోను ఒక దానిని ముందు గాత్రమునకు అనుకూలమగు నటుల శ్రుతిని నిర్ణయించుకొని పిమ్మట రెండవ తంత్రియందలి శ్రుతి నాదమునుకూడ మొదట నిర్ణయించు కొనబడిన తంత్రినాదముతో సమానముగా జేయువలయును. అప్పుడు మొదటి తంత్రియందలి శ్రుతినాదమందు మనస్సులగ్నమైననేగాని రెండవదానిని దానితో సమానముగ శ్రుతి జేయుట కుదురదు. అందువలన శ్రుతి జ్ఞానము కలుగుటకు తంబురను శ్రుతిజేయుటతోనే ప్రారంభమగును. ఈ విధముగ శ్రుతిజ్ఞానము కలిగినవిద్యార్థులుతమకుచెప్పిన పాఠమును వెంటనే గుర్తించి నిరంతరము గురువు సమీపమున నుండనక్కరలేక యే దోషములులేక గానమును అభ్యసింపగలుగుదురు. మరియును స్వల్పకాలముననే ఉత్తీర్ణులగుదురు గనుక సలక్షణమైన గానము నపేక్షించువారు విధిగా తంబురనే ఆధార షడ్జముకొరకు నియమించు కొనవలయును.

తంబురయందుగల నాలుగు తీగలు ఈ దిగువపటము నందు ఉదహరించిన ప్రకారము శ్రుతిజేయబడుచున్నవి.

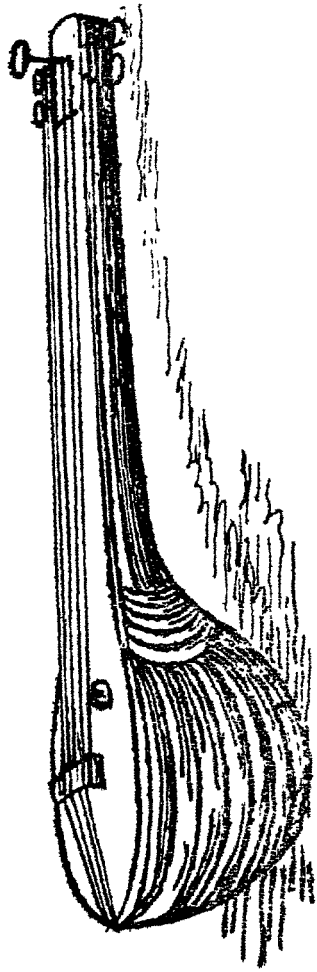

ఇందు 1 వ తంత్రిని మంద్రమందము నాదములోను, 2, 3 వ తంత్రులను మధ్యమనాదములోను, 4 వ తంత్రిని మంద్రమధ్యనాదములోను శ్రుతి జేయవలెను.

9 గీతాదుల లక్షణములు

1. గీతము

గీతమున నాపమాన్యముగా గానమని తాత్పర్యము. ఇదిగాక శాస్త్రగ్రంథములందు ప్రత్యేక గీత లక్షణములు చెప్పబడినవి. కాని వానికి ఈనాడు వ్యవహారము లోపించినది. నేడు గానమును నేర్చుకొనువారు తాళాలంకారములు అయిన పిన్నట గీతములను కొన్నిటిని అభ్యసించుచున్నారు. ఇవి పిళ్లారి గీతములని, ఘనరాగ గీతములు అని రెండువిధములుగానున్నవి.

దైవపరముగా చెప్పబడిన కీర్తనలు పిళ్లారి గీతములనబడినవి. ఈ వ్యవహారము కన్నడదేశ సాంప్రదాయము నను సరించి వచ్చినది. అందువలన గీతమున కా పేరువచ్చినది. ఈ గీతములు పుండరీక విఠలుడను భక్తుని చే చెప్పబడినవి. నాట, గౌళ, ఆరభి, శ్రీరాగము, వరాళి మున్నగు ఘనరాగములలో చెప్పబడుటచేత కొన్ని ఘనరాగగీతము లనబడినవి. ఈ పేర్లు వీట్లకు రాగములను పురస్కరించుకొని వచ్చినవి.

పై గీతములకు ప్రత్యేకలక్షణములు ఎచ్చటను కనుపించుటలేదు. సాధారణముగా గానయోగ్యములగు రచనలన్నిటికిని గీతములనుటకలదు. సాహిత్యభాగము పూర్తిగా యున్నదిగాన గీతమనబడినదని కొందరనుచున్నారు. గాని అనియమము ఎచ్చటనులేదు. సాహిత్యము తక్కువయైన దానికిని, సాహిత్యము పూర్తిగాగల దానికిని గూడ గీతము లనియే శాస్త్రమునిర్ణయించుచున్నది.

మరియును పై పిళ్లారిగీతములును, ఘనరాగగీతములును పుట్టకపూర్వమే గీతమను వ్యవహారముకలదు. గీతమన పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనున్యాయమున లేనివని కొందరను చున్నారు. అట్టి నిర్ణయము ఎచ్చట ను కనుపించుటలేదు. ఈనాడు అట్టి కీర్తనలు అనేకములుగలవు. కాని అవిగీతములని వ్యవహరింపబడుటలేదు. కృతులన చేయబడినవి. కీర్తనలన కీర్తింపబడునవి, తరంగములన తరంగమనుపేరుగల 12 అశ్వా సములతోకూడిన గ్రంథమునందలి గానయోగ్యమగు రచనల పేరు. ఈ విధముగ గానయోగ్యములగు గద్యపద్యపదములు ప్రత్యేక నామములతో వ్యవహరింపబడుచున్నను అన్నిటికిని గీతములనియే తాత్పర్యము.

లక్షణగీతము

సాహిత్యమునందు రాగలక్షణ మంతయు వివరింపబడిన కీర్తనకు లక్షణగీతమనిపేరు. అట్టి కీర్తనను ఏ స్వరములతో ఎట్టిరాగమున గానముచేయదగునో అందలి అర్థము బోధిం చును. రాగలక్షణమును బోధించుటకొరకు యిట్టి గీతములు ప్రథమసోపానముగనున్నవి.

రాగలక్షణముల ననుసరించి యివి శుద్ధములని, ఛాయా లగములని, సూడలని మూడువిధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు సూడ అనునది దేశీయపదము. శాస్త్రమందు చెప్పబడిన ప్రకారము రాగఛాయను పొందినగీతము శుద్ధసాలగ సూడమని చెప్పబడినది. సాలగ మనినను ఛాయాలగమనినను సమానార్థ కములు. ఛాయాలగ పదవికారమే సాలగము. సాలగ సూడ గీతములు ధ్రువాది సప్తతాళముల భేదములననుసరించి ఏడు

భేదములుగా చెప్పబడినవి. లక్షణగీతములనుబోలి రాగలక్షణము లేకయే చెప్పబడిన కీర్తనలుకూడ గీతములనబడుచున్నవి. అవియే పైఘనరాగగీతములు మున్నగునవి.

గోవిందదీక్షితులు, పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రి, వేంకటమఖి, గోవిందాచార్యులు, రామామాత్యుడు, పురందరదాసు మున్నగువారు గీతములను పేరగేయ రచనలను జేసిరి. అష్టభాషాపదయుక్తమును, అయ్యా, అంవో, తియ్యా అను పదములతోను స్వరరాగములతో గానముచేయబడునది గీతమనికూడకలదు. ఇది దేశీయమైన లక్ష్యము ననుసరించి చేయబడిననిర్ణయము

2. స్వరజతి

స్వరజతికూడ రాగమును అభ్యసించుటకు తోడ్పడును. ఆనాడు అభినయించు నర్తకులకొరకు స్వజతులు ఏర్పడినవి. యిందలి సాహిత్యార్థముకూడ తదనుగుణ్యముగా నేయుండును. వీనిలో కొన్నిమాత్రము భక్తితో దైవపరముగాచెప్పబడినవి.

శ్యామా శాస్త్రి, మెలట్టూరు వెంకట్రామశాస్త్రి, స్వాతి తిరునాళ్, వాలాజీపేట కృష్ణస్వామి భాగవతులు మున్నగువారు స్వరజతులనుచెప్పిరి.

3. జతిస్వరము

పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము న్యాయములోనుండి మాతువు (సాహిత్యము) లేక ధాతువు (స్వరము) మాత్రమే యుండి నృత్యకాలక్షేపమున కుపయుక్తమగునట్టి రచన జతిస్వరమనబడినది. జతిస్వరమనునది దేశీయమైన వ్యవహారము. దీనినడక మధ్యమకాలములోనుండును. దీనిని స్వరపల్లవి అని కూడా అందురు.

(3) తానము

పునరుక్తి లేని స్వరసమూహమునకు తానమని పేరు. ఈ తానములు శుద్ధములని, కూటములని రెండు విధములు.

సప్తస్వరముల నుండి పునరుక్తులు లేక క్రమయుక్తము లైన శుద్ధస్వర సమూహమునకు శుద్ధతానమని పేరు.

సప్తస్వరములనుండి పునరుక్తులులేక క్రమమును వదలి ఏర్పడిన (స్వరప్రస్తారములందలి) స్వరసమూహములకు లేక అట్టి స్వర ప్రస్తారములకు కూటతానములని పేరు.

ఈవిధముగ శుద్ధ, కూట తానములను మాత్రమే మేళవించి ఏదేనియొక రాగమునను సరించి రక్తికలుగునటుల పాడుట లేక వాద్యమునందనుష్ఠించుట నేడు తానమని వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇందు తాళముతో నిమిత్తములేదు గాని లయమాత్రము ఉండును. గాత్రముతో ఈ తానమునను ష్ఠించువారు "అనంతా" అను పదమునుచేర్చి గానము చేయుచున్నారు.

కొందరు రాగముపై కాలమే తానమనుచున్నారు అది సరికాదు. సాధారణముగనే కొందరు రాగమును పై కాలములో ననుష్ఠించుచున్నారు. విళంబకాలములో నిలుపలేక వారటుల చేయుచున్నారు. అంతమాత్రమున అది తానమగుట లేదు. తానముగూడ త్రికాలములలో ననుష్ఠింపదగును. రాగము ఒకటేఅయినను తానముయొక్క ధోరణికిని రాగముయొక్క ధోరణికిని నడకలో తేడాగలదు.

ఆర్చికము, గాథికము, సామికము, స్వరాంతరము, ఔడువము, షాడవము, సంపూర్ణము అని తానములు ఏడు విధములు.—

ఒక స్వరము గలది ఆర్చికము
రెండు స్వరములు గలది గాథికము
మూడు స్వరములు గలది సామికము
నాలుగు స్వరములు గలది స్వరాంతరము
అయిదు స్వరములు గలది ఔడువము
ఆరు స్వరములు గలది షాడవము
ఏడు స్వరములు గలది సంపూర్ణము

ఈ విధములందు శుద్ధ, కూట తానములు కొన్ని ఈ దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి. కాని కూటతానములలో గాథికతానము లుండవు. అందువలన అవిమాత్రము ఆరు విధములు.

శుద్ధ తానములు		కూట తానములు	
1. సంపూర్ణము	స రి గ మ ప ధ ని	1. సంపూర్ణ తానములు	రి స గ మ ప ని ధ గ మ ధ ప ని రి స
2. షాడవ తానములు	స రి గ మ ప ధ స గ మ ప ధ ని రి గ మ ప ధ ని	2. షాడవ తానములు	స గ రి ప మ ధ రి గ మ స ని ధ
3. ఔడువ తానములు	స రి గ మ ప స మ ప ధ ని స రి గ ప ధ	3. ఔడువ తానములు	స మ గ ప ధ రి స గ మ ని
4. స్వరాంతర తానములు	స రి గ మ రి గ మ ప రి మ ప ధ	4. స్వరాంతర తానములు	స గ రి మ రి స మ గ

శుద్ధ తానములు		కూట తానములు	
5. సామిక తానములు	స రి గ మ ప ధ రి మ ధ	5. సామిక తానములు	స గ రి ధ మ ప
6. గాధిక తానములు	స రి మ ప గ ధ	6. గాధిక తానములు	రి స మ గ
7. ఆర్చిక తానములు	స రి గ		

★

10. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

పురందర విఠలదాసు

ఈయన కర్ణాటక బ్రాహ్మణుడు. మధ్వ (ద్వైత) మతస్థుడు. కర్ణాటకభాషలో గొప్పపండితుడు. పరమ భక్తాగ్రేసరుడు. ఇతడు మొదట కోటీశ్వరుడుగా నుండెను. పండరిపురమందు వేంచేసియున్న శ్రీ పాండురంగ విఠలుస్వామి వారి భక్తుడయ్యెను. భక్త్యతిశయము వలన విరక్తికలిగి సంగీత సాహిత్యములందు మంచి పండితుడగుటచే ఒక్కొక్క సందర్భమున చేసిన కీర్తనలచే శ్రీ పాండురంగవిఠలు స్వామియొక్క ప్రసన్నతను జెందినవాడై యుండెను. అద్భుతములైన ఇతని చరిత్రలు అనేకములుగలవు. నేటికిని సంగీతమున వాడుకలో గల పిల్లారిగీతములను ఈ మహానీయుడే రచించెను. మధ్వమత మఠాధిపతులు వారివారి యాస్థాన దేవతాసన్నిధులందు వీరి కీర్తనలను నేటికిని పాడి కొనియాడుచున్నారు. ఈతని కీర్తనలు వేదాంతవిషయమైనవి అనేకములుగలవు. ఈ పురందరవిఠల దాసులు అహోబలుని కాలమునకు మునుపే యుండినటుల కొందరు చెప్పుచున్నారు. ఈయన సూళాదులను కీర్తనలను రచించెను.

లక్ష్యము

సూచనలు

1. గానము నభ్యసించు సమయమున సమగ్రవ శిరశికాయు డై కూరుచుండవలెను.
2. తాళమును వేయునపుడు చేతులనుగాని మోచేతులను గాని కాళ్లమీద ఆనించకూడదు.
3. తాళమును కాలిమీద వేయగూడదు.
4. చేతులతో తాళమును వేయునపుడు ఎడమచేయి ఏమియు కదలకూడదు. ఎడమచేతి అర్ధచంద్రహస్తము నందు తాళమును వేయవలెను. మనిషి ఊగకూడదు, కదలకూడదు. చేతులు భుజములవద్దనుంచి కూడ కదలించకూడదు. ఉసి అను క్రియను వేయునపుడు వ్రేళ్లను ముందునకు విసరవలయును. అంతేగాని మొత్తముచేతిని వెలకిలగాచేసి ముందునకు తీసుకొని రాకూడదు.
5. గురువువద్ద పాఠము నేర్చునపుడు ఏసందర్భముననుగూడ దిక్కుల జూడకూడదు. పరాకులేక యుండవలయును.

★

11. సరళీ స్వరములు

మాయామాళవగౌళ రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురస్రజాతి

1 స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
2 స రి గ మ - స రి - గ మ ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
సి ని ధ ప - సి ని - ధ ప ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
3 స రి గ మ - స రి - స రి ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
సి ని ధ ప - సి ని - సి ని ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
4 స రి గ మ - పా - స రి ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
సి ని ధ ప - మా - సి ని ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
5 స రి గ మ - పా - పా ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
సి ని ధ ప - మా - మా ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
6 స రి గ మ - ప మ - గ రి ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
సి ని ధ ప - మ ప - ధ ని	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
7 స రి గ మ - ప మ - ధ ప ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
సి ని ధ ప - మ ప - గ మ ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
8 స ప మ ప - గ మ - రి గ ।	స రి గ మ - ప ధ - ని సి ।
ప సి ని సి - ధ ని - ప ధ ।	సి ని ధ ప - మ గ - రి స ।
9 సా ని ధ - సి - ధ ప ।	ధా ప మ - పా - పా ।
గ మ ప ధ - ని ధ - ప మ ।	గ మ ప గ - మ గ - రి స ।
10 సి సి ని ధ - ని ని - ధ ప ।	ధ ధ ప మ - పా - పా ।
గ మ ప ధ - ని ధ - ప మ	గ మ ప గ - మ గ - రి స ।

12. జంటి స్వరములు

1. స స రి రి గ గ మ మ - ప ప ధ ధ - ని ని సి సి ।
సి సి ని ని ధ ధ ప ప - మ మ గ గ - రి రి స స ।

2. స స రి రి గ గ మ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ గ మ మ ప ప ధ ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప ప ధ ధ ని ని సి సి - సి సి ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని ని ధ ధ ప ప మ మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప ప మ మ గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

3. స స రి రి గ గ రి రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి రి గ గ మ మ గ గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ గ మ మ ప ప మ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ మ ప ప ధ ధ ప ప - మ మ ప ప ధ ధ ని ని ।
ప ప ధ ధ ని ని ధ ధ - ప ప ధ ధ ని ని సి సి ।
సి సి ని ని ధ ధ ని ని - సి సి ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని ని ధ ధ ప ప ధ ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ ధ ప ప మ మ ప ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప ప మ మ గ గ మ మ - ప ప మ మ గ గ రి రి ।
మ మ గ గ రి రి గ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

4. మ మ గ గ రి రి గ గ - స స రి రి గ గ మ మ ।
ప ప మ మ గ గ మ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
ధ ధ ప ప మ మ ప ప - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
ని ని ధ ధ ప ప ధ ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
సి సి ని ని ధ ధ ని ని - ప ప ధ ధ - ని ని సి సి ।
ప ప ధ ధ ని ని ధ ధ - సి సి ని ని - ధ ధ ప ప ।
మ మ ప ప ధ ధ ప ప - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
గ గ మ మ ప ప మ మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।

రి రి గ గ మ మ గ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి।
స స రి రి గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స।

5. స మ గ మ రి గ స రి - స స రి రి - గ గ మ మ।
రి ప మ ప గ మ రి గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప।
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ।
మ ని ధ ని ప ధ మ ప - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని।
ప సి ని సి ధ ని ప ధ - ప ప ధ ధ - ని ని సి సి।
సి ప ధ ప ని ధ సి ని - సి సి ని ని - ధ ధ ప ప।
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ।
ధ గ మ గ ప మ ధ ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ।
ప రి గ రి మ గ ప మ - ప ప మ మ - గ గ రి రి।
మ స రి స గ రి మ గ - మ మ గ గ - రి రి స స।

సూచనలు

1. సరళీలు, జంటలు, వీని స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మటనే క్రమముగా రెండు మూడు కాలములలో అభ్యసించవలయును.

2. ఒక్కొక్క స్వరమును ప్రత్యేకముగా శ్రుతిలో కలియునటుల అభ్యసించవలయును.

3. సరళీలను, జంటలను అన్నిటిని అభ్యసించుటకు అవకాశము లేనివారు కొన్నిటిని అభ్యసించవచ్చును.

4. స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మట స్వరాక్షరములకు బదులు స్వరనాదములను అ, ఇ, ఉ. ఎ, ఒ అను ఐదు అక్షరములచేత ప్రత్యేకముగా మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలయును.

★

రి రి గ గ మ మ గ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
స స రి రి గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

5. స మ గ మ రి గ స రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి ప మ ప గ మ రి గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ ని ధ ని ప ధ మ ప - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప సా ని సా ధ ని ప ధ - ప ప ధ ధ - ని ని సా సా ।
సా ప ధ ప ని ధ సా ని - సా సా ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ గ మ గ ప మ ధ ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప రి గ రి మ గ ప మ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
మ స రి స గ రి మ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

సూచనలు

1. సరళీలు, జంటలు, వీని స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మటనే క్రమముగా రెండు మూడు కాలములలో అభ్యసించవలయును.

2. ఒక్కొక్క స్వరమును ప్రత్యేకముగా శ్రుతిలో కలియునటుల అభ్యసించవలయును.

3. సరళీలను, జంటలను అన్నిటిని అభ్యసించుటకు అవకాశము లేనివారు కొన్నిటిని అభ్యసించవచ్చును.

4. స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మట స్వరాక్షరములకు బదులు స్వరనాదములను అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ అను ఐదు అక్షరములచేత ప్రత్యేకముగా మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలయును.

★

14. తగ్గుస్థాయి స్వరములు

1. సనిధప మగరిస – సా ; సా ;
గరిసని సరిగమ – సరిగమ పధనిసా

2. సనిధప మగరిస – సా ; సా ;
గరిసని ససని స – సని సరి గమ పమ
గరిసని సరిగమ – సరిగమ పధనిసా

3. సనిధప మగరిస – సా ; సా ;
గరిసని ధని సరి – సని సరి గమ పమ
గరిసని సాసని స – సని సరి గమ పమ
గరిసని సరిగమ – సరిగమ పధనిసా

4. సనిధప మగరిస – సా ; సా ;
గరిసని ధపధని – సని సరి గమ పమ
గరిసని ధ ని సరి – సని సరి గమ పమ
గరిసని ససని స – సని సరి గమ పమ

5. సనిధప మగరిస – సా ; సా ;
గరిసని ధపమప – ధని సరి గమ పమ
గరిసని ధపధని – సని సరి గమ పమ
గరిసని ధ ని సరి – సని సరి గమ పమ
గరిసని ససని స – సని సరి గమ పమ
గరిసని సరిగమ – సరిగమ పధనిస

★

15. దాటుస్వరములు

1. స మ గ మ రి గ స రి - రి ప మ ప గ మ రి గ
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - మ ని ధ ని ప ధ మ ప
ప స ని స ధ ని ప ధ - ధ రి సి రి ని సి ధ ని
ని గి రి గి సి రి ని సి - సి ప ధ ప ని ధ సి ని
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ధ గ మ గ ప మ ధ ప
ప రి గ రి మ గ ప మ - మ స రి స గ రి మ గ
గ ని స ని రి స గ రి - రి ధ ని ధ స ని రి స

2. స రి స గ రి గ స రి - రి గ రి మ గ మ రి గ
గ మ గ ప మ ప గ మ - మ ప మ ధ ప ధ మ ప
ప ధ ప ని ధ ని వద - ధ ని ధ స ని స ధ ని
ని సి ని రి సి రి ని సి - సి ని సి ధ ని ధ సి ని
ని ధ ని ప ధ ప ని ద - ధ ప ధ మ ప మ ధ ప
ప మ ప గ మ గ ప మ - మ గ మ రి గ రి మ గ
గ రి గ స రి స గ రి - రి స రి ని స ని రి స

3. స స రి రి - స స గ గ - స స మ మ - గ గ రి రి
స స రి రి - గ స రి గ - స స రి రి - గ గ మ మ
రి రి గ గ - రి రి మ మ - రి రి ప ప - మ మ గ గ
రి రి గ గ - మ రి గ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప
గ గ మ మ - గ గ ప ప - గ గ ధ ధ - ప ప మ మ
గ గ మ మ - ప గ మ ప - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ
మ మ ప ప - మ మ ధ ధ - మ మ ని ని - ధ ధ ప ప
మ మ ప ప - ధ మ ప ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని

ప ప ధ ధ - ప ప ని ని - ప ప సి సి - ని ని ధ ధ
ప ప ధ ధ - ని ని ధ ని - ప ప ధ ధ - ని ని సి సి
సి సి ని ని - సి సి ధ ధ - సి సి ప ప - ధ ధ ని ని
సి సి ని ని - ధ సి ని ధ - సి సి ని ని - ధ ధ ప ప
ని ని ధ ధ - ని ని ప ప - ని ని మ మ - ప ప ధ ధ
ని ని ధ ధ - ప ని ధ ప - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ
ధ ధ ప ప - ధ ధ మ మ - ధ ధ గ గ - మ మ ప ప
ధ ధ ప ప మ ధ ప మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ
ప ప మ మ - ప ప గ గ - ప ప రి రి - గ గ మ మ
ప ప మ మ - గ ప మ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి
మ మ గ గ - మ మ రి రి - మ మ స స - రి రి గ గ
మ మ గ గ - రి మ గ రి - మ మ గ గ - రి రి స స||

★

16. అలంకారములు

(1) ధ్రువతాళము 1011

చతురశ్ర జాతి	లఘువు 1	ద్రుతము O	లఘువు 1	లఘువు 1	14 క్రియలు
	స రి గ మ	గ రి	స రి గ రి	స రి గ మ	
	రి గ మ ప	మ గ	రి స మ గ	రి గ మ ప	
	గ మ ప ధ	ప మ	గ మ ప మ	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ని	ధ ప	మ ప ధ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని సి	ని ధ	ప ధ ని ధ	ప ధ ని సి	
	సి ని ధ ప	ధ ని	సి ని ధ ని	సి ని ధ ప	
	ని ధ ప మ	ప ధ	ని ధ ప ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ గ	మ ప	ధ ప మ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ గ రి	గ మ	ప మ గ మ	ప మ గ రి	
	మ గ రి స	రి గ	మ గ రి గ	మ గ రి స	

(2) మధ్యతాళము 101

చతురశ్ర జాతి	లఘువు 1	ద్రుతము O	లఘువు 1	10 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	స రి గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ప ధ ని సి	
	సి ని ధ ని	సి ని	స ని ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ మ	ధ ప మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	మ గ రి స	

(౩) రూపకతాళము ○|

చతురశ్ర జాతి	ద్రుతము O	లఘువు |	6 క్రియలు
	స రి	స రి గ మ	
	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ	ప ధ ని సి	
	సి ని	సి ని ధ ప	
	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ	మ గ రి స	

(4) ఝంపతాళము |◡○

మిశ్ర జాతి	లఘువు |	అనుద్రుతము ◡	ద్రుతము O	10 క్రియలు
	స రి గ స రి స రి	గ	మా	
	రి గ మ రి గ రి గ	మ	పా	
	గ మ ప గ మ గ మ	ప	ధా	
	మ ప ధ ప ప మ ప	ధ	నీ	
	ప ధ ని ప ధ ప ధ	ని	సా	
	సి ని ధ సి ని సి ని	ధ	పా	
	ని ధ ప ని ధ ని ధ	ప	మా	
	ధ ప మ ధ ప ధ ప	మ	గా	
	ప మ గ ప మ ప మ	గ	రీ	
	మ గ రి మ గ మ గ	రి	సా	

(5) త్రిపుటతాళము (ఆది) ○○

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	8 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ని సి	
	సి ని ధ ని	సి ని	ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	రి స	

(6) త్రిపుటతాళము ।○○

తిశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	7 క్రియలు
	స రి గ	స రి	గ మ	
	రి గ మ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని	ప ధ	ని సి	
	సి ని ధ	సి ని	ధ ప	
	ని ధ ప	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి	మ గ	రి స	

(3) రూపకతాళము ○|

చతురశ్ర జాతి	ద్రుతము ○	లఘువు |	6 క్రియలు
	స రి	స రి గ మ	
	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ	ప ధ ని సి	
	సి ని	సి ని ధ ప	
	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ	మ గ రి స	

(4) ఝంపతాళము |◡○

మిశ్ర జాతి	లఘువు |	అనుద్రుతము ◡	ద్రుతము ○	10 క్రియలు
	స రి గ స రి స రి	గ	మా	
	రి గ మ రి గ రి గ	మ	పా	
	గ మ ప గ మ గ మ	ప	ధా	
	మ ప ధ ప ప మ ప	ధ	నీ	
	ప ధ ని ప ధ ప ధ	ని	సా	
	సి ని ధ సి ని సి ని	ధ	పా	
	ని ధ ప ని ధ ని ధ	ప	మా	
	ధ ప మ ధ ప ధ ప	మ	గా	
	ప మ గ ప మ ప మ	గ	రీ	
	మ గ రి మ గ మ గ	రి	సా	

(5) త్రిపుటతాళము (ఆది) 100

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	8 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ని సి	
	సి ని ధ ని	సి ని	ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	రి స	

(6) త్రిపుటతాళము 100

తిశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	7 క్రియలు
	స ం గ	స రి	గ మ	
	రి గ మ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని	ప ధ	ని సి	
	సి ని ధ	సి ని	ధ ప	
	ని ధ ప	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి	మ గ	రి స	

(7) అటతాళము 1100

ఖండ జాతి	లఘువు 1	లఘువు 1	ద్రుతము O	ద్రుతము O	14 క్రియలు
	స రీ గా	సా రి గా	మా	మా	
	రి గా మా	రీ గ మా	పా	పా	
	గ మా పా	గా మ పా	ధా	ధా	
	మ పా ధా	మా ప ధా	నీ	నీ	
	ప ధా నీ	పా ద నీ	సా	సా	
	స నీ ధా	సా ని ధా	పా	పా	
	ని ధా పా	నీ ధ పా	మా	మా	
	ధ పా మా	ధా ప మా	గా	గా	
	ప మా గా	పా మ గా	రీ	రీ	
	మ గా రీ	మా గ రీ	సా	సా	

(8) ఏకతాళము 1

చతురశ్ర జాతి	లఘువు 1	4 క్రియలు

స రి గ మ
రి గ మ ప
గ మ ప ధ
మ ప ధ ని
ప ధ ని స
స ని ధ ప
ని ధ ప మ
ధ ప మ గ
ప మ గ రి
మ గ రి స

(9) ఏకతాళము–సంకీర్ణజాతి

సంకీర్ణ జాతి	లఘువు	9 క్రియలు
	I	

స రి గ మ ప ధ ని సం రిం
రిం సం ని ధ ప మ గ రి స

1. ఈ అలంకారములు మూడుకాలములలోను సాధికచేయవలెను.

2. పిమ్మట మూడుస్థాయిలలోకూడ త్రికాలములలోను సాధికచేయవలెను.

3. గాత్రమునందు మూడుస్థాయిలు, పలుకనిచో అవరోహణమునందు ఏస్థానమునుండి పలికిన ఆ స్థానమునుండి ప్రారంభించి ఆరోహణమునందు ఎంతవరకుపలికిన అంతవరకు సాధిక చేయవలెను.

17. గీతములు

(1) మలహరిరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

మ ప - ధ స స రి । రి స - ధ ప మ ప । రి మ - ప ధ మ ప
శ్రీ ఇ - గ ణ నాథ । సింధు - ఉ ర వర్ని । క రు - ణ సా గ ర

ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా
క రి - వ ద అ న । లం - బో ద ర । లకు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప । ధ ప - మ గ రి స॥
అ ం - బా సు త । అ మ - ర వి ను త॥

మ ప - ధ స స రి । రి స - ధ ప మ ప । రి మ - ప ధ మ ప
సి ద్ధ - చా ర ణ । గ ణ - సే వి త । సి ద్ధి - వి నా య క

ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా
తే ఎ - న మొ న మొ । లం - బో ద ర । లకు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప । ధ ప - మ గ రి స॥
అ ం - బా సు త । అ మ - ర వి ను త॥

మ ప - ధ స స రి । రి స - ధ ప మ ప । రి మ - ప ధ మ ప
స క - ల వి ద్యా । ఆ ది - పూ జి త । స అ - ర్వో త్త మ

ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా
తే - న మొ న మొ । లం - బో ద ర । లకు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప । ధ ప - మ గ రి స॥
అ ం - బా సు త । అ మ - ర వి ను త॥

—✱—

(2) మలహరిరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ధప - మ గ రి స । రి మ - ప ధ మ ప । ధ రీ - రీ సి ధ ప । ధ ప - మ గ రి స
కుంద- గౌ ఉ ఉర । గౌ ఉ - రి ఇ వ ర । మంది - రఅఅయ । మఅ - న మ కుట

సా - రీ రీ । ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా॥
మం - దారా । కుసు - మ అ క ర । మక - ర ం ద ం । వఅ - సితువా॥

ధ ప - మ గ రి స । రి మ - ప ధ మ ప । ధ రీ - రీ స ధ ప । ధ ప - మ గ రి స
హేమ- కుఉ ఉట । సిం - హా స న । వి రు - పఅఅక్ష । కరు - ణఅకర

సా - రీ రీ । ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా॥
మం - దారా । కుసు - మ అ క ర । మక - ర ం ద ం । వఅ - సితువా॥

ధ ప - మ గ రి స । రి మ - ప ధ మ ప । ధ రీ - రీ స ధ ప । ధ ప - మ గ రి స
చంద - మఅ అమ । మం - ద అ కిని । మంది - రఅఅయ । మఅ - నమకుట

సా - రీ రీ । ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా॥
మం - దారా । కుసు - మ అ క ర । మక - ర ం ద ం । వఅ - సితువా॥

—★—

(3) మలహరిరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ధ స స- ధపమప । ధధప - మమపా । ధధసీ - ధపమప । ధధప - మగరిస
కెరయ - నీఇరను । కెరుగ - జ అ ల్లీ । వరవ - పడదవ । రంతి - కఅణిరో

స రి రి - సరిస్సరి । ధధప - మగరిస । ధపధ - సాధప । ధధప - మగరిస॥
అరియ - కరుణద । శ్రీఅద -భఅగ్యవు । హారిస - మార్పణ । మాడి - బ్రతికెరు॥

ధసీసీ - ధపమప । ధధప- మమపా । ధధసీ - ధపమప । ధధప - మగరిస
శ్రీ ఇపు - రందర । విఠల - రాయా । చరణ - కమలవ । నోడి - బ్రతికెరు

స రి రి - సరిసరి । ధధప - మగరిస । ధపధ - సాధప । ధధప - మగరిస॥
అరియ - కరుణద । శ్రీఅద -భఅగ్యవు । హారిస - మార్పణ । మాడి -బ్రతికెరు॥

—★—

(4) మలహరిరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

రిసధ - సాసా । మగరి - మమపా । సధా - ధపమప । ధధప - మగరిస
పమమ - నాధా । పరమ - పురుషా । పరం -జ్యోఒఒతి । స్వరుఉ- పఅ అ అ
విమల - పంద్యా। విమల - చరితా । విహం - గఅఅధి । రోఒహ- ణఅఅఅ
పమప - ధసిధసి । రిసిధ - ధసిధప । ధధప - పాపమ । రిమమ - పాపా
ఉదధి - నివఅస । ఉరగ - శయఅన । ఉ.న్న- తోన్నత । మహి, - మా
ధధప - పాపమ । రీమ - మగరిస । సాస - ధధధప । పాప - మగరిస ॥
యదుకు - లోత్తమ । యజ్ఞ- ర, క్షక । యజ్ఞ -శి, క్షక । రామ - నఅఅమ ॥
ధసా - ధపమప । ధధప - మగరిస । రిసా - ధపమప । ధధప - మగరిస
పిఛీ - మణపా, । లక, -నమొనమొ। ఇభ, - వరదా । యక, -నమొనమొ
పమప - ధసిధసి । రిసిధ - ధసిధప । ధధప - పాపమ । రిమమ - పాపా
శుభ,.-ప్రదసుమ। నోర -ధఅయసు । రేంద్ర - మనోఒ । రంజ - నాఅ
ధధప- పాప్పమ । రీమ - మగరిస । సాస - ధధధప । పాప - మగరిస॥
అభ్భి, - నఅవపు । రంద - రఅఅవి । శాల్ల - భ,ల్లరే । రామా - నామా॥

—★—

(5) మోహనరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

గ గ - పాపా । ధ ప - సాసా । రీ సీ - ధ ధ పా
వ ర - పీ ణా । మృదు - పా ణీ । వ న - రు హ లో
ధ ప - గ గ రీ । గ ప - ధ స ధా । ధ ప - గ గ రీ
చ న - రా ణీ । సు రు - చి ర బం । భ ర - వే ణీ
గ గ - ధ ప గా । ప గ - గ రి పా । గ గ - గగరిగ
సు ర - సు తక । ల్యా అ అ ణీ । ని రు - ప మ శు భ

ప గ - పా పా । గ గ - ధ ప ధా । ధ ప - సా సా
గు ణ - లో లా । నిర - త జ యా । ప్ర ద - శి లా

ధ గ - రి రి సి సి । ధ సి - ధ ధ ధ ప । గ ప - ధ స ధ ప
వ ర - జా ప్రి య । పం గ - నా య కి । వా ం - ఛి త ఫ ల

ధ ప - గ గ రి స । స రి - గా గా । గ రి - ప గ రి
దా - అ అ య కి । స ర సి జా । స వ - జ న నీ

స రి - స గ రి స । గ రి - సా సా ॥
జ య - జ య జ య । ప్ర ద - శి లా ॥

(6) కల్యాణిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము — సమగ్రహము

సి సి సి - ని ధ - ని సి । ని ధ ప - ధ ప మ ప
క మ ల - జా ద శ । వి మ ల - సు న య న

గ మ ప - ప ధ - ధ ని । ధ ప మ - ప గ - రి స
క రి వ - ర ద క రు । ణా ం బు - ధే ఎ - ఎ ఎ

ధ ధ ధ - గ గ - గా । మ పా - మ గ - రి స
క రు ణ - శ ర - ధే । క మ, - ల అ - అ అ

రీ , - సా - ; । గ మ ప - మ ప ధ ప
కా ం - తా - ; । కే శి - న ర - కా

ని ధ ప - ధ ప - మ ప । గ మ ప - ప ధ - ధ ని
సు ర వి - భే - ధ న । వ ర ద - వే - లా

ధ ప మ - ప గ - రి స । ధ ధ ధ - గ గ - గా
సు ర పు - రో - త్త మ । క రు ణ - శ ర - ధే

మ పా - మ గ - రి స । రీ , - సా - ;
క మా - ల అ - అ అ । కా ం - తా ;

(7) శుద్ధసావేరి రాగము—త్రిపుట తాళము—త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమ మార్గము - సమగ్రహము

రి మ రి - రి స - ధ స । సా స - ధ ప - మ ప । ధ ధ స - ధా - ధ ప
ఆ అ న - లే - క రి । ఊ న్ని - బో - ల్లతి । స కల - శా స్త్ర పు
ప మ రి - ధ ధ - ధ ప । పా ప - ధ ధ - ద ప । పా ప - మ ప - ధ ప
రా ణ - ధీ న ం । తా ళ - ధీ - న ం । తా ళ - ప రి - ఘ తు
ప మ రి - స రి - స రి । ప మ ప - స రి - స రి । ప ప ధ - ప ప - మ రి
రే రె - అ అ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ
రి స రి - మా - మా । ధ ప ధ - సా - సా । రి రి స - ధ ప - మ ప
సే తు - వా - ఆ । ప రి ఘ తం న ం । జ టా - జూ - ఉ ట
ధ ధ స - ధా - ధ ప । ప మ రి - ధ ధ - ధ ప । పా ప - ధ ధ - ధ ప
స కల - శా - స్త్ర పు । రా ణ - ధీ - న ం । తా ళ - ధీ - న ం
పా ప - మ ప - ధ ప । ప మ రి స రి స రి । ప మ ప - స రి - స రి
తా ళ - ప రి - ఘ తు । రే రె - అ అ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ
ప ప ధ - ప ప - మ రి । రి స రి - మా - మా । ధ ప ధ - సా - సా
అ అ అ - అ అ - అ అ । సే తు - వా - ఆ । ప రి ఘ - తం - న ం .

(8) కాంభోజి — త్రిపుట తాళము—చతురశ్రజాతి (ఆది)

అతిచిత్రతమ మార్గము - సమగ్రహము

సా ని ప - ధ ధ - సా । ధ స రి గ - మి గ గ రి
మ ం ద ర - ధా - రే । మో క్ష ము - రా - అ రె
సి రి స స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - గ మ - పా
దై త్య కు - లా ం - త క । పా వ న - మూ - ర్తే
గ ప ధ స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప ప - మ గ - రి స
శ్రీ శ్రీ - రే - ఎ ళ । ము కు ట మ - యూ - గ ।

గ ప ప ధ - ధ సి సి రి । రి ప మ గ - రి గ - రి సి
అ అ అ అ - అ అ - అ అ । అ అ అ అ - అ అ - అ అ
స రి స స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - గ మ - పా
దై ఇ త్య కు - లా ం - త క । పా వ న - మా - త్రే
గ ప ధ స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప ప - మ గ - రి స
ప ద శు భ - రే - ఎ ఖ । మ కు ట మ-యూ - ర ,

(9) శంకరాభరణరాగము – మధ్యతాళము–చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమ మార్గము – సమగ్రహము

సి ని సా – ధ ని - సి ని ధ ప । మ గ మ ప - ధ ప - మ గ రి స
గో వి ం – దా - అ అ అ అ । హా రే ఎ ఎ - మ ధు - సూ ద న
స స పా – మ గ - మ రి గా । స స సా - ని స - ధ నీ సీ
వ న మా - అ అ - అ అ లా । గ రు డ - ధ్వజ -ము కుంద
రీ సీ ని – ధ ని - సి ని ధ ప । సా సా - సా - సి ని ధ ప
శ్రీ ధ ర – శ్రీ - ర ఘు ప తె । స ం , , - , , - క ర మ ణ
మ గ మ ప – , ప - మ గ రి స । రీ రీ ని సీ – స ధ – ని ని ప ధ
సు ం ద రా – ం గ – జ య జ య । శ్రీ ఇ ఇ రా – అ అ - మా అ అ శి
ధ మ ప ప – గ మ – మ రి గా । స రి గ మ – పా - ధ ని సా
ఇ ఇ తా అ – భి రా – అ అ మా । మా అ అ - అ ం - పా పా
రీ రీ సీ ని – ధ ప -మ గ రి స ||
ప అ ట్ట అ – అ భి రా అ అ మ ||

గీతములను మూడు కాలములలోను సాధికచేయవలెను.

18. స్వరజతులు

(1) సాంబశివ

కమాచిరాగము – త్రిపుట తాళము – చతురశ్రజాతి

చిత్రతర మార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స మ గ మ ప ధ ని సీ

అవరోహణము : సీ ని ధ ప మ గ రి స

మా ; ; గా జే రా	మా పా , ధా ని॥ జి త గి రి॥	
మా , ప మా , గ రా త్పరా శు	మా , ప ధా , ని॥ భా కరా శ్రి ॥సాం॥	
ధ ప మా ధా మ గ శ సు సే విం పు చు	స మా గ మ ప ధ ని॥ స దా మ ది ని శి వ ॥సాం॥	
ధ ని ద ప ధా ; మ రు వ క నా	ప ధ ప మ పా ;॥ హృ ద య ము న ॥	
ని స ని స ని ధ పా సు ర వ ర దా య కా	ధ ప మ గ మ ప ధ ని॥ భ వ భ య హ ర శి వ ॥సాం॥	
ప మ గ గ మా ; స గు హ రు సీ	స ని ధ ని ధ ప ధ ని॥ ని ర త ము ను ద ల చి ॥సాం॥	

ప. సా ; సా సీ ధా పా , మ గా సాం అంబా శి వ య న		
చ. సా , రి సీ , స ధా , ని పా , ధ శాం భ వీ మ నో హ రా ప		
2. సా రీ స ని సీ సా ని ధ ధా సీ సీ వే సు రు దై వం బ ని ఏ వే		
3. స రి స ని సా ; ని స ని ధ సీ ; ప ర మ ద యా ని ధి వ సు చు		
స స స స మ మ మ మ ప ప ప ప ధ ధ ధ ధ మ హా దే వ మ హా ప్ర భు సుం ద ర నా య క		
4. ధ స ని ధ ప మ గ మ పా ; ప ధ ని ధ శ్రి ర మ ధు గ పు ర ము నా ప ర ము లా		

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(2) కామాక్షీ

భైరవిరాగము – మిశ్రచాపుతాళము

చిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సి

అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

ప. నీ , ; ;	। ధా , ; ;
కా	। మా
నీ , ; ;	। ధా , ; ;
కా	। మా
రీ , ; నీ	। సా రి గ మ పా
నే నీ	। పా దము లె ది
చ. సా రి ని స రీ	। , ని ధ స ని ధ ప
సుం ద ర ద నా	। కు వ ల య స య
2. రీ గ రి గ సా	। , ని గ రి స రీ
కంబు గ ళ నీ	। ర ద చి కు రా
3. గా మ గ రి స రి	। నీ స ని స రి గ
సుం భ కు చ మ ద	। మ త్త మ ద గ జ

పా , ; ధ ని	। సా , ; స రి
క్షీ అం	। బా కం చి
పా , ; ధ ని	। సా , ; ధ ని । స రి గ మ ప మ గ
క్షీ అం	। బా అ మ । గి న ము మ రు న న
ధ ని స నీ ధ ప	। మి గా రీ స రి ॥నీ॥
క్క సు చు న మ్మి తి	। ని ల్ల కం చి ॥కా॥
మా , ; పా	। ధా , నీ ; । సా , ; రి॥
నా త	। ల్లీ ర । క్షిం చు॥ ॥కా॥
, ని రి స ని ధా	। నీ , గా , రి ॥
విభు వద నా	। మా య మ్మ॥ ॥కా॥
మా ప గ రి గ మ	। పా ధ మ గ రి స
ప ద్మ భ వ హ రి	। శం భు సు త ప ద

[illegible]

నిసరిగా; | మగరిసానీ | సనిధపాగరి॥
కుబహుసం | పదలనిచ్చే | కభయమియ్యవె॥కా॥

7. సాగరిసరి | సారినీధమ | సాగరి
శ్యామకృష్ణస | హోదరిశిప | మేష్వరి
సరిసనీధప | మగామగరిస | మపా; గమ
హరిహరాదుల | మనీమహిమలు | రిమా సుతు

గా, రిసని | సా, ; పమ | నీ, సారి
నమ్మఅభీ | మా నము | నాప్రేదే
గామగా; | రిగరి; | మగారిసరి॥
వీపరా | కేలనే. | డుప్రభైరవి॥కా॥

ధపగరి; | సనిధపాగరి॥
వివుడుమా | కభయమియ్యవె॥కా॥

పాధనీధని | సా, ; గరి
శంకరిపర | మేష్వరి

నిసా; రిగ | మపా; గమ
గణింపత | రిమా సుతు

పా, ; గా | నీ, సారి
లే దా | నాప్రేదే

సారినీధప | మగారిసరి॥
బ్రోవవేఇపు | డుప్రభైరవి॥కా॥

—★—

19. తాన వర్ణములు

(1) తోడిరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– ఏరనాపైని ఇంతచొకసేయ మేరగాదురానాసామి

అనుపల్లవి :– మారునిగన్న శ్రీవెంకటేశ సుకుమార సన్నేలుమోర సరసుడ

చరణము :– దానిమాటలు విని ఇంతసాహసమేలరా

	I	O	O
పల్లవి	సా , సి - ని ధ ప ధ - ని ని ధ ప - మ గ మ ని	ధ స ప మ - గ రి స రి	స మ ప గ - మ ప ధ ని
	ఏ గ - - - నా - - - పై - - - ని - ఇంత	చా - - క - - సే -	- - - మ - - - -
	సి రి గ రి - సి ని ధ ని - సి ని ధ ప - మ గ మ ని	ధా ; - ; సి ని	ధ ప మ గ - మ ప ధ ని
	మే - - ర - - గా - - - దు - రా - - -	నా సా -	- - - మి - - - -

	I	○	○
అనుపల్లవి	ని ధ ధ ని - ధ ప మ గ - మ ని ధ మ - గ రి స మ మా . . . రు . . ని . గ . . స్మ - శ్రీ	గ మ ప ధ - ని ని ధ ప . . వెం . . . క ట	ధ ని స ని - సా ధ ప టే . . . శ సు మ
	ధ ని స రి - గ రి స గ - రి సా ని - ని ధ ని స మా . . . ర . న . . న్నే . . లు . .	ధ సా రి - స ని ధ ని కో . ర . . స .	, ధ ప మ - గ మ ధ ని ర . . సు . . డ
ముక్తాయి స్వరం	స రి స ని - ధ ని సా - ని ధ ని ధ - ప మ గ మ ధ ని ధ గ - రి రి మ గ - రి స ని ధ - ప ధ ని స	ప ధ ని ధ - ని స ని ధ ని స రి ధ - ని స మ ధ	ని స ని రి - సా ; ని గ రి ని - ధ మ ధ ని
చరణం	సా , ని - రి స స ని - ధ ప మ గ - , రి స రి దా ని మ . . . ట . లు ని . ని .	గా , మ - ; ప ధ ఖం త సా .	ని సా ని - , ధ ప మ హా స మే ల . ర
I.	గా మా - గ రి స్రి రి - సా ధ్ని - స రి స్రి రి	, రి రి గ - మ ధా ని	ధా మ గ -, మా ని ॥దాని॥
2.	ధా ని ధ - ప మ గ మ - ధ సా గ - , రి స స్రి	సా రి గ - మ ప స తో	గ మా ని - ధ మ గ మ ॥దాని॥
3.	ధ ని ధ మ - గ మ ని ధ - మ గ రి స - ధ మ గ రి ద ని స గి - ని ద ని స - రి గ రి ని - ధ ని ధ మ	స గ రి స్రి - ధ స్రి రి స్రి గ రి స గ - రి ని ధ మ	ధ స్రి స రి - గ మ ధ మ గ రి స స్రి - స రి గ మ ॥దాని॥

	I	O	O
4.	ప ధ ని సీ-, ని ధ-ని సీ నీ ధ-రీ సీ ని ధ ని ధ మ గ-రి స ధ మ-గ రి స రి-గ మ ధ ని	పా మ గ-, మ ని ధ రీ సా ని-ధ ప సీ ని	మ ధ ని సీ-పా ; , ధ సమ-గా మ ని ॥దాని॥
5.	సా, ని-ధ ని సా-, ని సా-, ని ధ ప రీ ని ధ మ-గ రి ని ధ-మ గ రి ని-ధ మ గ రి	ధ ని ధా-; ప ధ ని ధ ని స-రి గ మ ధ	ని ధ ప గ-, మ ధ ని స రి గ మ-ధ మ ధ ని
	సీ రీ గీ రీ-, ని ధ ని-గీ రీ ని-ధ ని ధ ధ గీ మీ గీ రీ-ని ధ ని గీ-రీ ని ధ మ-గ మ గ రి	, మ గ మ-ని ధా మ స సా సీ-సా ని ధ	గ మ ధ మ-ధ ని సీ రీ మ గ రి ని-స రి గ మ ॥దాని॥

—★—

(2) దర్బారురాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని సి

అవరోహణము : సి నీ ధ ప మ రి గా రి స

పల్లవి :– చలమేల జేసేవుగా చాలనమ్మిన నాపై

అనుపల్లవి :– వలచియున్నానాతో వాదేల వేణుగోపాలదేవ

చరణము :– పలుకుము నాతో

	1	0	0
పల్లవి	ప మ రీ - గా గ్గా - రి స రీ - ని రి స ని	ధ ప ధ ని - స రి స రి	పా మ గ - , రి స రి
	చ . ల మే . ల . . జే . . .	. . సే	వు . రా . . .
	ప మ రి గ - రి స రి మ - ప మా ప - ధ ని సి రి నీ , ధ - , ప ధ ని		ప మ x x - , రి స రి
	చే . . . . . ల . . స . . . . . మ్మి నా స . .		. . . . పై . .

	1	0	0
అను పల్లవి	ధ ని ప ధ - మ ప రి మ - రి ప మ రి - గ గ రి స	మ మ రి ప - ప మ ధ ధ	ప మ ప ధ - ని ని సా
	ప . . . . . ల . . . . . చి . . .	యు	. న్న నా . . . తో
	ప ధ ప సి - ని సి రి సి - రి గా రి - సి ని సి రి	సా , ప - ; ధ ని	ప మ గ గ - , రి స రి
	వా . . జే . . ల . . జే . . ణు . .	గో పా ల .	. . జే . ప . .
ముక్తాయి స్వరం	ప మ రి గ - రి స ని రి - స రి ని స - ధ ప ధ ని	స రి స మ - రి ప మ ధ	ప ధ మ ప . ధ ని సా
	ధ ప ధ ని - సి రి సి రి - గా , రి - సి రి సి	ధ ప సి సి - , ప పా	ధ ప మ రి - గ రి స రి ||
	పా పా - ; ధ ప - మ ప ధ ప - ధా ధ రి	సి సి - , ధా ప	గా గా - రి స రి మ
	ప లు మ . . . . . ము .	. . . .	నా . తో . . .
చరణం 1.	పా ; - ; ధా - ; పా - మా రి	గా , రి - ; సా	; రి - ; మా ||పలుకు||
2.	పా ధ ధ - ప మ పా - ప మ రి గ - , రి స రి	ని రి స ని - , స ధ్వా	, స్వీ స - , రీ మ ||పలుకు||
3.	ధ ప ధ మ - ప రి మ ప - స రి మ ప - మ రి గ రి	స రి ని స - ధ ని ప ధ	ప ధ ని స - రి మ ప ధ
	స రి మ ప - ధ మ ప ధ - ని సి ప ధ - ని సి రి ని	గ రి సి రి - ని రి సి ని	సి ధ ప ధ - మ ప రి మ ||పలుకు||
4.	ధ ని సి ప - , ప ధ ప - మ రి గా - రి స రి ని	సా , ధ - ధ ప ధ ని	స స్వీ స - రీ మ ప
	ధా ని సి - రి సి నీ - , ధ ధ ప - మ ధ ప మ	గా , గ - రి స ని స	రి మ ప మ - పా ;
	ధ ప మ రి - గ రి సా - రి మ ప రి , మ ప ధ	మా ప ధ - ని సి పా	ధ ని సి రి - సి సి రి
	గా గా - రి సి నీ - నీ ధ ప - ధ ని సి రి	నీ సి ప - , ధ మా	స రి మ - సా రి మ ||పలుకుము||

(3) కాంభోజిరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ సి

అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– తరుణి నిన్ను బాసి తాళలేదురా

అనుపల్లవి :– ధరలో వెలసిన శ్రీత్యాగేశ జగధీశ

చరణము :– సరసకురార

	1	0	0
పల్లవి	ప్రా ధ్రా - సా రి ని - ధ ప ధ స - రి గ మ మ	గ గ రి రి - , స మ గ	రి గ స రి - స్రీ ధ ప
	త రు ణి . . . . . ని	న్ను . . . . . బా .	. . . . . సి . .
	ధ స రి ప - మ గ స రి - గ మ ప ధ - మ గ ప ధ	రీ సా ని - ధ ప ధ ప	, మ గ రి - రి సా ని *
	తా . . . . . ళ . . . . . లే . . .	. . . . . దు	. . . . . ర .

	I	○	○
అను పల్లవి	నినిధధ - పమపని - ధపాధ - మాగమ ధ . . . . . రా . . . . లో . . మమగసి - రిగధసి - రిపధసి - మగపధ త్యా . . గే . . . . . శ . . జ . . .	పధనిప - నిధమగ . . . వ . . ల . సిరిగసి - , నిధప గ	పపధధ - సారిగ సి . స . శ్రీ . . * నిధసమ - గరిసని ధీ . . శ . . . .
ముక్తాయి స్వరం	*ని పధస - , సపధ - సరిరి - ధరిరి సరిగస - , సరిమ - గసారి - పమగస మగరిస - , సనిని - ధపాధ - మపగా రిగమరి - , గసిరి - గసారి - నిధపధ	ధసధరి - , సధగ రిమగమ - , పసరి మపధని - నిధపని రిసాసి - పా , సి	, గరిగ - సరిని*ధ సమగమ - పా ; ధపధమ - గపధసి ధపమగ - రిసా*ని
చరణం	సాసా - నినిధా - మపధధ - నినిధప సర స	మపనిధ - పధమా కు	సగామ - , పాధ . రా . . గ
1.	సా , ని - ; ధా - , పా మ - ; గా	రి , స - ; రి	, గామ - , పాధ ॥సా॥
2.	సనిధప - , నిధప - మగరిధ - పమగరి	రిసని*ప - , ధసరి	గసరిగ - మపాధ ॥సా॥
3.	నిధపమ - ; పధ - పమాప - మగపమ	మధపమ - , పనిధ	మపసని - ధసరిగ ॥సా॥
4.	ధా ; - ; నిప - ధనినిధ - మాపధ ధపమని - ధపసని - ధమగప - ధసరిగ	పా ; - ; మప సా నిధ - పా మగ	ధమాప - మగపధ రిసారి - గమపధ ॥సా॥

	1	0	0
ప,	సా ; - ; సీ ని - ధ ప మ గ - రి స రి గ రి గ మ ప - , మ గ మ - ప ధా గ - మ ప ధ ని ప మ గ మ - , ప మ ప - ధ ధా ప - స ని ని ధ సీ రీ సీ - ని ధ రీ సీ - ని ధ గీ రీ - , స ని ధ	సా ; - ; సీ ని , ప ధ ని - ని ధ మ ప ప ధ సీ గ - ప ధ సీ ం ప ధ స రి - గం గ ప	ధ ప ధ మ - గ పా ధ ని ధ ప ధ - పా , ధ గ మ ప ధ - సా ని ధ ధ స రీ రి - గ మ ప ధ ॥సా॥

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము

—★—

(4) మోహనరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ సి

అవరోహణము : సి ధ ప గ రి స

పల్లవి :– నిన్నుకోరియున్నానుర నిఖిలలోకనాయక

అనుపల్లవి :– నన్నుపాలింప సమయమిదే నామీదకృపజూడర

చరణము :– నన్నుతాంగ శ్రీనివాస

	1	0	0
పల్లవి	గా గా - రీ ; - స స రి రి - గ గ రి రి	స రి గ రి - స రి స ధ	స రి గ ప - గ రి స రి
	ని న్ను కో రి . . . యు . . .	న్నా . . . ను . . .	ర . . . . .
	గ ప గ గ - రి స రి గ - రి రి స ధ - స రి గ రి	గ ప గ ప - ధ ప ధ సి	ధా ప గ - ధ ప గ రి
	ని . . . . . భి . . . . . ల . . .	లో . . క . . నా .	. . య . . క .

	I	O	O
అనుపల్లవి	గా గా - పా ; - గ గ ప స - ధ ధ పా స న్ను పా లిం . . . . . ప	ధ సి ధ ధ - ప గ ధ ప స . మ . . యు . .	ధ గ ధ ప - గ రి స రి . మి . . . దే . . .
	గ గ ప ప - ధ ప ధ సి - ధ సి రి స - గ రి సి నా . . . . . మీ . . ద . . కృ . .	ధ సి రి సి - , ధ ప ధ ప . . జా . . .	సి ధ ప - గ రి స రి డ . . రి . . .
ముక్తాయి స్వరం	గా రి గ - రి స రి - స రి స గ - రి గ స రి గ ప ధ ప - ధ సి రి గ - రి గ సి - , రి ధ	స ధ స రి - గ రి గ ప సి పా ధ - సి రి గ సి	గ ప ధ - పా ; , ధ పా - గ రి స రి
చరణం	గా గా - గా ; - రి గ ప గ - పా పా స న్ను తాం . . . . గ స్త్రీ	గ గ ధ ప - ధ గ ధ ని . . . . పా .	ధ ప గ ప - గ రి గ రి . . స . . . . .
1.	గా ; - రి సా - రి ; - ధ ;	రి ధ - పా ;	రి ; - ; గ రి ॥స॥
2.	గా గ రి - గ రి స రి - గా గ ప - ధ ధ స రి	గా గ గ - ధ ప గ రి	గా గ సి - ధ ప గ రి ॥స॥
3.	పా ధ ధ - పా గ రి - సా రి గ - రి స ధ	సా రి గ - పా ధ	సి సా ధ - పా గ రి ॥గ॥
4.	సా రి గ - రి సి రి సి - ధ సి ధ ప - గ రి స రి సి రి గ రి - గ రి ధ సి - రి సి రి సి - ప ధ సి ధ	సా ; - ; స స సి ధ గ ప - ధ ప ధ ప	రి రి గ గ - ప ప ధ ధ రి సి ధ ప - గ రి స రి ॥స॥

—★—

(ర) శంకరాభరణ రాగము

త్రిపుట తాళము – చతురశ్రగతి (ఆది)

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సి

అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– సామినిన్నేకోరి చాలమరులుకొన్నగిరి

అనుపల్లవి :– తాపసము సేయక దచుకొనారి గోపాల

చరణము :– సిరజాక్షి నీపైని

	1	0	0
పల్లవి	సా ; – ని సి ధ ని – పా మ ప – గా మా	పా ధ ని – పా ధ ని	సి రి సి ని – ధ ప ధ ని
	సా . . . . మి ని . . .	న్నే . . . కో .	. . . . . రి .
	సా సి ధ – ప మ పా – ప మ గ రి – స రి గ స	సి ప ధ ని – పా ప ప	గ రి గ మ – పా ధ ని
	చా ల . . . ము య . . . లు . . .	గా . . . . . న్న .	. . ట . . . .

	1	0	0
అనుపల్లవి	సా ధ ధ - ప మ ధ ప -, మ గ ప - గా మ రి తా . . . . . మ స	గ మ ప ధ - ధ ప మ ప ము . . సే	ధ ని సి ని - సా రి గ య . . . క . .
	మ గ రి సి - సి రి సి ని - ధ ప ధ ని - సి రి సా ద . . . య . జా . . డ . . . ర	స ధ ప ప -, మ గ రి . . . . . గో . .	స మ గ మ - పా ధ ని పా . . . ల . .
ముక్తాయి స్వరం	సి రి ని సి - ధ ని సి ప - ధ ని సి ధ - ప మ ప ధ రి గ మ గ - రి గ రి సి - ని ప ధ ని - సా పా	మ ప గ మ - ప రి గ మ సి ని ధ ప -, మ గ రి	స రి గ మ - ప ధ ని సి స రి గ - మ ప ధ ని
చరణం	పా ధ ని - సి సి ని ధ - ప మ గ రి - గా మా నీ . . . ర . . జా	పా మ ధ -, ప సి ని శ్రీ . నీ . వై .	ధ ప మ గ - మ రి గ మ . . . . . ని . .
1.	పా , మ - ; పా - , గా మ - , రి గ	సా , రి - ; స్నీ	, సా రి - , గా మ ||సీ||
2.	ప ధా ప - మ గ మ ప -, మ గ మ - రి గా రి	స ని ధ ని - ప ని ధ ని స	రి ని స -, రి గ మ ||సీ||
3.	మా ధ ప - మ గ మా - ప గ మ రి - గ సా ని ప ధ ని ప - ధ ని సి రి - సి గ రి - సి ని ధ ని	ప మ గ రి - స ని ధ ని సా రి ని - ధ పా ధ	స రి గ మ - పా గ మ మ గ రి స - రి గా మ ||నీ||
4.	పా మ ప - గ మ రి గ - సా మ గ - రి స ని ప సా ని రి -, సి మ గ - రి గ సా - ని ప ధ ని	ధా ని స - రి స స్నీ సా సా - ని ధ పా	స రి గ మ - పా ధ ప మ గ రి స -, రి గ మ ||నీ||

—★—

(6) అఠాణరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరహార్థము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– నెలతరో ఈమరుల నెట్టులోర్తునే

అనుపల్లవి :– చాల నే పేడిన శ్రీమేనుగోపాలుని తోడ

చరణము :– నీపాదములే సమ్మతి

	౧	౦	౧
పల్లవి	సా నీ - సా , ని - రి సా ని సా - ని ప ధ నె ల త . . . . . గో	ప ధ ప మ - ప మ గ ఈ . . . . . మ	మ ప మ ధ - , ప ధ ని . . . . .
	సా ని రి - సా ని ప ధ - ని సా ని ప - ధ ప మ నె . . . . ట్లు	ధ ప మ ప - మ గ మ	, ప మ గ - మ ప ధ ని . . . . .

	1	0	0
అనుపల్లవి	పా ధ ధ - ప మ ధ ప - మ ప మ గ - గ మ ప మ చా . . . . ల . . . . . నే . . . . మ గ మ ప - మ ధా ప . సి ని రి సి - ని ప ధ ని* . . . . . వే . ణు . . . . గో . .	ధా , ప - ధ ని సి ని వే	ప ధా ప - మ పా మ . డి . . ని డ్రి ధ ప మ గ - మ ప ధ ని* ని . . తే . . . వే
ముక్తాయి స్వరం	సా , సి - ని ప ధ ని* - సి సి ని ప - ధా ప మ సి ని ప ధ - ని సి ని ప - ధ ప మ ధ - ప మ గ గ	ధ ప మ ధ - ప మ గా మ గ మ ప - మ ప ధా	మ ప మ ధ - ని ధ ని* ప మ ప ధ - , ప ధ ని*
చరణం	సా ; - ; ధ ని* - సి సి ని ప - ధా ప మ నీ ప . ద . . . ము . .	పా ; - ; ధ ప లే న .	మ ప మ గ మ ప ధ ని* మ్మి . . . తి . . ని
1.	సా , ని - ; ధా - ; పా - మా పా	మా , గ - ; మా	; పా - , ధా ని* ॥నీ॥
2.	సా , సి - ని రి సి ని - ధా , ప - మ ధ ప మ	గా , మ - గ మ ప మ	ధా , ప - మ ప ధ ని* ॥నీ॥
3.	సి సి ని ని - సి సి ని ప - ధ ధ ప ప - మ ధ ప మ ప ప మ ధ - ధ ప సి ని - రి రి సి సి - ని ని ప ధ	గ గ మ గ - మ ప మ ప ధధపప - మసధని* ని* సి సి ని - ని ప ధ ధ	పపమగ - మపధ ని* ॥నీ॥

	I	O	O
4.	సా ; - ; సని - రీ సని సా - ని రీ సని	ఝా ; - ; ప మ	ధ ప మ ఝ - ప మ ప మ
	గా ; - ; మ గ - మ ప మ ధ - ధ ప ధ ని*	సా సా ని రీ - రీ సా సా ని	ఝ ధ ప ప - మ ప ధ ని
	సా సా సా - ని రీ సా ని - ప ఝా ధ - ప మ ధ ప	మ పా ప - మ గ గ మ	ప మ గ మ - ప మ ఝా
	ప ప మ ధ - , ప సా సా - ని రీ సా సా - ని రీ సా ని	సా ని ప ధ - ప మ ప మ	గ మ ధ ప - సా ని రీ ని ॥సా॥

* ఈగుర్తు అన్యస్వరము

పగ్గములను మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలెను.

—★—

శ్రీ నారాయణతీర్థ గ్రంథమాల

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

రెండవ వాచకము

గ్రంథకర్త:

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ప్రథమ ముద్రణము–1000 ప్రతులు

శాలివాహన శకము ౧౮౭౭

మన్మథ సంవత్సరము

క్రీ. శ. 1955

సర్వస్వామ్యములు
గ్రంథకర్తవి

మూల్యము
రు. 2—8—0

7. వ ప్రకరణమున 71. పేజీలో త్యాగరాజు ఆరువేల స్థయోగి బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడియున్నది. కంభం, మార్కాపురం ప్రాంతములందు మురికినాటి వారిలో కాకర్లవారు గలరేమోనని తెలిసికొన బ్రయత్నించితిని. కాని ఏ సమాచారము అందలేదు. ఆ ప్రాంతమున ఉన్న యెడల త్యాగరాజు మురికినాటి బ్రాహ్మణుడనియే అనుకొనవలసి యున్నది. తిరువయ్యూరు ప్రాంతమున ఒకవేళ కాకర్లవారు మురికినాటి వారుండినను కోనసీమ ద్రావిడులవలె వారికది దేశనామమై యుండవచ్చునని తలంచి పై విధముగ వ్రాయుట జరిగినది. కాని ఎటులైనను అభ్యంతరముండదు.

ఈ నా సంగీత శాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్సరముల పై కాలమునుండి తోడ్పడుచున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

అచ్చువేయించుకొనలేని పరిస్థితులలో తమస్వంత పెట్టుబడితో ముందుగా అచ్చువేసి యిచ్చుట మూలమున చేసిన మహోపకారమునకు శికిందరాబాదు వాస్తవ్యులు దివ్యవాణి పత్రికాసంపాదకులు, గర్గభాగవతము మున్నగు నుత్తమగ్రంథముల రచించిన వారునగు 'మహాకవి' శ్రీ చిపుకుల అప్పయ్యశాస్త్రిగారికి ఎంతయుకృతజ్ఞుడను

ఇట్లు

24—5—55
విద్యానగరము } పుచ్చావేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

విషయ సూచిక

	పుట		పుట
దైవప్రార్థన.			
1. పరిభాషాపదములు.			
(1) నాదము	2	(10) విషమము	,,
(2) గాంధర్వము	3	(11) కాలము	6
(3) భరతము	,,	(12) మార్గము	,,
(4) తౌర్యత్రికము	4	(13) క్రియ	,,
(5) సంగీతము	,,	(14) అంగము	,,
(6) గ్రహము	,,	(15) జాతి	7
(7) సమగ్రహము	5	(16) ద్రుతలయ	,,
(8) అతీతము	,,	(17) మధ్యలయ	,,
(9) అనాగతము	,,	(18) విలంబితలయ	,,

2. గమకములు:— 8

(1) తిరిపము	9	(8) కురుళము	15
(2) i స్ఫురితము	10	i ఒదిగింపు	16
ii ప్రత్యాఘాతము	12	ii ఒరయిక	,,
(3) కంపితము	13	(9) ఆహతము	17
(4) లీనము	,,	i రవ	,,
(5) ఆందోళితము	14	ii ఖండింపు	18
(6) వళి	,,	(10) ఉల్లసితము	,,
(7) త్రిభిన్నము	15	ఎక్కుజారు	19

	పుట			పుట
i దిగుజారు	19	(13)	ముద్రితము	21
ప్లావితము	20	(14)	నామితము	22
గుంఫితము	21	(15)	మిశ్రితము	,,

గదిభాగము :—

జనక రాగములు	24	(3)	వక్ర రాగములు	29
జన్య రాగములు	25	1.	సంపూర్ణసంపూర్ణము	30
సంపూర్ణ షాడవ		2.	షాడవ-సంపూర్ణము	,,
ములు	26	3.	ఔడవ సంపూర్ణము	,,
షాడవ సంపూర్ణ		(4)	భాషాంగ రాగములు	31
ములు	,,	(5)	మిశ్ర రాగములు	32
షాడవషాడవములు	27	(6)	పూర్వపురాగ	
సంపూర్ణ ఔడువ			విభాగము	33
ములు	,,	1.	రాగాంగము	,,
ఔడువ సంపూర్ణ		2.	భాషాంగము	,,
ములు	,,	3.	క్రియాంగము	,,
షాడవ ఔడువములు	28	4.	ఉపాంగము	34
ఔడువ షాడవములు	,,	5.	దేశాంగము	,,
ఔడువఔడువములు	29			

ళవిషయము :—

లయ	34	2.	మధ్యలయ	,,
స్రోతలయ	35	3.	విళంబితలయ	36

	పుట
(2) మార్గము	36
1. అతిచిత్రతమ మార్గము	37
2. చిత్రతమమార్గము	,,
3. చిత్రతరమార్గము	38
4. చిత్రమార్గము	,,
5. వార్తికమార్గము	39
6. దక్షిణమార్గము	40
7. త్రిశ్రమార్గము	,,
8. మిశ్రమార్గము	41
9. ఖండమార్గము	,,
10. సంకీర్ణమార్గము	41
(3) క్రియ	43
(4) చాపుతాళములు	,,
1. చతురశ్ర చాపు తాళము	44
2. త్రిశ్ర చాపుతాళము	45
3. మిశ్ర చాపుతాళము	,,
4. ఖండచాపుతాళము	46
5. సంకీర్ణచాపుతాళము	,,
(5) దేశాది తాళము	47
5. రాగలక్షణములు :—	47
(1) సావేరి రాగలక్షణము	48
(2) చక్రవాక ,,	49
(3) ఆనందభైరవి ,,	50
(4) రీతిగౌళ ,,	51
(5) ఖరహరప్రియ ,,	52
(6) కేదారగౌళ ,,	53
(7) హరికాంభోజి ,,	54
(8) హంసధ్వని ,,	55
(9) బిలహరి ,,	56
(10) జగన్మోహిని ,,	57
(11) పూరికల్యాణి ,,	58
(12) షణ్ముఖప్రియ ,,	59
(13) కానడ ,,	60
(14) చారుకేశి ,,	61
(15) జంఝూటి ,,	62
6. సంగీత రచనలు :—	64
(1) సంచారి గీతము	,,
(2) తానవర్ణము	,,
(3) పదము	65
(4) పదవర్ణము	66
(5) కృతి లేక కీర్తన	67

13. ఇతడుల కృతులు.

(1) నీలకంఠంభజేహం 173
(2) వాతాపి గణపతిం 178
(3) హిమాచలతనయ 185
(4) జననీ నినువినా 189
(5) కృపయాపాలయ 197
(6) నినువినాగతి 203
(7) మత్స్యకూర్మవరాహ 208
(8) రామకృష్ణ గోవిందేతి 211
(9) ఏమయ్యారామ 213
(10) పరమపావనరామ 218
(11) పరిదానమిచ్చితే 222
(12) మరివేరె 231
(13) శ్యామలగాత్రి 235

14. కీర్తనలందలి కొన్ని విషయములు..... 240

ఓం

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

రెండవ వాచకము

శ్లో॥ శుక్లాం బ్రహ్మ విచారసార పరమా మాద్యాం జగద్వ్యాపినీం
వీణా పుస్తక ధారిణీ మభయదాం జాడ్యాంధకారాపహాం
హస్తే స్ఫాటిక మాలికాం విదధతీం పద్మాసనే సంస్థితాం
వందే తాం పరమేశ్వరీం భగవతీం బుద్ధిప్రదాం శారదాం॥

తా॥ తెల్లని స్వరూపము గలదియు కేవల బ్రహ్మను సంధాన పరాయణయు, నాదియు, జగత్తులయందు వ్యాపించి యుండునదియు, వీణా పుస్తక ధారిణియు నభయప్రదయు, నజ్ఞానాంధకార నాశనియు, హస్తమునందు స్ఫటికమాలను ధరించినదియు, పద్మాసనమందు కూర్చున్నదియు, బుద్ధిబలము నొసంగు నట్టిదియు షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నయు, పరమేశ్వరియు, నగు నా శారదాంబకు నమస్కరించుచున్నాను.

1. పరిభాషా పదములు

1. నాదము, 2. గాంధర్వము, 3. భరతము, 4. తౌర్య త్రికము, 5. సంగీతము, 6. గ్రహము, 7. సమగ్రహము, 8. అతీతగ్రహము, 9. అనాగతగ్రహము, 10. విషమగ్రహము, 11. మార్గము, 12. క్రియ, 13. అంగము, 14. జాతి, 15. ద్రుతలయ, 16. మధ్యలయ, 17. విళంబలయ, 18. చౌకము అనునవి పరిభాషాపదములు.

వివరములు

1. నాదము :-

ప్రాణమునకును, అగ్నికిని సంయోగము కలుగునపుడు పుట్టునట్టి ధ్వనికి నాదమని పేరు. పుట్టుక యీ విధముగా నేర్పడు చున్నందున "న" అను ప్రాణబీజమును, "ద" అను అగ్నిబీజమును చేర్చి దీనికి నాదమను వ్యవహారమును శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించిరి. ఇచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి చెవికి వినుపించునట్టిన్నీ, ఉచ్చరించుటకు అనుకూల మగునట్టిన్నీ, మంద్ర, మధ్య, తారములను త్రిస్థాయిలతో కూడిన అఖండమైన ధ్వని విశేషమునకు నాదమని పేరు.

నాదము నుండి స్థాయిలును, స్థాయిలనుండి శ్రుతులును, శ్రుతులనుండి స్వరములును, స్వరములవలన రాగములును ఏర్పడుచున్నవి. అటులనే నాదమునుండి వర్ణము (ఆక్షు

రము)ను: వర్ణము (అక్షరము)ల వలన పదమును, పదముల వలన వాక్యమును, వాక్యములవలన లోకవ్యవహారమును ఏర్పడుచున్నది.

2. గాంధర్వము :-

గాంధర్వము సామవేదమునకు ఉపవేదము. సంగీత విద్య గంధర్వులకు ప్రీతిదాయకమైనది గాన గాంధర్వ మన బడినది. గంధర్వులనువారు దేవగాయనులు. వారు నారదాదులు.

మరియు ఏది తంత్రు (తీగ)ల యందుండునదియును, అనేక విధములైన తత-అవనద్ధ-సుషిర-ఘనములను నాలుగు విధములైన వాద్యములకు ఆశ్రయ మైనదియును, స్వర తాల పదములకు స్థానమైనదియు నై యుండునో అదియే గాంధర్వ మని కూడ చెప్పబడినది.

ఋషిప్రోక్తమైన గీత వాద నృత్యములకు గాంధర్వ మని మరొక సిద్ధాంతము.

3. భరతము :-

గాంధర్వము భరతముని వలన భూలోకమునందు ప్రవర్తింపజేయబడినందున భరత మనబడినది. మరియు గాంధర్వమునందు భావము, రాగము, తాళము అనునవి ముఖ్యము లగుటచేత ఈ పదముల యొక్క మొదటి అక్షరము లగు భ-ర-త అనునవి చేరి భరత మనబడినదని కొందరు

చెప్పిరి. నృత్యమువలన భావమును, వాద్యమువలన తాళమును వ్యక్తము లగుచున్నవి గాన గీత - వాద్య - నృత్యములు మూడును భరత శబ్దమునం దిమిడియున్నటుల స్పష్టమైనది.

4. తౌర్యత్రికము :-

నృత్తము, గీతము, వాద్యము అను మూడింటితో కూడిన నాట్యమునకు తౌర్యత్రిక మని పేరు. తూర్యము లనగా మద్దెల మొదలగు వాద్యములు. ఇట్టి వాద్యముతోసహా మూడు అవయవములు (వాద్య, గీత, నృత్యములు) గలది గాన తౌర్యత్రికమని చెప్పబడినది.

5. సంగీతము :-

గీత, వాద్య, నృత్యముల చేరికకు సంగీతమని పేరు. గీత, వాద్యముల రెంటి చేరికకే సంగీతమను పేరును కొందరు నిర్ణయించిరి. వస్త్రపు ముక్కను గూడ వస్త్రమని వ్యవహరించినటుల గీత, వాద్య, నృత్యములలో నృత్య భాగము కొరత పడినను గీత వాద్యములను సంగీతమని వ్యవహరించ వచ్చునని కొందరనిరి.

6. గ్రహము :-

గ్రహించుటకు గ్రహమని పేరు. తాళమందు గీతము గ్రహింపబడుచున్నది. అనగా ప్రారంభింపబడుచున్నది. అట్టి ప్రారంభ స్థానమునకు గ్రహస్థానమని పేరు. గ్రహమనగా యిచ్చట గ్రహస్థానమని తాత్పర్యము.

7. స మ గ్ర హ ము :-

తాళ, గీతముల రెంటిని ఒక పర్యాయమే సమముగా ప్రారంభించుటకు సమగ్రహమని పేరు.

8. అ తీ త ము :-

అతీత మనగా అతీతగ్రహము. గీతమును ప్రారంభించిన పిమ్మట తాళమును ప్రారంభించుటకు అతీతగ్రహమని పేరు.

9. అ నా గ త ము :-

అనగా అనాగత గ్రహము. తాళమును ప్రారంభించిన పిమ్మట గీతమును ప్రారంభించుట అనాగతగ్రహము.

10. వి ష మ :-

అనగా విషమగ్రహము. తాళావర్తమునందలి రెండవ హస్తక్రియ యొక్క ప్రారంభమందును, తుది క్రియ యొక్క ప్రారంభమునను, తాళముయొక్క ఆద్యంతములందు గల ఈ రెండు హస్తక్రియలకును మధ్యనుండు ఏ హస్తక్రియ ప్రారంభమందైనను లేక ఏ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు అంతరము లేక విశ్రాంతి యందైనను గీతమును ప్రారంభించుటకు విషమగ్రహమని చెప్పబడినది. ఆనగా సమ, అతీత, అనాగత గ్రహములకు చెప్పబడినస్థానములుగాక తాళావర్తమునందు మరి ఏ స్థానమందైనను గీతమును ప్రారంభించుట విషమగ్రహమని తాత్పర్యము.

2. గమకములు

వినువారి చిత్తమునకు సుఖముగా నుండు నటుల స్వరమును కంపింపజేయుటకు గమకమని చెప్పబడినది. గీతమునందు స్వరము స్వకీయమైన శ్రుతియందుండి ఛాయా మాత్రముగ అన్య శ్రుతిని ఆశ్రయించుట కొరకు జరుగబడునట్టి స్వరగమనము (కంపనము) గమకమని కొందరనిరి. అట్టి గమకములు.

పేర్లు	సంజ్ఞలు
1. తిరిపము	W
2. స్ఫురితము (1)	∴
ప్రత్యాఘాతలు (2)	∴
3. కంపితము	∿∿
4. లీనము	∿—
5. ఆందోళితము	∿∿—
6. వళి	∩
7. త్రిభిన్నము	M
8. కురుళము=(1) ఒదిగింపు	X
(2) ఒరయిక	⊤
9. ఆహతము (1) రవ.	∧
(2) ఖండింపు	∨
10. ఉల్లాసితము (1) ఎక్కుజారు	/
(2) దిగుజారు	\

11. ప్లావితము ६
12. గుంఫితము ▱
13. ముద్రితము O
14. నామితము —
15. మిశ్రితము *

అని 15 విధములుగా చెప్పబడినవి.

వి వ ర ము లు

1. తి రి ప ము

(i) ఈ గమకమునకు చిహ్నము W

(ii) వినియోగము :—

కంపము ననుసరించిన అత్యల్పమైన సుందరమగు డమరు ధ్వనిని పలికించుటకు తిరిపమని పేరు.

ఇది ద్రుత తుర్యాంశ వేగోపలక్షితము. అనగా ద్రుత కాలము యొక్క నాలుగవవంతు వేగము గలదియని అర్థము.

ద్రుతకాల మనగా రెండు హ్రస్వాక్షరముల కాలము. ఇది ఒక శేకండు కాలమునకు సమానము. ఈ శేకండు కాలములో నాలుగవ వంతు కాలము పావుశేకండు కాలము. ఇది చతుర్భాగకాలము గనుక చతుర్భాగకాలము వేగమున ఈ గమకమును అనుష్ఠించవలెను.

ఉదాహరణము :

—వీణయందు పంచమమును పలికించి ఆ పంచమమును అదిమి ధైవత స్వరఛాయను రప్పించి తిరిగి పంచమమందు నిలుచుట. అనగా పంచమస్వరమందు మీటి కొంచెము తడవుతో ధైవతమునకు వెళ్లి తిరిగి పంచమములోనికి మీటుతో చేరవలెను. అప్పుడు "పధాప" అని వచ్చును. ఇదేవిధముగ మిగతా స్వరములకు కూడ తెలియవలెను.

ఇందు ఒక స్వరమున ఒక అక్షరకాలము నిలిచి దానిని అదిమి దానికి ఆరోహణ క్రమమున దగ్గిరగానుండు స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు తిరిపమని కొందరు చెప్పిరి. దీనికి "నొక్కు" అను వ్యవహారము కూడ గలదు.

డం. అనుశబ్దమును పలుకునట్టి వాద్యమునకు "డమరు" అని పేరు. తిరిపము అను పదమునకు భిక్షము అని అర్థము. ఇచ్చట భిక్షమునకు సంబంధించినది అన్యస్వరఛాయ.

2. స్ఫురితము

ద్రుత తృతీయాంశ వేగము గలది స్ఫురితము. అనగా ద్రుతమందు మూడవ భాగమైన వేగము గలది యని తాత్పర్యము.

ద్రుతమందు మూడవ యంశమన శేకండు కాలములో మూడవ వంతు. దీనిని విభజించుటగాని, గ్రహించుట గాని కష్టసాధ్యమైనపని. అందువలన చతుర్భాగకాలమున (ద్రుత

5663

కాలములో నాలుగవవంతు కాలమున) కంటెను కొంచెము, విళంబముగను ద్రుతార్థ కాలమున (అనుద్రుత కాలమున లేక అక్షరకాలమున) కంటెను కొంచెము వేగముగను అనుష్ఠించుట కొరకు గాను పై విధమున మూడవవంతు ద్రుతకాలమని చెప్పబడినది. ఈ గమకము స్ఫురితమని ప్రత్యాఘాతమని రెండు విధములు.

1 స్ఫురితము

(i) దీనికి చిహ్నము ∴

(ii) వినియోగము.

ఆరోహణ క్రమమున గల సస, రిరి మొదలయిన జంట స్వరములలో మొదటి దానిని అనుష్ఠించిన పిమ్మట రెండవ దాని కొరకు ముందుగా యీ స్వరమునకు అవరోహణమందు సమీపమున గల స్వరమందు ముప్పాతిక అక్షరకాలము కొట్టుతో నిలచి వెంటనే దానికి ఆరోహణమందు గల పై స్వరమునకు వచ్చుట, అనగా జంట స్వరములలోని మొదటి స్వరమును కొట్టి అందుండి రెండవస్వరమును ప్రారంభించి పలికించుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము :

వీణలో సస అని పై షడ్జమును జంటస్వరముగా పలికించుట కొరకు మొదటి 'స'ను షడ్జముయొక్క మెట్టుమీదనే

వేలిని అదిమి పలికించవలెను. రెండవ 'స'ను పలికించుటకు గాను అవరోహణమందు సమీపమున గల నిషాదస్థానమందు వేలిని ఉంచి మీటి ముప్పాటిక కాలము అటులనే ఉంచి వెంటనే నిషాదము యొక్క మెట్టుమీద ఉంచిన వ్రేలిని తీగను రాచుకొనుచు షడ్జస్థానమునకు తీసుకొనిరావలెను. ఈవిధముగ సస అని జంటను పలికించుట స్ఫురితము.

2. ప్రత్యాఘాతము

(i) చిహ్నము .·.

(ii) వినియోగము.

స్ఫురితము అనునది ఆరోహణమందు చెప్పబడినదానికి పేరు. అదేమాదిరి అవరోహణమందు అనుష్ఠించుటయే ప్రత్యాఘాతము.

ఉదాహరణము :

సస అను జంట స్వరములలో మొదటిదానిని అనుష్ఠించి పిమ్మట ఆరోహణక్రమమందు గల "రి" స్వరమును కొట్టి తిరిగి అవరోహణక్రమమున గల "స" స్వరమునకు వచ్చుట. అప్పుడు "సరిస" అని వచ్చును. ఈ గమకమునకు డోలము అను పేరుకూడ కలదు. డోలమన కదలింపు. అది ముత్యపుచిప్పలో నీరు పొరలినట్లు ఉండవలయునని చెప్పబడినది.

3 కంపితము

ద్రుతార్థమాన వేగోపక్షితము కంపితము : -అనగా ద్రుతకాలము యొక్క సగము వేగము గలది కంపితము.

ద్రుతార్థమానము అనగా అనుద్రుతకాలము. అనుద్రుతకాలమనగా ఒక అక్షరకాలము. ఇది అరశేకండు కాలమునకు సమానము.

(i) దీనికి చిహ్నము ~~

(ii) వినియోగము.

స్వరమును ఒక అక్షరకాలము వరకు ముందు వెనుకలకు (వీణలో తీగను) కదలించుట లేక ఒణికించుట కంపితము. ఈ సందర్భమున అన్యస్వరఛాయను రప్పించకూడదు.

4 లీనము

ద్రుతవేగముచేత కంపముగలది లీన మగుచున్నది. ద్రుతవేగమన రెండుఅక్షరముల కాలము లేక శేకండుకాలము. ఈ ప్రమాణములో అనుష్ఠించుట లీనమనబడినది.

i దీనికి చిహ్నము ~~—

ii వినియోగము.

ఒక స్వరమందే రెండక్షరముల కాలము వరకు కదలించుచు ఆనగా కంపింపజేయుచు నిలిచి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరఛాయను రప్పించి లయింపజేయుట లీనము. కంపింపజేయుట, లయింపజేయుట ఈరెండును ద్రుతకాలమునకు సరిపోవలయును.

5. ఆందోళితము

లఘువేగము గల లయచేత దురితముగా గాని మధ్యముగా గాని, విలంబితముగా గాని స్వరమును కంపనము జేయుట ఆందోళితమను గమకమని చెప్పబడినది. ఈ గమకమునందు దురితముగా కంపింప జేసినను, దీనికి రెట్టింపు నిదానముగలదగు మధ్యలయతో కంపింపజేసినను లేక ఈ మధ్యలయకు రెట్టింపు నిదానము గల విళంబితలయతో కంపింపజేసినను లఘుకాలము వరకే చేయవలయును.

(i) దీనికి చిహ్నము ~~~—

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమందే నాలుగు అక్షరముల కాలము (రెండు శేకండ్ల కాలము) వరకు కదలించి (కంపింపజేసి) ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుట. ఆందోళితము అనగా ఊగడము.

6. వళి

అనేక విధములగు వక్రముల (వంకరల) తో కూడి, వేగముగా చేయబడిన స్వరకంపనమునకు వళియని చెప్పబడినది.

(i) దీనికి చిహ్నము ∩

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమును సుడియించి పట్టి దానికి (ఆరోహణమందలి) మీది స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు వళియని పేరు.

7. త్రిభిన్నము.

మూడు స్థానములందును హెచ్చుస్వరములచేత దట్టముగా ఎడతెగక (అవిశ్రాంతిగా) వ్యాపించునది త్రిభిన్నమని చెప్పబడినది.

(i) దీని చిహ్నము M

(ii) వినియోగము.

వీణయందు మంద్రపంచమ, సారణి తంత్రులయందు అడ్డముగా ఎడమచేతి వ్రేళ్లను పెట్టుకొని కుడిచేతితో మంద్రి షడ్జ, మంద్రపంచమ, సారణి యను మూడు తంత్రులను జేర్చి మూడుస్థానములందును గల హెచ్చు స్వరములను దట్టముగా ఎడతెగక వ్యాపించుచు రంజకము కలుగునటుల వాయించుటకు త్రిభిన్నమని పేరు.

ఇది తానమును వాయించునపుడు చాల అనుకూలముగా నుండును.

8. కురుళము

గ్రంథియు క్రమై కంఠమందు పుట్టబడిన కోమలమగు వళియే కురుళమని చెప్పబడినది.

గ్రంథి యనగా ముడి స్వరమును సుడియించి పట్టుట వళియన్న గమకమునందు చెప్పబడినది. కురుళము అనగా ముంగురులు అందువలన ముంగురులు చుట్టుకొనిన విధమున

స్వరమును సుడియించి కోమలముగా పట్టవలయుననియును, గాత్రగానమునందు యిది కంఠస్థానమునందు ఉత్పన్నమగు ననియును చెప్పబడినది. ఈ గమకమును నేడు ఒదిగింపు, ఒరయిక అని రెండువిధములుగ వినియోగించుకొనుచున్నారు.

1. ఒ ది గి ం పు

i దీనికి చిహ్నము X

ii వినియోగము.

ఇది నోటి పాటయందు జారుగమకమును బోలియుండును ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి పైన (ఆ రో హ ణ మున) గల సమీపస్వరమును గాని, లేక దానికి తరువాతను గల స్వరమును గాని పలికించుట 'ఒదిగింపు' అని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము :

రిషభస్వరమునందు గాంధారమును గాని లేక దానికి తరువాతను గల మధ్యమస్వరమును గాని వీణలో పలికించుట

2. ఒ ర యి క

i దీనికి చిహ్నము ~

ii వినియోగము.

ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి (అవరోహణమున గల) కింది స్వరములను దిగునపుడు ఒక్కొక్క స్వరమునకు

వెంబడి, సమీపమున గల మీది (ఆరోహణమందలి) స్వరము యొక్క ఛాయ కనుపించగా దానిని రాచుకొని దిగుట ఒరయిక యని చెప్పబడినది.

ఉ దా హ ర ణ ము :-

స ని ద ప = స రి. ని స. ధ ని. ప.

ముంగురులను నుదుటి మీదికి రాకుండునటుల ఏ విధముగా ప్రక్కకు ఒదిగించుకొనేదరో అదే విధమున స్వరములను ఒదిగించి పట్టుటకు ఒదిగింపు అని చెప్పబడెను. వీణా వాద్యమునందు దీని స్వరూపము బాగా వ్యక్తమగును.

9. ఆ హ త ము.

ముందున్నటువంటి హెచ్చు స్వరమును కొట్టి ఆ కొట్టుతో శీఘ్రముగా దిగువస్వరమును స్పృశించుటకు ఆహతమని పేరు. ఈ ఆహతము రవ, ఖండిపు అని రెండువిధములు.

1. ర వ

i దీనికి చిహ్నము ∧
ii వినియోగము.

ఏదైన నొక స్వరమునుండి రాల్చుకొని ఆ రాలెడు స్వరచ్ఛాయతో క్రింది (అవరోహణ) స్వరమునకు వచ్చుటకు రవ యని పేరు.

ఉదాహరణము

ప. స్వరమునుండి దిగువ షడ్జమునకు దిగునపుడు మధ్యను గల మ.గ.రి. అను స్వరములను రాచుకొని (లోపల అణగించుకొని) దిగుట. పైనుండి నాదము అవరోహణ క్రమమున దిగునపుడు తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ క్రింది స్వరమునకు జారవలెను.

11. ప్లావితము

ప్లుతమానముచేత కంపనము ప్లావితము. ప్లుతమాన మనగా మూడు లఘువుల కాలము.

i చిహ్నము ꣹

ii వినియోగము

ఒక స్వరమందే పదిరెండక్షరముల (మూడు లఘువుల) కాలము వరకు కదలించి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమున గల స్వరచ్ఛాయను రప్పించుట ప్లావితము. ప్లావితమనగా తేలుట. ఆ విధముగ స్వరమును అనుష్ఠించవలయునని అర్థము. మరియు ప్లుతమునుండి ఏర్పడినది గాన ప్లావిత మనబడినది.

ఏ తాళాంగమునకైనను ప్రత్యేకముగ జాతిని నిర్ణయించి చెప్పనిచోట చతురశ్రజాతిగా గ్రహించవలయునని సంగీత మార్తాండము తాళాధ్యాయమున నిరూపించబడినది. ఇచ్చట ప్లుతమునకు జాతిని చెప్పకపోవుటచేత చతురశ్ర జాతి యని స్పష్టమైనది. చతురశ్రజాతి ప్లుతమునకు పదిరెండక్షర

ముల కాలము ప్రమాణము. అందువలన ఈ గమకమునకు 12 అక్షరముల కాలము ప్రమాణముగా చెప్పబడినది.

12. గుంఫితము

మూలమున ఈ గమకము గుంఫితమని చెప్పబడినది. వ్యాఖ్యానమునందు సింహభూపాలుడు హుంఫితమని చెప్పెను.

హృదయస్థానమునుండి గంభీరముగ బయలుదేరిన హుంకారము గుంభితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము ▱

ii వినియోగము

ఈ గమకము జారు గమకమును బోలి యుండును. స్వరనాదము బయలుదేరునది మొదలు నిలుచువరకు 'హుం' అని తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ ఆరోహణక్రమమున నాదమును పెంచుకొని యేగుటయును, అటులనే అవరోహణ క్రమమున తగ్గుచూ దిగుటయును గుంఫితమని చెప్పబడినది.

13. ముద్రితము

ముఖమును (నోటిని) మూసికొని చేయబడిన స్వర కంపనము ముద్రితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము O

ii వినియోగము

గానము చేయునపుడు నోటిని మూసుకొని స్వరమును కదలించవలెను. అనగా కంపింపజేయవలెను. ఈ గమకము గాత్రగానమునందు మాత్రమే వినియోగమగును.

14. నా మి త ము

స్వరములను నమనముగ కంపింప జేయుటకు నామిత మని చెప్పబడినది.

నమనము అనగా నమ్రము. అనగా సూక్ష్మము.

i చిహ్నము —

ii వినియోగము

స్వరావయవమైన శ్రుతినాదమును తగ్గించి సూక్ష్మ ధ్వనితో కంపింపజేయుచు గానము చేయుటకు నామితమని పేరు.

నాదమును తగ్గించుట యనిన మంద్ర ధ్వనిని అవ రోహణ క్రమమున పలుకుట యని కొందరు అనవచ్చును. ఆ విధముగా నిర్ణయించిన గమకములయందు పునరుక్తి దోషము కలుగును. గాన ఏ స్వరనాదమునందు నామిత గమకమును అనుష్ఠించవలెనో ఆ స్వరనాదము నందలి పుష్టిని తగ్గించి సూక్ష్మావస్థలో ననుష్ఠించవలెను.

15. మి శ్రి త ము

పైన చెప్పబడిన గమకములు ఒకదానితో నొకటి మిశ్రమమగుట వలన మిశ్రితమని చెప్పబడినది. అందు పై గమకములకు సంబంధించిన వానిలో

1. తిరిపాందోళితము
2. లీనకంపితము
3. కంపితాహతము
4. తిరిపస్ఫురితము
5. లీనస్ఫురితము
6. స్ఫురితాహతము
7. లీనకంపితలీనము
8. త్రిభిన్నకురుళాహతము
9. ప్లావితోల్లాసితవళి
10. వళి గుంఫిత ముద్రితము
11. నామితాందోళితవళి
12. వళినామిత కంపితము
13. ఆందోళిత ప్లావిత ము
14. ఉల్లాసిత నామితము
15. తిరిపాందోళితవళి
16. త్రిభిన్న కురుళము
17. త్రిభిన్నలీనస్ఫురితము
18. ప్లావితాందోళితము

అనునవి ముఖ్యములు. లోగా వివరింపబడిన 14 విధములగు గమకములను చక్కగా అభ్యసించిన వారికి ఈ మిశ్ర గమకములు సులభసాధ్యము లగును.

3. రాగ విభాగములు

1. జనక రాగములు, 2. జన్య రాగములు, 3. వక్ర రాగములు, 4. భాషాంగ రాగములు, 5. మిశ్రరాగములు అని నేడు రాగములు అయిదు విధములుగ వ్యవహరింపబడు చున్నవి.

వివరములు

1. జనకరాగములు

కొన్ని రాగముల పుట్టుకకు మూలమైన సంపూర్ణ రాగము జనకరాగమని చెప్పబడినది. దీనిని మేళకర్త రాగ మని కూడ యందురు. ఈ జనక రాగములకు ఆరోహణ మందునుఅవరోహణమందునుకూడ సప్తస్వరములుయుండును.

పూర్వమతమందు ఆరోహణమునగాని అవరోహణ మున గాని లేక ఆరోహణావరోహణముల మొత్తము మీద గాని సప్తస్వరములు యుండినచో సంపూర్ణరాగములని చెప్ప బడినవి, అట్టివానిలో కొన్ని మేళకర్తలుగ కూడ చెప్పబడి నవి.

ఉదాహరణములు

నేటి జనక మేళములు స రి గ మ ప ధ ని స

స ని ధ ప మ గ రి స.

పూర్వపుమతము

1. ఆరోహణమందు మాత్రమే సప్తస్వరములుగలది. సావీర మను 47 జనకరాగము (అసలు యిది సంపూర్ణషాడవము)

స రి గ మ ప ధ ని స= ఆరోహణము.

స ని ధ మ గ రి స= అవరోహణము.

2. అవరోహణమందు మాత్రమే సప్తస్వరములుగలది సౌగంధిని యను 37వ జనకరాగము. (ఇది జౌడువ సంపూర్ణము)

స రి మ ప ధ స= ఆరోహణము

స ని ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము

3. ఆరోహణావరోహణములలో ప్రత్యేకముగ దేనియందును కూడ సప్తస్వరములు లేనిది రూపవతి యను 12 వ మేళ రాగము.

స రి మ ప, ప స సా= ఆరోహణము.

స ని ధ ని ప మ గ స= అవరోహణము.

(ఇది జౌడువ షాడవము, వక్రము కూడాను)

పూర్వము మేళకర్తరాగములలో కూడ వక్రములు గలవనియును, అని సంపూర్ణముగానే యుండ నక్కర లేదని యును పై ఉదాహరణవలన విశదమగుచున్నది.

2. జన్యరాగములు

జనకరాగమునుండి పుట్టిన రాగములు జన్య రాగము లనబడుచున్నవి. ఈ జన్యరాగములు

1. సంపూర్ణ షాడవములు
2. షాడవ సంపూర్ణములు
3. షాడవ షాడవములు
4. సంపూర్ణ ఔడువములు
5. ఔడువ సంపూర్ణములు
6. షాడవ ఔడువములు
7. ఔడువ షాడవములు
8. ఔడువ ఔడువములు.

అని ఎనిమిది విధములుగా నున్నవి.

వివరములు

1. సంపూర్ణ షాడవములు

ఆరోహణమందు ఏడు స్వరములును, అవరోహణమందు ఆరు స్వరములును గలవి సంపూర్ణషాడవరాగములు.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి మేళకర్త జన్యము జీవరంజని యను రాగము	స రి గ మ ప ధ ని స̇= ఆరోహణము. స̇ ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

2 షాడవ సంపూర్ణములు

అరోహణమందు ఆరుస్వరములును, అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి షాడవ సంపూర్ణ రాగములు.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము రిషభాంగి యను రాగము.	స రి మ ప ధ ని స̇= ఆరోహణము. స̇ ని ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

3. షాడవ షాడవములు

ఆరోహణమందును, అవరోహణమందునుకూడ ఆరు స్వరములు గలవి షాడవ షాడవ రాగములుగా చెప్పబడినవి

ఉదాహరణము

1వది యగు కనకాంగి యను మేళకర్త జన్యము	స రి గ మ ప ధ స̇= ఆరోహణము.
వాగీశ్వరి యను రాగము.	స̇ ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

4. సంపూర్ణ జౌడువములు

ఆరోహణమందు ఏడు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి సంపూర్ణ జౌడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము	స రి గ మ ప ధ ని స̇ = ఆరోహణము.
భానుదీపక మను రాగము.	స̇ ని ప మ రి స= అవరోహణము.

5. జౌడువ సంపూర్ణములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి జౌడువ సంపూర్ణ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము వీరవసంతమను రాగము.	స రి గ మ ప స̇= ఆరోహణము. స̇ ని ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

6. పాడవ ఔడువములు

ఆరోహణమందు ఆరు స్వరములును, అవరోహణమందు అయిదు స్వరములునుగలవి పాడవ ఔడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

4వది యగు వనస్పతి యను మేళకర్త జన్యము రసావళి లేక రసాళి యను రాగము.	స రి మ ప ధ ని స̇ = ఆరోహణము. స̇ ధ ప మ రి స= అవరోహణము.

7. ఔడువ పాడవములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఆరు స్వరములును గలవి ఔడువ పాడవ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము శ్రీమణి యను రాగము.	స రి గ ప ధ స̇=ఆరోహణము స̇ ని ధ ప గ రి స= అవరోహణము.

8. ఔడువ ఔడువములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణ మందు అయిదు స్వరములును గలవి ఔడువ ఔడువ రాగము లని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

28వది యగు హరికాంభోజి యను మేళకర్త జన్యము మోహన యను రాగము.	స రి గ ప ధ స̇= ఆరోహణము. స̇ ధ ప గ రి స= అవరోహణము.

---

3. వక్రి రాగములు

రాగమున ఆరోహణమందు గాని, అవరోహణమందు గాని లేక రెంటియందుగాని సరిగాది స్వరములు వరుస క్రమ మున లేక వ్యత్యస్తముగా నుండినవి వక్రిరాగములని చెప్ప బడినవి. అందు ఆరోహణావరోహణ క్రమముకూడ వచ్చును. ఈ రాగములలో పూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు కూడ యుండును.

ఉదాహరణము

1. 1వది యగు కనకాంగి మేళకర్త జన్యము కనకాంబరియను రాగము. ఆరోహణావరోణములందు సంపూర్ణము, వక్రము కూడాను.

స రి గ మ ప ధ ని స = ఆరోహణము.

స ని ధ ప మ గ రి గ రి స = అవరోహణము.

2. షాడవ సంపూర్ణము. అవరోహణమందు వక్రము 15వది యగు మాయామాళవగౌళ మేళకర్త జన్యము. లలిత పంచమము అను రాగము.

స రి గ మ ధ ని స = ఆరోహణము.

స ని ధ మ పమగరి స = అవరోహణము.

3, జౌడవసంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణములందు వక్రము. 11వది యగు కోకిలప్రియ మేళకర్త జన్యము శుద్ధ లలిత మను రాగము.

స ప మ ధ ని స = ఆరోహణము.

స ని స ధ ప మగరి స = అవరోహణము.

జనక రాగములలో వక్రములుండవు. జనకరాగము వక్రమయిన యడల అది జన్యరాగముక్రిందికి వచ్చును. గాన వక్రరాగము లన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణములైనను వక్రమగుట చేత అట్టిరాగములుకూడ జన్యములుగానే పరిగణింపబడు

4. భాషాంగరాగములు

అన్యరాగ స్వరమును పొందినవి భాషాంగరాగములని చెప్పబడినవి. జనకరాగములందు భాషాంగము లుండవు. జనకరాగము భాషాంగమయ్యెనేని అది జన్యరాగము క్రిందికి వచ్చును. గనుక భాషాంగరాగములన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములయందు సంపూర్ణ స్వరములుగల రాగమైనను భాషాంగమైనచో అది జన్య రాగముగనే పరిగణింపబడుచున్నది.

ఉదాహరణములు

1. బిలహరి రాగము

ఇది 29 మేళకర్తయైన ధీరశంకరాభరణ జన్యము.

ఇందు కైశికినిషాదము అన్యస్వరము. ప్రయోగ స్వర ములు రాగలక్షణమునందు చెప్పబడుచున్నవి.

2. ఆనందభైరవి రాగము

ఇది నటభైరవి జన్యము. ఇందు అంతరగాంధారము అన్యస్వరము. ప్రయోగస్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్ప బడుచున్నవి. ఇదేవిధమున రాగలక్షణములందు మిగిలిన వానిని తెలియదగును. రాగలక్షణములందు భాషాంగ రాగ ములు జన్యరాగములుగానే చెప్పబడుచున్నవి.

---

5. మిశ్రరాగములు

రాగములను మిశ్రమముచేసి గానముచేయుట మిశ్రమ మని చెప్పబడినది. రెండు రాగములను మిశ్రమము చేయుట వలన ఏర్పడినదానికి మిశ్రమరాగమని చెప్పుచున్నారు.

ఉదాహరణము

1. చారుకేశి రాగము

ఇది 26వ మేళకర్త రాగము.

దీనిలో పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగను) శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును ఉత్తరాంగ స్వరములు తోడి రాగలక్షణమును కలిగియున్నవి.

2. గౌరీమనోహరి రాగము

ఆది 23వ మేళకర్త రాగము.

ఈ రాగమందు పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగమ) భైరవి రాగము యొక్క లక్షణమును, ఉత్తరాంగ స్వరములు శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును కలిగియున్నవి.

పూర్వపు రాగవిభాగము

పూర్వము రాగవిభాగమునందు (1) రాగాంగము (2.) భాషాంగము. (3) క్రియాంగము. (4) ఉపాంగము (5) దేశాంగము. అని అయిదు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇవి అన్నియు దేశీయరాగములుగనే చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) రాగాంగము

పూర్వము గ్రామరాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగము రాగాంగరాగమని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఈ పేరును జనకరాగమునకు వినియోగించుకొనుచున్నారు

(2) భాషాంగము.

పూర్వము భాషయను రాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగమునకు భాషాంగమని చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము అన్యస్వరము గల రాగము భాషాంగరాగముగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(3) క్రియాంగము

చింత, ఉత్సాహము, కరుణ మున్నగు క్రియలను కలిగించునట్టి దేశీయ రాగము క్రియాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. రాగస్వరములు వక్రముగా (క్రమముతప్పి) గలవి క్రియాంగములని నేడుకొందరు వ్యవహరించుకొనుచున్నారు. కొందరు నేడు క్రియాంగములే లేవని వ్రాయుచున్నారు.

(4) ఉపాంగము

ఉపరాగ ఛాయగలది ఉపాంగము అనియును అంగ ఛాయానుకారిత్వము గలది ఉపాంగమనియును పూర్వము చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము మేళకర్త రాగము వలన పుట్టిన పాడవాది జన్యరాగములు ఉపాంగములని వ్యవహరించు చున్నారు,

(5) దేశాంగము.

రేండేసిరాగములు కలుపుట వలన పుట్టిన దేశీయ రాగము దేశాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. దీనిని నేడు మిశ్రమమని వాడుకొనుచున్నారు. మిశ్రమరాగ పద్ధతి లోగా వివరించబడినది.

తాళ విషయము

ఈ ప్రకరణమునందు (1) లయ, (2) మార్గము, (3) క్రియ, (4) చాపుతాళము అను విషయములను గురించి చెప్పబడుచున్నవి.

(1) లయ

క్రియానంతర విశ్రాంతికాలమునకు లయ అని పేరు. అనగా తాళము వేయునపుడు ఒక హస్తక్రియను వేసిన పిమ్మట తిరిగి మరి హస్తక్రియను వేయులోగా నుండ కాలము. ఈ విధముగ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండ కాలమునకే క్రియానంతర విశ్రాంతికాలమని పేరు.

ద్రుతలయ, మధ్యలయ, విళంబితలయ అని యీ లయలు మూడు విధములుగా చెప్పబడినవి.

వి వ ర ము లు

(1) ద్రు త ల య

గీతము నడచు కాలమునకు రెట్టింపు వేగముగా తాళమును వేసిన అది ద్రుతలయ యని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నడుచుచుండగా తాళమునందు ఒక్కొక్క హస్త క్రియను రెండు రెండు అక్షరముల కాలమువంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుట.

(2) మ ధ్య ల య

తాళగీతములు (అనగా పాట, తాళము) ఒక కాలమునందే నడచునట్టి కాలము మధ్యలయ కాలమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట (గీతము) క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను కూడ నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మధ్యలయ యనబడినది అనగా తాళగీతములు సమముగా నడచునట్టి కాలమని తాత్పర్యము.

(3) విళంబితలయ

మధ్యలయ కాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము మాత్రమే నడచిన అది విళంబితలయ యని చెప్పబడినది. అనగా గీతము నడచుకాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము నడచుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము

క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున గీతము నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను ఒక్కొక్క దానిని ఎనిమిది అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుటకు విళంబితలయ యని చెప్పబడినది.

---

2. మార్గము

తాళము నడచునట్టి కాలప్రమాణమునకు మార్గమని పేరు. తాళమును వేయునపుడు ఒకొక్క హస్తక్రియను ఎంతకాలము వరకు నిలిపి యుంచవలయునో అట్టి కాలభేదములు ఈ మార్గలక్షణము వలన విశదము కాగలవు.

(1) అతిచిత్రతమము, (2) చిత్రతమము, (3) చిత్రతరము, (4) చిత్రము, (5) వార్తికము, (6) దక్షిణము అని మార్గములు ఆరు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరును

చతురశ్ర మార్గములు. ఇవి గాక త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణము లను మార్గములు కూడ కలవు.

వివరములు

(1) అతిచిత్రతమ మార్గము

తాళమును వేయునపుడు ఒక్కొక్క హస్తక్రియను ఒక అక్షర (అర శేకండు) కాలమువంతున నిలుపుట అతిచిత్రతమమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట(ఆది)తాళమునందు గల 8 హస్తక్రియలను ఎనిమిది అక్షరముల కాలములలో నిలుపుట.

	లఘువు				దృతము		దృతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	త	క	త	క	త	క	త	క

ఇందు ఒక్కొక్కఅక్షరమును అర శేకండుకాలములో ఉచ్చరించవలెను.

(2) చిత్రతమ మార్గము

ఈ మార్గమున తాళమునందలి హస్తక్రియలు ఒక్కొక్కటి రెండేసి అక్షరముల కాలము వంతున నిలుచును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట (ఆది) తాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక

3 చిత్రతర మార్గము

తాళమునందలి ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 4 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రతరమార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక

(4) చిత్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 8 అక్షరముల కాలము వంతునడుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు			
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్కరము =	తకతక తకతక	తకతక తకతక	తకతక తకతక	తకతక తకతక

	ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	5	6	7	8
అక్షరము =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

(5) వార్తికమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 16 అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది వార్తిక మార్గ మనబడును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

	లఘువు			
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరములు =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

	ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	5	6	7	8
అక్షరములు =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

(6) దక్షిణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 32 అక్షరముల కాలమువరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది దక్షిణమార్గమనబడును.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన ఆరుమార్గములును చతురశ్ర మార్గములై యున్నవి. ఈ మార్గములందు మార్గకాలము ననుసరించి మాత్రాకాలమును రెట్టించుటకు గాని లేక నిశ్శేషముగా అర్ధించుటకు గాని అవకాశము గలదు. చతురశ్ర యనగా నాలుగు అని అర్థము. ఈ మార్గాక్షరములను నాలుగు చేత భాగించిన ఏ అంశకైనను నిశ్శేషముగా సరిపోవును. ఈ ఆరు మార్గములును ఒకదానికొకటి క్రమముగా ద్విగుణద్విగుణ న్యాయములో నున్నవి. ఇందలి మార్గాక్షరములు సరిసంఖ్యలలో నున్నవి.

ఇకను బేసి అక్షరములుగల త్రిశ్రాది మార్గములు చెప్పబడుచున్నవి.

(7) త్రిశ్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను మూడు అక్షరముల కాలము వరకునిలుపుచు తాళమునువేసిన అది త్రిశ్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరములు =	తకిట	తకిట	తకిట	తకిట

(8) మిశ్రమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 7 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మిశ్రమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరములు	తకిటతకతక	తకిటతకతక	తకిటతకతక	తకిటతకతక

(9) ఖండమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను అయిదు అక్షరములకాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది ఖండమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరములు =	తకతకిట	తకతకిట	తకతకిట	తకతకిట

(10) సంకీర్ణమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను తొమ్మిది అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది సంకీర్ణమార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2
అక్షరములు =	తకతకిటతకతక	తకతకిటతకతక
హస్తక్రియలు =	3	4
అక్షరములు =	తకతకిటతకతక	తకతకిటతకతక

ఇంతవరకు వివరింపబడిన పదిమార్గములలోను ప్రతి మార్గమునకును మొదటి కాలము, రెండవకాలము, మూడవ కాలము అను మూడు కాలములు గలవు. ఆయా మార్గములకు చెప్పబడిన మార్గకాలములలోనే గీతము రెట్టింపు రెట్టింపు వేగముగా మూడు కాలములుగ వినియోగమగును.

తాళమందు ఏక కాలమున రెండు మార్గములలో గీతమును నడుపకూడదు. మిగతా వివరములు సంగీత మార్తాండము తాళధ్యాయమునందు విపులముగా చర్చించబడినవి.

3. క్రియ

తాళము కొరకు రెండు హస్తముల చేతను చేయబడు సంయోగవియోగముల యొక్క సంజ్ఞలు క్రియలనబడినవి. హస్తముల వలన ఏర్పడుటచేతను యివి హస్తక్రియలన బడినవి.

ఇవి శబ్దక్రియలనియును, నిశ్శబ్దక్రియలనియును రెండు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు ధ్వనియగునవి శబ్దక్రియలు. ధ్వనిలేనివి నిశ్శబ్దక్రియలు.

నేడు వాడుకలో గల ధ్రువాది సప్తతాళముల-లోను ఘాత యను శబ్దక్రియ ఒకటే కలదు. ఈ ఘాతకు ధ్రువకమని పేరు. మిగతా వ్రేళ్లను ఎంచుట చేతిని ముందునకు విసరుట అనునవి ఒకప్పుడు నిశ్శబ్దక్రియలు. వ్రేళ్లను ఎంచునట్టి క్రియలు ఒకప్పుడు ధ్రువకక్రియయందలికాలమునకే సంబంధించి యుండెను. చేతినిముందునకు విసరునట్టి క్రియకు విసర్జిత యనిపేరు. నేడు దీనిని 'ఉసి' అని యనుచున్నారు. ఇతర ములగు క్రియల విషయమై రాబోవు భాగములందు నివరింప బడును.

---

4. చాపుతాళములు

సాధారణముగా మిశ్రగతిని చాపుతాళమనుచున్నారు కాని చతురశ్రాది జాతులన్నియు కూడ గతులలో ప్రత్యేక తాళములుగ వినియోగమగుట కలదు.

జాతిగా హస్తక్రియలతో తాళమును వేయుటకు వీలు కలుగనంతటి వేగముగా గీతము నడచునపుడు. అందులకు గతితాళములు వినియోగ మగుచున్నవి. గతితాళములలో ప్రతిదానికిని ఆదియందు ఒకటే ఘాతను (దెబ్బను) వేయవలెను. ఆటులవేయునపుడు తాళమును నిలుపుట కష్టమని కొన్ని గతులకు రెండుమూడు ఘాతలను కూడ వేయుచున్నారు. చాపుతాళములందలి అక్షరకాలములు చతుర్భాగ కాలములోను, కళాకాలములోను వినియోగమగును. చతుర్భాగ కాలమునకు మించిన విళంబితకాలముగల దానిని హస్తక్రియతో జాతితాళముగా వేయుటకు వీలుకలుగును. చతుర్భాగ కాలమనగా పావుశేకండుకాలము. దీనిలో సగము కాలమునకు కళాకాలమని పేరు. ఈ చాపుతాళములు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని అయిదు విధములు.

వివరములు

(1) చతురశ్ర చాపుతాళము.

నాలుగు (అక్షరముల) చతుర్భాగాక్షరముల కాలమున గాని లేక నాలుగు కళాకాలాక్షరముల కాలమున గాని ఒక్కొక్క ఘాతను వేయగా గీతమునడచిన అది మిశ్రచాపు తాళమనబడినది.

ఉదాహరణము

I
త క త క

మీదను గీటుకల అక్షరము ఘాతకు స్థానము. ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబకాలమున వినియోగమైన చతురశ్ర జాతి ఏకతాళమగును.

(2) త్రిశ్ర చాపుతాళము

ఘాతకు మూడు చతుర్భాగ లేక కళాకాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతోనే ప్రత్యేక తాళముగ వినియోగమైన అది త్రిశ్రచాపు తాళమనబడినది. దీనికి జుళ్ళతాళమను పేరు కూడ కలదు.

ఉదాహరణము.

I
త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబముగా వినియోగమైన త్రిశ్రజాతి ఏకతాళమగును.

(3) మిశ్ర చాపుతాళము.

ఘాతకు 7. చతుర్భాగ లేక కళా కాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతో తాళమును వేయుటకు మిశ్ర చాపు అని పేరు. దీనిని నేడు రెండు ఘాతలతో వినియోగించుచున్నారు.

ఉదాహరణము:-

I I
త కి ట త క త క

ఇందు త్రిశ్ర—చతురశ్ర అను రెండు గతులు కలసి యున్నవి. దీనిని ఆట తాళ మనికూడ వ్యవహరింతురు. ఇందలి అక్షర కాలములు విళంబములైన త్రిశ్రజాతి త్రిపుట తాళమగును.

(4) ఖండ చాపుతాళము

పైవిధముగా ఘాతకు అయిదేసి అక్షరముల వంతున నడచుటకు ఖండ చాపుతాళమని పేరు. నేడు దీనిని రెండు ఘాతలలో వేయుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

I I
త క త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబములైన యిది. త్రిశ్ర జాతి రూపక తాళమునకు సమానమగును. ఈ ఖండచాపు తాళమునకు కురుజంపెయును వాడుక కూడగలదు

(5) సంకీర్ణ చాపుతాళము

ఘాతకు 9 అక్షరముల వంతున లోగా వివరించిన కాలములలో తాళము నడచిన సకీర్ణచాపుయనబడినది. దీనిని మూడు ఘాతలలో వినియోగించుకొనుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

I I I
త క త కి ట త క త క

దీనిని విళంబకాలములో మధ్యఘాత లేకుండా వేసిన ఖండజాతి త్రిపుటతాళమగును

పై చాపుతాళములన్నియు విళంబకాలమున ఒక ఘాతతో వినియోగమైన అన్నియు ఆయా జాతుల ఏక తాళములగును.

5. దేశాది తాళము

దేశాది యనినను మధ్యాది యనినను ఒకటేను. ఇందు వరుసగా మూడు ఘాతలును ఒక ఉసిస్నీ గలవు. ఈ క్రియలకు రెండు అను ద్రుతములను ఒక ద్రుతమును వరుసగా వేసిన సరిపోవును. చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము ఈ రూపముగా వేయబడుటచే దేశాది యనబడినది.

ఉదాహరణము—.

తాళాంగములు. U U O

---

5. రాగలక్షణములు

ఈ ప్రకరణమున

(1) సావేరి
(2) చక్రవాకము
(3) ఆనందభైరవి
(4) రీతిగౌళ
(5) ఖరహరప్రియ
(6) కేదారగౌళ
(7) హరికాంభోజి
(8) హంసధ్వని
(9) బిలహరి
(10) జగన్మోహిని
(11) పూరి కల్యాణి
(12) షణ్ముఖప్రియ
(13) కానడ
(14) చారుకేశి
(15) జంఝూటి

అను 15 రాగములకు లక్షణములు వివరింపబడుచున్నవి.

(1) సావేరి రాగలక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళరాగ జన్యము, 3వ అగ్నిచక్రము ఔడుగ సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గాంధారనిషాదములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల స్థ తు లు

అంతరగాంధారము, కాకలినిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధైవతము న్యాస స్వరము. రిషభ, మధ్యమ, ధైవతములు జీవస్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, ఆరోహణమందు మాత్రము గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

సరిమపధస – సరిమప – రిమప – గరిమప – సనిధప

నిధమగరిస – మగరిస – మాగారి స – పమగరి – సనిసనిధా (ఇందు రెండవ ని. అల్పప్రయోగము).

ఇందు గాంధార నిషాదములు కొన్ని ప్రయోగము లందు నేటి అంతర, కాకలి స్వరముల కంటెను కొంచెము తగ్గియుండును. ఇవి పూర్వపు కాకల్యంతరస్వరము లగు చున్నవి.

ఈ రాగమున శుద్ధములగు రిషభ ధైవతములు ఒక శ్రుతి తక్కువగా పలుకును.

2. చక్రవాక రాగ లక్షణము

16వ మేళకర్తరాగము 8వ అగ్నిచక్రము
సంపూర్ణము జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. మ. ప. ధ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములు పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

సా మ గ మ ప – మ గ మ ని ధ ని – సా మ మ గ మ,

3. ఆనందభైరవి రాగలక్షణము

20. మేళకర్తయగు నతభైరవి రాగ జన్యము.
4వ వేదచక్రము-సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరములు

అంతర గాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. మ. ప. ని స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

చతుశ్శ్రుతి ధైవత ప్రయోగములు

పధనిప – సనిధని – సానిధపా – సానిధనిపా – సనిధప–

పధనిధప – సనిధనిసా.

శుద్ధ ధైవత ప్రయోగములు

పధపమ – మధపమ – సనిధమా

అంతర గాంధార ప్రయోగములు

మగమ – మగరిగ

కాకలి నిషాద ప్రయోగములు

సనిస – రిస నిని సా

4. రీతి గౌళరాగ లక్షణము

20. మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగజన్యము.

4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణము లందు వక్రము. ఘనరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

నేడు కొందరు ఆరోహణమున పంచమ స్వరమును వర్జ్యము చేసి గానము చేయుచున్నారు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. మ. లు జీవ స్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పధపమగరిస – నిధమపనిస – నిసగరిస నిగరిసనిధమా – సనిపానిసా

. . .

5. ఖరహరప్రియ రాగలక్షణము

22వ మేళకర్తరాగము. 4వ వేదచక్రము
సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు, గ. ని. జీవస్వరములు ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స మ ప స్వరములును: రి. ధ స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

రిగరిస - పధనిప - రిగమగారి - మగారిస - నీధపమ గారిస - సనీధపమా - పధనిధపమగారిస.

6. కేదారగౌళరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

రిషభము గ్రహన్యాసములు. రి. ని. ప. స్వరములు జీవ స్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ.

స్వరములును, అవరోహణమందు ని. గ లును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

మగరీ - రిమపనిధప - పసానిధప - మనీధప - మపధపామగరీ - గరిసా ని ధ పా నీ సా.

. . . .

7. హరికాంభోజిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తరాగము 5వ బాణచక్రము.
సంపూర్ణము జనకరాగము

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ నీ స

అవరోహణము : స నీ ధ ప మ గా రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. ధ. స్వరములు న్యాసములు. ని. మ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ ము లు

ధ ని స నీ ధ ప - ప ధ ని ధ ప మ గ మా -

మ ప ధ ని స - స రి గ మ గ రి స

స నీ ధ ప మ గ రి సా.

8. హంసధ్వనిరాగ లక్షణము

29వ మేళకర్తయగు ధీర శంకరాభరణ రాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. ఔడువఔడువము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప నీ స

అవరోహణము : స ని ప గా రి స

మ. ధ. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

గాంధారము గ్రహస్వరము. స. ప. స్వరములు న్యాసములు. గ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

రిగపాగరి – గపనీ – నిసరిసనిపా – పనిసనిపా – గపనిపాగరి – పగారిసా.

9. బిలహరిరాగ లక్షణము

29వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు మ. ని. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్యస్వరము

కైశికి నిషాదము అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. పంచమము న్యాసస్వరము. రి. ధ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును అవరోహణమందు మాత్రము స. ప. మ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు. అన్యస్వర ప్రయోగములందు గ. ని. స్వరములకు సంవాదిత్వము లేదు.

ప్రయోగములు

మగరిగపా – గపసనిధపా – గపమగరిస – సనిధాసా

నినిధా – రిసనిధా – గరిసనిధా – సనిధపా.

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు

పధని పధపా – పధనిధ పమగరి.

10. జగన్మోహినిరాగ లక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళరాగ జన్యము. 3వ అగ్నిచక్రము. ఔడువ షాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ప మ గా రి స

ఆరోహణమందు రి. ధ. స్వరములును, అవరోహణమందు ధ. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారము న్యాసస్వరము. గ. ని. లు జీవ స్వరములు.

సంవాదులు

స. మ' ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పనిసనిపమగా – గమపని పమగా – గమపనీస –

నిసగామ గరిస – సని పమగా – గమ పని పమ గరిస–

నిపమగరిస – సనిపసని పమగరిస – గపమగా –

గమపని పసాని పమగా – సమా–గపా–మనీ–పసా.

11. పూరికల్యాణరాగ లక్షణము

5వ మేళకర్తయగు గమనశ్రుతిరాగ జన్యము' 9వ బ్రహ్మచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము'

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, ప్రతి మధ్యమము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, ధైవతము న్యాసస్వరము రి. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పధనిధాప - ధపసాస - పధపనీధపమ - ధపమగా - నిధపమగా - సగరి గా మగారిస - ధపనీధపమ - గమపగారిసా.

ఈ రాగమున మధ్యమము ప్రతి మధ్యమమునకంటెను ఒక శ్రుతి హెచ్చుగా పలుకును.

12. షణ్ముఖప్రియరాగ లక్షణము

56వ మేళకర్తరాగము. 10వ దిశిచక్రము. సంపూర్ణము. జనకమేళము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, ప్రతి

మధ్యమము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు. ప్రతి మధ్యమము పంచమస్వర సంబంధముగా పలుకును.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, ప. మ. రి. లు న్యాస స్వరములు, రి. గ. మ. నీ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

ధనిసనీధపమ – ధనిసరిగారిసనీధప – మపధనిసా – రిగమాగరిస – నీధపమగారిసా.

13. కానడరాగ లక్షణము

22వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము. 4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము – వక్రరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతు

శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధార ధైవత స్వరములు జీవన్యాసములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

సనిపమపగా – సధనిపగా – ధపగా – పగా – మరీ – రిగమపధనీప – గామరిసా.

14. చారుకేశిరాగ లక్షణము

26వ మేళకర్తరాగము. 5వ బాణచక్రము.
సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, గ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లస్వరమును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గమపధపమగా – ధనిసనీధప – సరిగమగరిసా –

నిధనిసా – నిధపామగా – గమగరిసా.

15. జంఝూటిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము – నిషాదాంత్యరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

ఆరోహణమందు మంద్ర నిషాద వర్జ్యము.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరము

సాధారణ గాంధారము,

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. గ. స్వరములు న్యాసములు. మ. ధ లు జీవస్వరములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

మపధనిధపా – మధపమగా – గపమపమగా –
గమగరిసా – నిధపా – ధసా.

సాధారణ గాంధార ప్రయోగము

రీగరి – గరిరి స.

6. సంగీతరచనలు

(1) సంచారిగీతము (3) పదము
(2) తానవర్ణము (4) పదవర్ణము

(1) సంచారిగీతము

సాధారణమైన గీతమును బోలియుండును. పల్లవి మున్నగునవి యిందుండవు. మాతువు(సాహిత్యము) ఉండదు. రాగస్వరూపమును సులభముగా వ్యక్తముచేయు స్వరనడకలతో కూడియుండును. తాళబద్ధమైన యిట్టి సంచారిగీతములను సుబ్బరామదీక్షితులవారు చెప్పియున్నారు. సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శని యను గ్రంథమునందు ఉదహరింపబడినవి.

సంచారి యనునది ఆరోహి, అవరోహి, స్థాయి, సంచారియను చతుర్విధాలంకారములలో ఒకవిధమగు స్వరాలంకారమునకు పేరు, అట్టి స్వరపునడకలను గలిగి యుండుటచే సంచారిగీత మనబడినది. నేడు సాధారణ గీతములను కూడ సంచారగీతములుగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(2) తానవర్ణము

తానవర్ణము మధ్యమకాలములో యుండును. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను కలిగియుండును. వీట్లయందు మాతువునందు (సాహిత్యములో)గల ప్రతి అక్షరమునకును అకార ఇకారాదులు విశేషముగా యిమిడియుండును. అనుపల్లవి, ముక్తాయిస్వరము, చరణము వీట్ల స్వర క్రమములు చౌకవర్ణము నందు వలెయుండును,

ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయి స్వరములను క్రమముగా గానము చేసిన పిమ్మట తిరిగి పల్లవిని ఎత్తుగడ జేయవలెను. అటు పిమ్మట చరణమును, చరణస్వరమును గానము చేయవలెను. ప్రతి చరణమును ఈ మాదిరిగానే గానము చేయుచు వర్ణమును ముగించవలయును. తాన వర్ణమునందు పల్లవి-అనుపల్లవి చరణములకు మాత్రమే సాహిత్యముండును. మిగతా భాగములందు కేవలము స్వరములే యుండును.

స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి అను చతుర్విధ వర్ణాలంకారములతో కూడినది వర్ణమని శాస్త్ర నిర్ణయము. స్త్రీకి ఆభరణము లెటుల శోభకు కారణములో రాగమందు రంజకత్వము కలిగి శోభించుటకుగాను ఈ వర్ణాలంకారములు అంతటి ముఖ్యముగా చెప్పబడినవి.

రాగభావమును వ్యక్తము చేయగల సంచారి స్వర నడకలు వర్ణమునందుండును. అందు వలననే రాగస్వరూపము వర్ణమందు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ కారణముచేత కీర్తనకంటెను ముందుగా వర్ణములు చెప్పబడుచున్నవి.

తాన వర్ణములను రచియించిన వారిలో ముఖ్యులు, పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య, తిరువత్తూరు త్యాగయ్యర్, పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ మొదలగువారు.

(3) పదము

సామాన్యముగా పాడుకొను పాటలను పదములని గ్రామములందు అనుకొనుచుందురు గాని యిచ్చట ప్రకర

ణము ననుసరించిన పదములు మాత్రము ఆ పదములు కాజాలవు. ఈపదములకు సభ్యతతోకూడిన శాస్త్రముకలదు

స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య అను నాయికలు చేష్టా చేతను గుణములు మున్నగు లక్షణములచేతను అనేక విధములుగా రసప్రకరణమునందు వర్ణింపబడిరి.

నాయికయొక్క గుణములు, అందులకు సంబంధించిన చేష్టలు, మాటలు మున్నగువాని లక్షణముల ననుసరించి పదములు చెప్పబడెను. ఇందు శృంగారరసము ప్రధానము ఇవి నృత్య కాలక్షేపములందు అభినయమునకు యోగ్యవలుగా నున్నవి. వీనిని విళంబకాలములో గానముచేయుదురు ఇందు కీర్తనలకువలె పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము యుండును చివరను అంకితముండును. పదములకు సభాగౌరవము కలదు ఈ పదములలో క్షేత్రయ్యపదములు, సారంగపాణి పదములు పరిమళరంగని పదములు, కస్తూరిరంగని పదములు, మన్నారంగని పదములు, మదనగోపాలస్వామి పదములు, ఘనశీతయ్యగారి పదములు, శోభనాద్రివారి పదములు, ఘటపవారి పదములు, సంపెంగమన్నారు పదములు, జటపల్లివ పదములు మున్నగున వెన్నియో కలవు.

(4) పదవర్ణము (చౌకవర్ణము)

వర్ణముయొక్క మర్యాద అన్నిటికిని ఒకటే అయిన తానవర్ణమునందుకంటె పదవర్ణమునందు సాహిత్యభాగ

యించుమించు స్వరసమానముగా యుండును. నృత్య ప్రదర్శనము కొరకు ఏర్పడినవగుటచే విళంబకాలమున స్వరపరచబడినవి. పాటయందు ఒకసంగతినిఅని తిరిగిరెండవసంగతి అనుటకు లోగా మొదటి సంగతియందలి సాహిత్యార్థమునకు సంభంధించిన అంగికాది ప్రకటన లయానుగుణ్యముగ జరుగవలయును గాన విళంబకాలముననే యివి గానముచేయవలసిన అవసరమేర్పడుచున్నది.

పైకాలములందు పదవర్ణమును గానముచేయుచు అంగికాదులను వేగములో ప్రకటించినను అట్టిది పాండిత్యమును ప్రకటించుకొనుటకు ఉపకరించునేగాని సద్భావులను గ్రహించుటకు వీలగునంతటి విపులముగ భావప్రకటన అందుజరుగజాలదు. అందువలన విళంబకాలములో పదవర్ణమును అభినయించినపిమ్మట అనుపల్లవి అంతమున స్వరముచేతను, వాద్యాక్షరములగు శబ్దముచేతను పైకాలపు ఆవర్తములు ముక్తాయి స్వరముతో చెప్పబడినవి. ఇట్టి పదవర్ణములే చౌకవర్ణములనబడుచున్నది.

పల్లవిశేషయ్యర్, సుబ్బరామదీక్షితులు రామస్వామి దీక్షితులు, రామస్వామిశివన్- మైసూరు సదాశివరావు. గోవిందసామయ్య మున్నగువారు పదములను రచించిన వారిలో సుప్రసిద్ధులు.

(5) కృతి లేక కీర్తన

గానయోగ్యమగు సాహిత్యము గద్యము, పద్యము, పదము అని మూడువిధములు. మాత్రాగణములతో కూడి

నదిగద్యము. వర్ణగణములతో కూడినది పద్యము. యిక ప్రక
తావసరమయినది పదము. ఇచ్చట పదమన కీర్తనయ
తాత్పర్యము. కీర్తన, కృతి మున్నగునవి సమానార్థకము
తాళబద్ధముగ చేయబడినవిగాన కృతులనబడినవి. కీర్తిం
బడునవిగాన కీర్తన లనబడినవి.

కృతు లనేకరీతులలో తాళముల ననుసరించి చెప్పబ
నవి. తాళముయొక్క దశ ప్రాణములలో త్రికాలములు, త్రి
యలు, గ్రహములు, మార్గములు, యతులు గతులు చా
ముఖ్యములు. అనేకరీతుల తాళములతో ఈ విశేషము
కృతులందుచేరి కృతుల రీతులు అనంతము లైనవి. అన్నిం
కృతులే యైనను దేశీయ వ్యవహారములో వాట్ల పోకడ
మున్నగువాని ననుసరించి అనేక పేర్లు ఏర్పడినవి.

ఉదాహరణములు.

I త్యాగరాజుచెప్పినవి త్యాగరాజకృతు లనబడుచున్న
కొందరు త్యాగరాజ కీర్తన లనికూడ వ్యవహరిం-
చున్నారు.

II శ్రీ నారాయణ తీర్థులవారి కృతులను తరంగము ల
చున్నారు. శ్రీ కృష్ణలీలా తరంగిణి యందలి ప్రకరణ
లకు తరంగములని పేర్లు. అందలి కీర్తనలనుకూడ ఆ పే
తోనే వ్యవహరించుచున్నారు

III సుబ్రహ్మణ్య కవిగారి రచనలను అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తన లనుచున్నారు.

IV రామదాసు కీర్తనలు అనుచున్నారు ఇటులనే విషధ రచనలన్నియు కీర్తనల క్రిందికే వచ్చును.

వీనిలో త్యాగరాజకీర్తన లందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనుధర్మములో నున్నవి. ఇందు సాధారణముగ ఒకటిరెండు చరణములే యున్నవి. ఎక్కువ చరణములుగలవి తక్కువగా యున్నవి.

అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలందు పల్లవి నడకవలె అనుపల్లవి కొంతవరకు నడచిన పిమ్మట పై కాలముగలదు. ఈ కీర్తనలలో చరణము చివర పై కాలముండును.

తరంగములందు చరణములన్నియు పల్లవి అను పల్లవి ధర్మములను కలిగి ఒకమాదిరిగానే యుండును. అచ్చటచ్చట మాత్రము పల్లవి అను పల్లవులు చరణముతో సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా చెప్పబడినవి. కొన్ని తరంగములందు చరణమున కొక మాదిరి నడక గలదు. కొన్నిటికి చివరను వాద్యాక్షరములతో కూడిన (తోధిమ్మిణాంగిణ) శబ్దము కలదు.

ఈవిధముగ కృతులు అనేకరీతులలో నున్నవి. గాన యోగ్యములగు ఈ రచన లన్నియు గాన ప్రబంధము లనబడినవి.

కొన్నిటికి చివరను చిట్టస్వరములు చెప్పబడినవి. కొన్నిటికి చివరను శబ్దము చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు, శ్యామాశాస్త్రి. పట్నంసుబ్రహ్మణ్యయర్ మున్నగువారు రచించిన వానిని మాత్రమే కృతులనుచున్నారు. శృంగారరస ప్రధానములై అభినయమునకు ప్రధానమైన కృతులను పదములనుచున్నారు ఇటులనే మిగిలిన వానిని తరంగములని, కీర్తనలని, అష్టపదులని, అర్థముచేతనో, భాషచేతనో, స్వరముచేతనో, వాట్ల విని యోగ సందర్భము ననుసరించియో ఏర్పడిన పేర్లతో వ్యవహరించుచున్నారు

ఈ విషయమై సంగీతమార్తాండము ప్రబంధాధ్యాయమున సోదాహరణముగ వివరింపబడును.

—[○]—

7. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

(1) త్యాగరాజు

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

(3) శ్యామాశాస్త్రి

(1) త్యాగరాజు

త్యాగరాజు పూర్వులు కర్నూలు జిల్లాలోని కంభము ప్రాంతమువారను ప్రతీతిగలదు. ఆ కాలమున తంజావూరు ప్రభుత్వమునకు ప్రధాన స్థానమగుటచే విద్వాంసు లందరును రాజాస్థానమునకు చేరుచుండిరి. ఆ విధముగనే త్యాగరాజు పూర్వులుకూడ వెళ్లియుండిరి.

త్యాగరాజు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఇంటి పేరు కాకర్లవారు. భరద్వాజసగోత్రము. ఈయన మురికి నాటి బ్రాహ్మణుడని కొందరనుచున్నారు. కాకర్లవారు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణులలో నేటికిని గుంటూరుజిల్లాలో గలరు.

త్యాగరాజు తాతగారు గిరిరాజకవి. సుమారు 300 సంవత్సరముల క్రిందట ఈయన తంజావూరుకు సమీపమునగల తిరువళ్లూరు అను పట్టణమున నివసించుచుండెను. ఈ గిరిరాజ కవికి అయిదుగురు కుమారులు. అందు కడపటివాని పేరు

రామబ్రహ్మము. వీరిది పండిత వంశము. వీరు రామభక్తులు. తిరువళ్లూరునందు జీవనముజరుగుటకు కష్టముగా నుండినందున రామబ్రహ్మము తిరువళ్లూరును వదలి పంచనదక్షేత్రమున నివాస మేర్పరచుకొనెను. ఈ క్షేత్రమునకు తిరువయ్యూరని పేరు. ఈ రామబ్రహ్మముగారి మూడవ కుమారుడే త్యాగరాజు.

త్యాగరాజు కలియుగము 4859 సం॥ నరియగు క్రీ. శ. 1759 బహుధాన్య సంవత్సరమున తిరువయ్యూరు (పంచనదక్షేత్రము) నందు జన్మించెను. కొద్దివయస్సులోనే సాంగవేదాధ్యయనపరుడయ్యెను. పిమ్మట తమవీధియందే నివసించుచుండిన సంస్థాన వైణిక విద్వాంసుడగు శొంఠి వెంకటరమణయ్యగారివద్ద సంగీతము నభ్యసించుటకు ప్రారంభించి ఏకసంతగ్రాహియై ఒక సంవత్సరమునకే అసమానమైన పాండిత్యమును గడించెను.

ఇట్లుండ కాంచీపురమునుండి పంచనదక్షేత్రమునకు వచ్చియుండిన ఒక పరమ భాగవతోత్తమునివద్ద శ్రీరామనామ మంత్రోపదేశమును పొందెను. 96. కోట్ల శ్రీరామనామ మంత్రమును జపముచేసినవారు ముక్తులు కాగలరని ఆ భాగవతోత్తముని వలన తెలిసికొని త్యాగరాజు ఆరోజు మొదలు రోజుకు 125000. ల. శ్రీరామనామము వంతున 96 కోట్ల రామ నామ జపమును పూర్తిజేసెను.

పిమ్మట శ్రీరామచంద్రమూర్తి దర్శనమిచ్చి కీర్తనలను జేయునట్లను గ్రహించెను. వివాహమైన పిమ్మట కొంతకాలమునకు త్యాగరాజుని తల్లిదండ్రులు కాలము జేసిరి.

ఒకనాడు రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణస్వామితోను, విశ్వామిత్ర మహర్షితోను యాగ సంరక్షణార్థమై వెడలు చున్నటుల త్యాగరాజుకు దర్శనమిచ్చి అంతర్ధానము జెందెను. వెంటనే అప్రయత్నముగా "బాలకనకమయచేల" అను కీర్తన రూపమున అఠాణారాగములో శ్రీరామ చంద్రమూర్తి స్తుతించెను. ఈ కీర్తనను విని అప్పటి పండితులగు రామ శేష శాస్త్రులు, భాష్యంకృష్ణ శాస్త్రులు మున్నగువారు ఆశ్చర్య పడినవారై త్యాగరాజును గంధర్వుడో, నారదుడో యని నుతించిరి.

త్యాగరాజుని జీవితములో తటస్థించిన అనేక ఘట్టము లలో ఆయా సందర్భముల ననుసరించి అప్పటికప్పుడే అనేక కీర్తనలను భక్తిపరముగ జెప్పియుండిరి. కీర్తనలందు భాష సరళమైనది. పదపొందిక, యమకము, భావము మున్నగు సుల క్షణములన్నియు త్యాగరాజుని కీర్తనలకే పట్టినవి. ఈ కీర్త నలు పల్లవి, అనుపల్లవి చరణము అని మూడు భాగములలో చెప్పబడినవి. అచ్చటచ్చట చరణములు పైకాలములో చెప్ప బడినవి. కొన్ని కీర్తనలందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు మూడును సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా నున్నవి. చాలవరకు ఒకటిరెండు చరణములలోనే కీర్తనలు ముగింప బడినవి. ఎక్కువ చరణములు గలవి తక్కువగా యున్నవి. త్యాగరాజు సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములను సవిమర్శముగ జదివెను. లక్ష్యలక్షణాను భవముతో శాస్త్రగ్రంథము లందలి లక్షణములను తనకీర్తనలందు చేర్చిచెప్పెను. కొన్ని కీర్తనల

యందలి అర్థములు సంగీత లక్షణ శ్లోకములయొక్క తాత్పర్యములే యై యున్నవి.

(1) "ప్రాణానల సంయోగమువలన ప్రణవనాదము"

(2) మూలాధారజ నాదమెరుంగుట ముదమగు మోక్షమురా

(3) శోభిల్లు సప్తస్వర సుందరుల భజింపవే మనసా

(4) నాదోపాసనజేసి శంకర నారాయణ విధులు వెలసిరి.

ఇత్యాదులలో కీర్తనలందు సంగీత రహస్యములు బోధింపబడినవి. మానవకృతములగు సంగీత శాస్త్రగ్రంథములన్నిటిలోను సంగీత రత్నాకరము ముఖ్యమైనది. అందలి లక్షణములను త్యాగరాజు తన కీర్తనలలో నిమిడ్చిచెప్పెను. అందువలననే "విదులకు మ్రొక్కెద" అనుకీర్తనలో "సోమేశ్వర శార్ఙ్గదేవ నందీ ప్రముఖులకు త్యాగరాజ వంద్యులకు" అని సంగీత రత్నాకర గ్రంథకర్తయైన శార్ఙ్గదేవుని వంద్యునిగా జెప్పెను. అందు సోమేశ్వరునికూడ చేర్చినందున అయన గ్రంథమైన రాగవిబోధయను గ్రంథమును కూడ గౌరవించినట్లు విశద మగుచున్నది.

త్యాగరాజుని భక్తికిని, గానమునకును మెచ్చి నారద మహాముని స్వప్నమందు దర్శనమిచ్చి "స్వరార్ణవమను గ్రం

ధమును యిచ్చివెళ్లెను. నిద్రనుండిలేచి తనప్రక్కన స్వరార్ణవ మను గ్రంథముండుట జూచి నారదునకు తనయందుగలిగిన అనుగ్రహమునకు బ్రహ్మానంద భరితుడయ్యెను. ఆ గ్రంథము నందలి మర్మములను గ్రహించి త్యాగరాజు ధన్యుడయ్యెను. త్యాగరాజ కీర్తన లందలి అపూర్వమైన లక్షణములు అం దుండి గ్రహించిన వేయై యుండును, ఈయన అనేక క్షేత్ర ములను దర్శించి అచ్చటి దైవములను కీర్తనలతో స్తుతి జేసెను.

త్యాగరాజు సమస్త శాస్త్రముల సారమును మధుర మగు సులభశైలిని చిన్నచిన్న పదములతో భక్తి రసమున కీర్తనల రూపమున తరుణోపాయము కొరకు లోకమునకు అనుగ్రహించిన మహనీయుడుగాని సామాన్య వ్యక్తి కాడు. ఈయన ప్రహ్లాదవిజయము, నౌకాచరిత్ర, సీతారామ విజ యము, అను గ్రంథములను కూడ చెప్పెను

త్యాగరాజు నిరంతరము రామనామ సంకీర్తనమున కాలము గడుపుచు శ్రీరామచంద్రమూర్తి అనుగ్రహమున మరొక జన్మమునగాని తనకు మోక్షములేదని తెలిసికొని అట్టి ఆటంకము తొలగ గలందులకుగాను వెంటనే సన్యసించెను. సన్యాసము మానవునకు మరొక జన్మయని చెప్పబడినది. అందువలన త్యాగరాజు మరొకజన్మ నెత్తవలసిన యవసరము లేకయే మోక్ష ప్రాప్తికి అర్హుడయ్యెను. దేహమును చాలించు కాలమును గుర్తెరింగినవాడై తనశిష్యులును, కుమా ర్తెయు సమక్షమందుండగా అందరును భగవన్నామము

చేయుచుండ కలియుగము 4948 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 6-1-1847 పరాభవనామ సంవత్సర పుష్యబహుళ పంచమి బుధవారము రోజున శ్రీరామషడక్షరీ మహామంత్రమును జపించుచు కపాలమోక్షముకాగా సిద్ధిబొందెను. ఆదియొక మహాపర్వపు దినము. ఆరోజున త్యాగరాజును కోల్పోయిన వారెట్లుండిరో ఆ స్థితి వర్ణింప నలవికానిది. త్యాగరాజు అనంతరము స్వరార్ణవమను గ్రంథము తిరిగి యథాస్థానము నకు జేరెను.

త్యాగరాజుకు వీణకుప్పయ్య, వాలాజీపేట వెంకట రామ భాగవతులు, అయ్యాభాగవతులు, సుబ్బరామ భాగ వతులు, తిలస్థానం రామయ్యంగారు, ఉమయాంపురం కృష్ణ భాగవతులు, సుందర భాగవతులు అను శిష్యులుండిరి.

సంగీతము త్యాగరాజుచేత పునరుద్ధరింపబడినది. అట్టి సంగీతమును త్యాగయ్యగారి శిష్యులు కొంతవరకు లోకమున వ్యాపింపజేసిరి.

ఈ నాటికిని త్యాగరాజ కీర్తనలను విని ఎందరో ఆనందించుచున్నారు. ఎందరో త్యాగరాజ కీర్తనల మూల మున జీవించుచున్నారు.

త్యాగరాజ కీర్తనలను, అందలి విశేషములను వ్రాయ వలయుననిన అదియొక గొప్ప గ్రంథమే కాగలదు.

... ...

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

ముత్తుస్వామి దీక్షితులు శా. శ. 1697. క్రీ. శ. 1775 సంవత్సరమునకు సరియగు మన్మథసంవత్సరమున తంజావూరు ప్రాంతమున గల తిరువారూరిలో జన్మించెను. ఈయన 16 సంవత్సరముల లోపలనే క్రమాంతము వేదాధ్యయనము, వ్యాకరణశాస్త్రము, కావ్య నాటకాలంకారములు వీట్లయందు మంచి పండితుడయ్యెను. మరియు జ్యోతిషము, వైద్యము. మంత్రము మున్నగు శాస్త్రములందుకూడ మిగుల ప్రజ్ఞ గలవాడై ప్రఖ్యాతినొందెను. సంగీతమును నేర్చి అందు గొప్ప పండితుడయ్యెను.

చిదంబరనాథుడను మహాయోగివద్ద శ్రీవిద్యను ఉపదేశము పొంది గంగాతీరమున అయిదు సంవత్సరములు తపస్సుచేసెను. ఆ యోగిపుంగవువలన సిద్ధులను దెలసికొని వేదాంతశాస్త్రమునుకూడ నేర్చెను. పిమ్మట శ్రీదేవి అను గ్రహమును సంపాదించి కీర్తనలను జెప్ప నారంభించెను.

తిరుత్తణిక్షేత్రమున మాళవగౌళరాగమున ప్రథమావిభక్త్యంతముగా "శ్రీనాథా గురు గుహో జయతి" యని సంస్కృతమున మొదటి కీర్తనను జెప్పెను. 'శ్రీనాథా' యనునది శ్రీ విద్యయందు గురుధ్యాన శ్లోకారంభమునగలదు. గురుధ్యానముకొరకే ఈ కీర్తన ఉద్దేశింపబడినది. శ్రీ విద్య యందు కాదిమతమని, హాదిమతమని రెండు సాంప్రదాయములు గలవు. అందులో తనది కాది మతమైనట్లు ఈ కీర్తన

యందు "కాది మతానుష్ఠానో" యని చెప్పిరి. సహస్ర కమలాసీనుడైన బ్రహ్మమే గురువుగాను, అజపాహంస ధ్యాన విషయమునుకూడ ఈ కీర్తనయందు చెప్పెను.

కాంచీపురమున శ్రీ కామాక్షిని దర్శించి అట కొంత కాలము తపస్సుచేసి శ్రీ కామాక్షిని స్తుతించుచు "కంజ దళాయతాక్షి" "ఏకామ్రనాథం భజేహం" మొదలైన కీర్తనలను జెప్పెను.

తిరువారూరుకు వచ్చి కొంతకాలము ఉండి అచ్చట వేంచేసియున్న శ్రీ త్యాగరాజస్వామిని దర్శించి స్వామిని స్తుతించుచు గురుగుహ ముద్రతో అనేక కీర్తనలను రచించెను. అటులనే ఆ క్షేత్రమునగల ఆనందేశ్వర, సిద్ధేశ్వర, అచలేశ్వర, హాటకేశ్వర, ఏల్మికేశ్వరులమీదను, షోడశ గణపతుల మీదను, చోళమండలమున గల శివక్షేత్ర, విష్ణు క్షేత్రముంలదుగల దేవతలను దర్శించి ఆ దేవతలమీదను, మరియు పృథివ్యాది పంచభూతస్వాముల మీదను, మధుర, అళగరు, గోవిలు మొతలయిన పాండ్యదేశక్షేత్రములందలి దైవముల మీదను, కాశీ మొదలైన క్షేత్రములందలి దైవముల మీదను సంస్కృతమందు అసమానమైన ధారతో, అద్వైతపరముగ, వెంకటమఖి (చతుర్దండి ప్రకాశిక క్రీ. శ. 1660) సంగీత సాంప్రదాయము ననుసరించిన రాగములతో గమకములు, రాగజీవ స్వరములు మున్నగు లక్షణములు ఒప్పునటుల రాగనామములనుకూడ జేర్చి కీర్తనలను రచించెను. ఇదిగాక సూళాది సప్తతాళములలో నవగ్రహ కీర్తన

లను, కమలాంబా విషయమై నవావరణ పూజా క్రమముగా తొమ్మిది కీర్తనలను రచించెను.

దీక్షితులవారు శ్రీ విద్యారహస్యములను నెరింగి దేవీ పరముగ స్తుతిరూపమున గానమున మేళవించి అనేక కీర్తనలను రచించిరి.

చివరరోజులలో ఎట్టయపురము మహారాజావారి జ్యేష్ఠ కుమారుని పెండ్లికై ఆహ్వానమురాగా ఎట్టయపురమునకు వెళ్లి పెండ్లియైన మూడవ నెలలోనే శా. శ. 1757 క్రీ. శ. 1835 సం॥ సరియగు మన్మథ సంవత్సర ఆశ్వీయుజ బహుళ చతుర్దశి యందు యశఃకాయులైరి.

... ...

(3) శ్యామా శాస్త్రులు

శ్రీ కంచి కామాక్షీదేవి యనుగ్రహమున శ్యామా శాస్త్రులు తంజావూరు ప్రాంతమునగల శ్రీపురమను తిరువారూరిలో శా. శ. 2685 క్రీ. శ. 1773 చిత్రభాను సంవత్సరమున మేషమందు రవియుండగా; చైత్రమాసమున కృత్తికా నక్షత్రమందు శనివారమున జన్మించెను. కృత్తికా నక్షత్రము చైత్రమాసమున సాధారణముగా శుద్ధ తదియరోజున వచ్చుచుండును. ఈయన గౌతమసగోత్రము, బోధాయనసూత్రము. అసలుపేరు వెంకట సుబ్రహ్మణ్యము. శ్యామకృష్ణ యని పిలుచుటచే ఆపేరు వచ్చెను.

ఈయన బాల్యమునందే సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్ప పండితుడయ్యెను. తంజావూరునందు సంగీతమును నేర్చెను. అంతలో శ్రీ విద్యయందు దీక్షనుపొందెను. ఉత్తర దేశమునుండి సంగీతస్వాములని సంగీత విద్యయందు గొప్ప పండితుడైన యొక యతీంద్రుడు రాగా వారికి శిష్యుడయ్యెను. మూడు సంవత్సరముల పర్యంతము అభ్యసించి సంగీత లక్ష్య లక్షణములందలి రహస్యము లన్నిటిని తెలిసికొనెను. శ్యామా శాస్త్రులు స్వల్పకాలమునే సంగీతమందు గొప్ప సామర్థ్యమును సంపాదించెను. గురువుగారగు సంగీతస్వాములు వీరి శక్తిని గమనించి యశోవంతుడ వౌదువని అనుగ్రహించి పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య పాటను కొన్ని దినములు వినుమని చెప్పి కాశికి వెళ్లిరి.

శ్యామాశాస్త్రులు గురువుగారి ఆజ్ఞప్రకారము ఆది అప్పయ్యగారి గానమును వినెను. పిమ్మట శ్రీకామాక్షీ దేవి యనుగ్రహమున సాహిత్య చమత్కారములు, గేయ కల్పనలు, "శ్యామకృష్ణ" అను ముద్రతో అనేక కీర్తనలు, స్వరజతులు, తానవర్ణములు రచించి శిష్యులమూలమున లోకమున ప్రవర్తింపజేసిరి. వీరి కీర్తనలు మూడునూర్లకుపైగా యున్నవి. వీరు శా. శ. 1749 క్రీ. శ. 1827 సం॥ వ్యయ సంవత్సర పుష్య శుద్ధ దశమి రోజున శ్రీపురమును జేరిరి.

(1) ఈయన కుమారుడు సుబ్బరాయశాస్త్రి, (2) పారంబూరు కృష్ణయ్య, (3) అలసూరు కృష్ణయ్య, (4) సంగీత స్వామి, (5) దాసరి మొదలగువారు శ్యామాశాస్త్రులువద్ద సంగీతవిద్యను నేర్చినవారిలో ముఖ్యులు.

. సంగీత వాద్యములు

1. వీణా వాద్యము

వాద్యము లన్నిటిలోను వీణావాద్యము మొదటిది. వ అనాదియైనది. ఇది వేదము నుండి ఉద్భవించినది. వ ్య దేహధర్మము ననుసరించి ఈ వాద్యము ఏర్పడి న వేదము చెప్పుచున్నది. వేదజనితమైన (నర) వీణయే స్వ మకములు మున్నగువానిని పలికించుటకు యోగ్య మైనదిగా చెప్పబడినది.

(1) వీణా నిర్మాణము

వీణయందు శిరస్సు, దండము, పుచ్ఛము అను మూడు భాగములు గలవు. మనుష్య దేహము నందలి శిరస్సే వీణ యందలి శిరస్సుగాను, దేహభాగము దండముగాను, చివర భాగము, పుచ్ఛముగాను నిర్మించబడినవి.

వీణయొక్క శిరోభాగమున మొదటియందు తీగలు కట్ట బడియుండును. అక్కనుండి తీగలు దండముయొక్క చివరభాగ మున ఎత్తుగాగల మేరువుయను స్థానమువరకు వచ్చి, ఆ మే రువను ఆనియుండి వాటిచివరభాగములు మేరువకు తరువాతను పుచ్ఛభాగమునం దమర్చబడిన బిరడాలకు చుట్టబడియుండును. ఈతీగలు వీణశిరస్సునందు లలాట భాగమున ఏర్పడి యుండు పీటమీద ఆనియుండును. పీటమొదలు మేరువు వరకుగల తీగ

భాగమే వాదనము చేయు సమయమున చలనమగును. అడ్డముగా నుంచుకొని వాదనము చేయునపుడు శిరోభా వాదకునికి కుడివైపునను, మేరువు యుండు భాగము వైపునను ఉండును, వీణయొక్క ఎడమ భాగము (శిరస్సుతో సమానముగా వాదనము చేయునపుడు నిలుపు కొనుటకుగాను సొరకాయ బుర్ర యొకటి మీ నకు అడుగు భాగమున అమర్చబడి యుండును.

(2) వీణయందు తీగలు

వీణకు పై భాగమున దండము మీద నాలుగు తీ లును, వాదకుని వైపున ప్రక్కగా పీటప్రక్కన ఎత్తుభాగము ఆని యుండునట్లు శ్రుతికొరకు మూడు తీగలు అమర్చ బ యుండును. ఈ తీగలు పై నాలుగు తీగలవలె బారుగా నుం డక వాదకుని వైపున వీణా దండమున కొంతవరకే అమర్చ బడిన బిరడాలకు చుట్టబడి యుండును.

దండము పైనగల తీగలలో మొదటి తీగకు అన మంద్ర పంచమ మనియును, రెండవదానికి మంద్రషడ్జ మ యును, మూడవదానికి మంద్రపంచమ మనియును నాలుగ దానికి (వాదకుని వైపునయుండు తీగకు) మధ్యషడ్జ మనియుని పేర్లు.

తీగలందు శ్రుతి జేయబడు స్వరనాదముల ననుసరిం వాట్లకు ఆ పేర్లు వచ్చినవి. వీనిలో మధ్యషడ్జ తీగకు సార యని పేరు, ఈ నాలుగు తీగలలోను అనుమంద్ర పంచవ

మంద్రషడ్జతీగలు యిత్తడివి. మంద్రపంచమ తీగయును, మధ్య షడ్జ తీగయును ఉక్కువి. ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పడిన మూడు తీగలుకూడ ఉక్కువే యుండును.

ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పాటు చేయబడిన మూడు తీగలలోను పైభాగమునగల మొదటి తీగకు మధ్యషడ్జ మనియును, రెండవదానికి మధ్యపంచమ మనియును, అన్నిటి కంటెను అడుగుభాగమున యుండు మూడవదానికి తార షడ్జ మనియును పేర్లు.

(3) వీణయందు శుద్ధవికృతస్వరములు

వీణాదండముయొక్క పైభాగమున శుద్ధ వికృత స్వర స్థానములలో ఉక్కుతోగాని కంచుతోగాని అడ్డముగా మెట్లు అమర్చబడియుండును. ఇవి స్థాయి ఒకటికి 12 వంతున రెండు స్థాయిలలో 24 మెట్లును, తార పైషడ్జము కొరకు మరొక టిన్నీ మొత్తము 25 మెట్లు అమర్చబడియుండును. వీణ యందు రెండవస్థాయి కంఠస్థానముతో పూర్తి యగును. ఆ తరువాతనుకూడ మెట్ల నమర్చిన ఒకదానికొకటి కలసి ఎడములేక వాదనమునకు అనుకూలముగానుండవు. అందువలన రెండుస్థాయిలవరకే అమర్చబడి యున్నవి.

ఈ కారణమువలన మంద్రషడ్జ, మంద్రపంచమ తీగల యందు మంద్రస్థాయియు, సారణి తీగయందు మధ్య, తార స్థాయిలును వినియోగ మగుచున్నవి.

ఉదాహరణము

			మేరువు
శు. రి	శు. ధ	శు. రి	
శు. గ	శు. ని	శు. గ	2 శు. ధ
చ. రి	చ. ధ.	చ. రి	
ష. రి	ష. ధ	ష రి	3 చ-ధ=శు.ని.
సా. గ	కై. ని	సా. గ.	4 కై. ని=షధ
అం. గ	కా. ని	అం. గ	5 కా. ని
శు. మ.	స.	శు. మ	6 స
ప్ర. మ	శు. రి	ప్ర. మ.	7 శు. రి
ప.	శు. గ చ. రి	ప.	8 చ. రి=శు.గ
శు. ధ	ష. రి సా. గ	శు. ధ	9 సా.గ=ష.రి
శు. ని. చ. ధ	అం. గ	శు. ని చ. ధ	10 అం. గ
ష. ధ		ష. ధ	

ఉత్తరాయణ ప్రథమ

ఉత్తరాయణ ప్రథమ

ఉత్తరాయణ ప్రథమ

ఉత్తరాయణ ప్రథమ

ఉత్తరాయణ ప్రథమ

ఉత్తరాయణ ప్రథమ

ఈ పై పథకమునందు తీగను ఎడమచేతి వ్రేళ్లతో మెట్టుమీద అదిమిపట్టి ఆ తీగను కుడిచేతి వ్రేళ్ళతో మీటు నప్పుడు ఆ మెట్టుయొక్క స్వరము పలుకును. మెట్లమీద వాదనము చేయబడు నాలుగు తీగలందును ప్రతితీగకు ఏ మెట్టు నందు ఏ స్వరము పలుకునో తెలుపబడినది.

అనుమంద్ర పంచమ తీగయందుకూడ స్వరములు చూపబడినవికాని ఆ తీగకు గానమందు వినియోగము లేదు. రక్తికొరకు తానమునందును, అప్పుడప్పుడును దానిని కొట్టు చున్నారు.

శ్రుతి తీగలను నేడు తాళపు తీగలని వాడుచున్నారు. కేవలముగ తాళముకొరకే యగుచో కీర్తనలలో ఘాతలందు మాత్రమే వాటిని ధ్వనింపజేయవలెను. తాళమునకు ఒక తీగయే చాలును. రాగమునందు వాటికి వినియోగమే లేక పోవలెను. రాగమునందు శ్రుతితీగలకు వినియోగమే లేనిచో ఆ గానమునందు రక్తి లోపించును. గనుక వాటిని ప్రధాన ముగ శ్రుతి తీగ లనియే చెప్పవలెను. అందు తాళమునకు కూడ వినియోగము కలదు. శ్రుతితీగలు గానమునందు శ్రుతి కొరకును, కీర్తనలందు శ్రుతి, తాళముల కొరకును, తానమునందు శ్రుతి, లయల కొరకును వినియోగ మగు చున్నవి,

(4) వీణపై తీగలను శ్రుతిజేయు విధానము

సారణి తీగయందు గాత్రమునకు అనుకూలము నాదమును ముందుగా స్థిరము చేసుకొనవలెను. పిమ్మట మంద్రపంచమ తీగను మేరువుగాక అయిదవ మెట్టుమీద ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమ వ్రేళ్ళతో అదిమి కుడిచేతితో సారణితో కలిపి మీటుచు సారణి తీగ నాదముతో సమముగా ఆ తీగను శ్రుతి జేయవలెను. రెండును సమానములైన పిమ్మట ఎడమచేతి వ్రేళ్ళను తీసివేసి మీటిన సారణి తీగయందు మధ్య షడ్జనాదమును, రెండవ తీగయందు మంద్ర పంచమనాదమును శ్రుతి యగును. తరువాతను మంద్ర తీగను మేరువుగాక ఏడవమెట్టునందు అదిమి దానిని మంద్ర పంచమ తీగ నాదముతో సమానముగ శ్రుతిజేసి వ్రేళ్ళ తీసి మీటిన దానియందు మంద్ర షడ్జనాదము శ్రుతియగు తరువాత అనుమంద్ర పంచమ తీగను అయిదవ మెట్టున అదిమి దానిని మంద్రషడ్జ తీగయందలి నాదముతో సమముగ శ్రుతిజేసి పిమ్మట వ్రేళ్ళను తీసి మీటిన అందు మంద్ర పంచమ నాదము శ్రుతి యగును.

(5) ప్రక్క తీగలను శ్రుతిజేయు విధము

పై నాలుగు తీగలను శ్రుజేసిన పిమ్మట సారణి నాదముతో సమానముగా ప్రక్కతీగలలో మొదటిదాన కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. పిమ్మట మేరువు గాక ఏడవమెట్టునందు సారణి తీగను పలికించిన అది మధ్యస్థాయి షడ్

నాద మగును. ఆ నాదముతో సమానముగా ప్రక్క తీగల లోని రెండవతీగను శ్రుతి జేయవలెను. తరువాతను మేరువు గాక 12 వ మెట్టునందు సారణి తీగను పలికించవలెను. అది తారషడ్జనాదము. ఆ నాదముతో సమానముగ ప్రక్క తీగల లోని మూడవతీగను కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. అప్పుడు ప్రక్కతీగలు మూడును వరుసగా మధ్యషడ్జ, మధ్యపంచమ, తారషడ్జ నాదములు కలవగును.

(6) వ్రేళ్ళను ఉపయోగించెడు విధానము

1. కుడిచేయి తీగలను మీటుటకు మాత్రము ఉప యోగ పడును.
2. ఎడమచేయి మెట్లను అదుముటకొరకు ఉపయోగ పడును.
3. రెండు చేతులను జేర్చి ఒకాదాని కొకటి వదలని సంబంధముగలవై అనుసరించి యుండుటవలన గమక భేదములు కలిగి మిగతా వాద్యములకంటెను వీణా వాద్యము ఎక్కువ రక్తి నిచ్చుచున్నది.

(7) కుడిచేతి అభ్యాసము

1. కుడిచేతి మణికట్టునకు సమీపమున గల అరచేతి యడుగుభాగమును వీణయొక్క కంఠస్థానమునకు సమీపమునగల శిరస్సునందు అంచున ఆనించి యుంచ వలెను.

2. బొటనవ్రేలిని ప్రక్కను ఆధారముగా పూనికకొరకు ఆనించుకోవలెను.

3. చేతియొక్క మీదిభాగమును వంచి పట్టవలెను.

4. తర్జని, మధ్యమ, అనామిక ఈ మూడువ్రేళ్ళను వీణ మీది తీగలపై వంపుగా నుంచవలెను.

5. చిటికెనవ్రేలిని ప్రక్కతీగలకు క్రిందుగా వంచి పట్టవలెను.

(8) మీటుటకు సాధనములు

1. మీటుటకై చేతిగోళ్ళను పెంచిన చాలా అనుకూలముగా నుండును. లేనిచో వెండిచేతగాని, దంతముచేతగాని, కనీసము ఉక్కుచేతగాని గోళ్లను చేయించుకొని వాటిని చేతికి పెట్టుకొని మీటవలెను.

2. తర్జనీవ్రేలు, నడిమివ్రేలు ఈ రెండుమాత్రము మీద నుండెడు నాలుగు తీగలను మీటుటకు ఉపయోగపడును.

3. అనామిక వ్రేలు ఉపయోగపడదు.

4. ప్రక్క తీగలను మూటిని మీటుటకు చిటికెనవ్రేలు మాత్రము ఉపయోగపడును.

(9) వీణయందలి మీటుల వివరములు

వీణావాదనముకొరకు (1) గోటిమీటు (2) లోమీటు (3) వెలిమీటు (4) కత్తిరమీటు (5) తోడుమీటు (6) తడమీటు (7) అడ్డమీటు (8) దొడ్డమీటు (9) సన్నమీటు (10) అబద్దపుమీటు (11) కూటమీటు (12) విడిమీటు (13) ప్రక్కమీటు అని కొన్ని మీటులు చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) గోటిమీటు

విడిగా పడెడుమీటు గోటిమీటు.

(2) లోమీటు

ముందటివ్రేలు మీదనుండి క్రిందుగా మీటుట లోమీటు.

(3) వెలిమీటు

క్రిందనుండి మీదికి మీటుట వెలిమీటు.

(4) కత్తిరమీటు

ముందటివ్రేలు పంచక మిక్కిలి వడిగా మీటుట.

(5) తోడుమీటు

ముందటివ్రేలును, నడిమివ్రేలును మార్చిమార్చి మీటుట.

(6) తడమీటు

త్రిశ్రజాతియందు మూడో అక్షరమును నడిమివ్రేలిచే మీటుట.

(7) అడ్డమీటు

నాదమును ఖండించుటకుగాను ముందటివ్రేలిచే మీటిన స్వరమును నడిమివ్రేలిచే అడ్డగించుట ఈ విధముగా అడ్డగించిన నాదమును నడిమి వ్రేలిచే మీటుట అడ్డమీటు.

(8) దొడ్డమీటు

మిగుల బలముగా శబ్దించునటుల మీటుట దొడ్డమీటు.

(9) సన్నమీటు

నాదము సూక్ష్మముగా శబ్దించునటుల మీటుట సన్నమీటు.

(10) అబద్ధపుమీటు

వర్ణము, కీర్తన మొదలైనవాని మాతువు (సాహిత్యము) లందు అక్షరములేని తావుల వేసెడిమీటు.

(11) కూటమీటు

మీది తీగలు నాలుగును చూపుడు వ్రేలు, నడిమి వ్రేలు, ఉంగరపువ్రేలు మూటినిజేర్చి చాచి రంజనమునకై ఒకేమీటుగా అనుమంద్రమునుండి మీటుట కూటమీటు అనబడెను. మంద్రపంచమ సారణి తీగలను బొటనవ్రేలిని త్రిప్పి దాని గోటిచే ఒక కొట్టుగా కొట్టి విడుచుటయును కలదు.

(12) విడిమీటు

మంద్రపంచమ, సారణి తీగలను కొన్నికొన్ని సందర్భములలో రంజనమునకై విడివిడిగా మీటుట విడిమీటు.

(13) ప్రక్కమీటు

చిటికెనవ్రేలుచే మూడుతీగలను క్రిందినుండి మీదుగా ఒకే కొట్టుగా మీటుట.

ఏకకాలపు మీట్లు

మరియు తాళములందు ఘాతపడెడి తావులందు మీది తీగలలో లోమీటును ప్రక్క తీగలందు చిటికెనవ్రేలి మీటును యేకకాలమున సమముగా పడవలయును.

(15) ఘాతలందు ప్రక్కమీటు

కొన్ని సమయములలో ఘాతలందు లోమీటు లేకనే ప్రక్కమీటు మాత్రము పడుటకలదు.

(16) ప్రక్కతీగలను మీటుట

అలాపనము చేయునపుడు కొన్ని సమయములలో ప్రక్కతీగలను విడివిడిగా సమయోచితముగ మీటుట కలదు. లో మీటును ప్రక్కమీటును తడబాటులేక స్వభావముగా పడునట్లు లెస్సగా అలవడుటకుమునుపు ఎడమచేయి సాధకము మొదలుపెట్ట తగదు.

(10) ఎడమచేతి అభ్యాసము

(1) ఎడమచేతిని వీణాదండము క్రిందుగా పోనిచ్చి వ్రేళ్ళను తీగలమీదికి తెచ్చి యందుంచి అదిమి వాయించవలెను,

(2) బొటనవ్రేలును దండమునకు ఆనించుకొని వాయించవలెను.

(3) మెట్లయందు ఎడమచేతితో అదుమనక్కరలేని తీగలను కుడిచేతి మీటులే చాలును. వీనికి ఎడమచేతితో నిమిత్తము లేదు.

(4) ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమవ్రేళ్ళచేత మెట్లను అదిమి వాయించవలెను.

(5) తీగలను కుడిచేత మీటుటయును, యెడమచేత మెట్ల నదుముటయును సమముగా నుండవలెను.

... ...

2. ఫిడేలు వాద్యము

దీనికి యింగ్లీషు భాషలో వయొలిన్ (VIOLIN) అని పేరు. కృష్ణాజిల్లా మచిలీపట్టణ వాస్తవ్యులు బ్రహ్మశ్రీ వాగ్గేయకారరత్న హరినాగభూషణముగారు దీనికి వాయులీన మని పేరుపెట్టిరి. ఈ పేరును యిప్పుడు అనేకులు వాడుకొనుచున్నారు.

ఫిడేలు జంత్రవాద్యములలోనిది. జంత్రవాద్యమనగా తీగలుగల వాద్యము. భారతీయ సంగీతమున జంత్రవాద్యములలో వీణకు తరువాత రెండవస్థానము ఫిడేలుకే లభించినది.

ఫిడేలు చక్కని వాద్యము. ప్రక్క వాద్యముకొరకు యిది విశేషముగా ఉపయోగపడుచున్నది.

స్వయముగా జంత్రవాద్యమును వాయించుకొనుచు గాత్రమున గానము చేయునట్టి జంత్రి గాత్రజ్ఞుల గానమును మొదటిరకముగా చెప్పవలెను. తరువాతను కేవల గాత్ర గానము రెండవస్థానము నాక్రమించినది. మూడవదిగా కేవల వాద్యగానమును చెప్పవలయును. ఎంతటి గొప్పవారిచే వాదన మొనర్పబడినను కేవల ఫిడేలు వాద్యగానము సంపూర్ణత నొందజాలదు. అంతమాత్రమున ఆ వాద్య గానమును తక్కువజేయుటకు వలనుపడదు. ఉన్నంతవరకైనను ప్రదర్శింపగల సమర్థులు అందు అద్భుతముగా తమ నైపుణ్యమును జూపగలరు. వాద్యముకొరకు వినయోగమగు నపుడు ఫిడేలు భారతీయ సంగీతమున మిక్కిలిగా శోభించుచున్నది.

ఫిడేలు వీణావాద్యముయొక్క వికృతి యనవచ్చును. పరిమాణములలోను, ఆకారాదులలోను మార్పులుగలవేగాని గానశాస్త్రము అన్నిటికిని సమానమే యగుచున్నది. ఫిడేలు వాద్యము నందుగలపెట్టె శిరస్సులేని దేహముయొక్క ఆకారమును బోలియుండును. అయినను ఈపెట్టె మొదటిభాగమే శిరోభాగముగా గ్రహించబడి తీగలు అచ్చటనే కట్టబడుచున్నవి. పీటయుండు ప్రదేశము లలాటస్థానము. కమానుతో

తీగలను కదలించు ప్రదేశము జిహ్వాస్థానము. ఫిడేలు దేహ భాగము దాటిన పిమ్మట దిగువను దండమువలె వాద్యము కొరకు కొంతవరకు పొడిగించబడినది. పొడిగింపబడిన ఈ భాగముతోసహా పీటకు సుమారు మూడంగుళముల సమీపము వరకు పలక ఒకటి పైన అమర్చబడి యుండును. దీనిని బోర్డు అని వాడుచున్నారు. వ్రేళ్ళతో వాయించునపుడు తీగలు స్వరస్థానములందు ఆనియుండుటకువీలుగా యీబోర్డు ఏర్పాటు చేయబడినది.

బిరడాలవైపున తీగలు ఆనియుండుటకు మొదటను ఏర్పాటు చేయబడిన ఎత్తుగా నుండు మెట్టునకు మేరువ యని పేరు. ఈ మేరువుమొదలు పీటవరకుగల తీగభాగముమాత్రమే వాద్యసమయమున చలన మగుచుండును. ఇందలి తీగలను వాద్యసమయమున ధ్వని పజేయుటకు గాను ఉపయోగించు సాధనమునకు కమాను అని పేరు. పీటకు సమీపమందు కుడి చేత పట్టబడిన కమానుతో తీగలు ధ్వనింపజేయబడును. ఆ సమయమున ఎడమచేతి వ్రేళ్ళను తీగలమీద ఆయా స్థానములలో నొక్కుటవలన స్వరములు పలికించబడుచున్నవి.

ఫిడేలుయొక్క బిరడాలవైపు భాగమును క్రిందివైపుగా కాలిమీదను, ఫిడేలు దేహముయొక్క మొదటిభాగమును భుజమునకును ఆనించుకొని వాదన మొనర్పబడుచున్నది.

దీని యందు నాలుగు తీగలు అమర్చబడియుండును. వానిలో ఎడమవైపునుండి మొదటి దానికి మంద్రషడ్జతీగ యని, రెండవ దానికి మంద్రపంచమ తీగయని, మూడవదానికి మధ్య షడ్జ తీగయని, నాలుగవదానికి మధ్యపంచమ తీగయని పేర్లు. వీనిలో మొదటి మూడు తీగలు నరమునకు సంబంధించినవి. నాలుగవ తీగ (మధ్యపంచమము) ఉక్కుది. నేను మూడవ (మధ్యషడ్జ) తీగగా అల్యూమినం తీగను వినియోగించుకొనుచున్నారు. మొదటి రెండు తీగలలోను మంద్రస్థాయియు, మూడు నాలుగు తీగలలో మధ్య, తారస్థాయిలును వినియోగమగుచున్నవి.

స్వరస్థానములు వీణయందువలెనే ఆయా తీగలందు క్రమముగా వినియోగ మగుచున్నది. ఫిడేలు గాత్రధర్మము గల వాద్యము. మంచి రక్తి నిచ్చును. విశేషముగా గాత్రమునకు ప్రక్కవాద్యముకొరకు అనుకూలించును.

9. స్వ ర జ తు లు

(1) రా వే మే మ గు వ

ఆనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతరమార్గము : ఆరోహణము =స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

సమగ్రహము : అవరోహణము=స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి	పా;	పమగమ	పామా	పమగరి	సా;	;మా	గా, రి	సా నీ
	రా	. . వే.	. మే	మ .. గు	వా	వి	న వు	తగ
	సా;	; సా	; నీ	గా రీ	సగరిగ	,మగమ	పధపపా	మగమ॥పా॥
	వా	వే	డు	కను	కరుణనే	డువగ	గలుగతో	డుకొని॥రా॥
అనుపల్లవి	పా,	ప ;పా	నీనీ	సాసా	సా ,మ	;గా	రీసా	నీసా
	వే	వే గ	ముగ	జని	నా వి	భు	గను	గొని
	పా,	స ;సా	నీధా	పామా	మా,ప	;మా	గా రీ	గామా ॥పా॥
	యీ	వా డు	వల	దని	యీమా	ట	వి ను	మ ని. ॥రా॥

చరణము	పాపా ధపమగ మామా పమగరి	గాగా మగరిస	నీ సగ రిసమగ
	ఆమా నినిపగ లే మో చెలువున	కేమో ఘనముగ	దోచి న నుమరచె
	రిసనీ సగరిస పమగరి నిసాగ	రీమగా పమా	పధపపా మగమ ॥పా॥
	నటనే మనుకొను యెదనిక మనంబు	నందునే మిదో	చకను నుంటిగద ॥రా॥
2.	పాధప మగమా మా; మాపమ	గరిగా గా;	మపామ గరిసని
	శ్రీకరు డగుశో ధ నాద్రివి	భుడునే డా	చెలింగ లసెనట
	సమాగ రిస.మపా మగరి పసాని	ధపమపా మగమ *	నీసగా రిగమ ॥పా॥
	ననుంగలువ లరా జుకళల దేల్చు	నటఉపా యమున	దెల్పితో డుకొని ॥రా॥

* ఈ గుర్తు కాకలి నిషాదము; అంతర గాంధారము.

(2) శ్రీ త్రిపుర సుందరి

హంసధ్వని రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి

29. మేళకర్తజన్యము - చిత్రతమ మార్గము=సమగ్రహము

ఆరోహణము :-స రి గ వ ని సా

అవరోహణము :-స ని వ గ రి సా.

పల్లవి	సా ;	సానీ పాగా
	శ్రీ	త్రిపు రసుం
	రీ సా	సానీ పానీ
	ద రి	ర. తు.
	సా ;	; ; రీసా
	మాం	బాలా
	గా, రి	;గా ,పనీ ॥సా॥
	ప ర	మే శ్వరి ॥శ్రీ॥
అనుపల్లవి	సారిని	,సపా నిసారి
	నిన్నువే	డుచు న్నవారి
	సానిప	,గరీ గపాని ॥సా॥
	నెల్లబో	చుత ల్లివీవె ॥శ్రీ॥
చరణము	పనిసరి	గపనిస రిగపని
	నినుమది	దలచిన ఘనులకు

	గరిసని	పగరిస రిగపని ॥సా॥
	అభయమొ	సంగెడి శుభకరి ॥శ్రీ॥
2.	గపరిగ	సరినిస పా;
	శుభదా.	యకివను చు
	నిసరిగ	పనిసరి సా;
	వరదా.	యకిఅం బా
	గరిసని	సరిసని పా;
	అభయవ	రదెనిన్.
	రిసనిప	సనిపగ రిగపని ॥సా॥
	నిరతము	నినుమది దలతును ॥శ్రీ॥
3.	సా;	; ; సరిసని
	రా;	; ; మొరవిన
	పా;	; ; సనిపగ
	వా;	; ; తనయుడ
	రీ;	; ; గరిసని
	నన్;	; ; మదిగన
	సా;	; ; రిగపని
	వా;	; ; శంకరి
	సా, రి	గరిసని పనిసరి
	నీప	దములను విడువను

నీ, స	రిసనిప గపనిస
నాపై	.కినుక వదలుము
రిసాని	పగ.నిపా గరిస
త్రిలోక	పా వనీ వినా
నిసారి	గప.గపా నిసరి ॥సా॥
హృదాంబు	జమున నుండుమా ॥శ్రీ॥

10. తానవర్ణములు

(1) సరసుడా

సావేరి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.

15. మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము. సమగ్రహము

ఆరోహణము =స రి మ ప ధ స

అవరోహణము =స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి : సరసుడా నిన్నే కోరి – చాలా మరులు కొన్నదిరా॥
అనుపల్లవి : గిరిని వెలయు శ్రీ వెంకటేశా కరుణించ ఇదే సమయము॥
చరణము : దానిపై నెనరున ఈవేళ॥

పల్లవి	సా రీ–గా రిగ– రీ;–రిగరిరి	సా సరి – సనిధా	గరిరిగ – రిసనిధ
	స ర–సు ...– డ –ని...	. న్నే. – ...	కో.....–రి....
	సరిపమ–గరిస.ధ–ధమగరి–సధసరి	మపధ.రి–సా మప	ధనిధమ–గరిసధ
	చ... –ల ...మ–.....–.రు...	లు...కొ–. న్న.	.....–ది...

అనుపల్లవి	ధధప.మ–పధ.రిమ–పధమా–గరి సరి	రిసని.ధ–నిధపధ	పమ పధ–సా;
	గి...రి –...ని.. –...వె –ల.యు.	శ్రీ. వెం–..కట	టే ... –శా
	పధసరి–గరిరీ–గరిరిగ–రిసనిధ	రిసాని–ధపధమ	,గరిస–సా నిధ
	క... –రు...–ణిం...–ప...	ఇ. దే–...స.	మ...–యము.
ముక్తాయి	సారిగ– రిసరీ– సగరిస– నిధపధ	రీసగ–రిగసరి	ధసరిమ–పా, ధ
స్వరము	ధపమరి–,మపధ–సరిస.ప–మ.ధపని	ధనిపధ–మపసరి	మపధని–ధా;
	నిధపమ–,పసని–ధపాధ–రిసనిధ	పామధ–,పనిధ	పధసరి–గరిరీ
	ధగరిస–నిధ.ధస–నిధపమ–గరిస	గరిస–నిధ.రిస	నిధపమ–గరిసధ॥
చరణము	ధా, మ– పధసా –నిధపమ–గరిసధ	రీ, రి – సరిమప	,ధపని–ధపమప
	దా ని...పై . నె.....న...	రున.....ఈ.	. వే . శ...
1.	ధా, ప– ; దా–పామా–గారీ	మా, ప– ;ధా	,నీధ– ,పామ॥ధా॥
2.	ధానిప–ధపమప–ధనిధమ–గరిసధ	సారిమ–నధ.సరి	మపామ–నిధపమ॥ధా॥

3.	ధనిధమ–గరి.నిధ–మగరిస–ధమగరి	స.గరిస– నిధ.రిస	నిధప.ధ–సరిమప
	ధ.మపధ–సనిధ.రి–సనిధ.పధసరిగ	ధసరి.ప–ధస.మప	ధ.గరిస–నిధపమ॥ధా॥
4.	సా;–;రిస–నిధపమ–గరిసధ	సా; – ; పమ	ధపనిధ–పమపధ
	సనిధప–,ధనిధ–పమాప–ధమగరి	నిధపమ–సనిధప	రిసనిధ–,పాధ
	మగరిస–;ధస–రిమాప–రిమ పధ	పమపధ–స. మపధ	స.రిగరి–రిసనిధ
	రిసాని–ధపధప–,మగరి–మపధస	రిగరిస–నిధపా	మగరిస–,రిమప॥ధా॥

(2) ఇంత చౌకసేయు

బిలహరి రాగము - త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి.
29 మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము-సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :-ఇంత చౌకసేయు ఇది మేర గాదురా సామి॥
అనుపల్లవి :-పంతమేలరా - నాతో - వేణుగోపాల రారా ఈవేళ॥
చరణము :-నిన్నే కోరి యున్నానురా॥

పల్లవి	సా.స-ని ధ.పధ-ని.పధప-మగగరి	సరిగ. స-ని.ధ.సా	రిగసరి-,గ పధ
	ఇం.....త.....చౌ.....	క . . . . . సే	. . . . యు . .
	రీసగ-రిస.నిస-నిధ పధ-మగపధ	రిసాని-ధప.ధప	,మగరి-మగపధ
	ఇది.....మే.....ర.....	గా . . . . దు	ర . . సా . . మి

అనుపల్లవి	ధధపధ–మగధప–,మగరి–రిసనిధ	పధస.మ–గపసా	రిగపధ–సరిగా
	పం . . త . మే .. ల . ర . .	నా . . తో . . వే	ణు . . . గో .
	మమగగ–,రిసరి–గసా.స–నిధపా	,మగరి– సారిస	నిధపధ–మగపధ
	పా . . . . . ల . . . . రా	ర . . ఈవే .	. . . . శ . . .
ముక్తాయి స్వరము	సా, స–నిధపధ–రిసనిధ–పమ.గధ	పా,మ–గరిసరి	గపమగ–రిసనిధ
	సరిగస–,సరిగ–పామగ–ధపాప	సనిధరి–,సనిస	ధనిపధ–మగపధ
	రిసనిధ –;గరి – సనీధ – సరిగా	సరిగమ–గగరిస	రిగసరి–,సనిధ
	రిసాని–ధపధప–,మగరి–గపధరి	సానిధ–పామగ	రిసారి–గపధరి ॥ఇంత॥
చరణము	నీ;–సనిధని–పా;–ధపమగ	రిస.రిగ–రిసనిధ	రిగసరి–గపాధ
	ని . . . . న్నే కో . . .	. . రి	యు... న్నార ॥నీ॥

1.	సా,ప–;ధ*ని–పామగ–రిగపా	మా, గ–; రీ	సా , రి – ,గపధ ॥నీ॥
2.	నిసనిధ–పాపధ–మగరీ–రిగసా	నిధ. సరి–గసారి	గప.సరి–,గపధ ॥నీ॥
3.	సానిప–ధని*.పద–పామగ–రిసరిగ	సనిధరి–సా.గరి	పమగధ–పా ;
	రిసనిధ–పధసా–పధపమ–గరిసా	సనీప–ధ*నిపా	మగరి.స–రిగపధ ॥నీ॥
4.	సా;–; ధరి–సనిధప–మగరిగ	పా ; – ; ధప	మగరిస–రిగపధ
	సపాధ–ని*పమగ–పరీగ–మరిగమ	రిగసరి – ధగరి.ప	మగధప–సనిధప
	మగరిస–, సరిగ–పామగ–పధసా	పధసరి–,గసరి	గమగగ–రినిధా
	గరినిధ–,రినిధ–పామగ–పపధ*ని	పసాని–ధపపా	మగరీ–,గపధ ॥నీ॥
5.	పాధరి–సా; –పధపమ–గా;	రీగస–రీ ;	సనిధప–సా;

రిసనిధ-గా;-పమగరి-దా;	సనిదప-రీ ;	నిసదని-పా ;
ససపా-పపపా-ధనిపా-మగరి	రిగదా-మగరిస	నిపధరి-సా ;
పా ; - సా ; - రీ ; - గా ;	మగరి.స-నిధపా	మగరి.ధ-మగపధ ॥నీ॥

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము.

(3) నిన్నే కోరి

కానడరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

22 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరమార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము =స రి గ మ ప మ ధ ని స

అవరోహణము =స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :—నిన్నేకోరి యున్నది మా నెలత ఈవేళ॥

అనుపల్లవి :—సన్నుతాంగ మా చక్కనిసామి వేణుగోపాలదేవ॥

చరణము :—కన్నడ సేయవలదు॥

పల్లవి	పామా—గా;—గాగమ—రీ;	సనిసరి—సరిసనిస	ధనిధని—సరిసరి
	ని , నే్నకో . . రి	యు... ..న్న.	ది . . . మ. .
	పమగా—మరి.గరి—స.నిసరి—గగమమ	ధధనిధ—పమ.ధప	మగమ.రి—సనిసరి
	నె . . . . ల . . త	ఇ. . . . . వే.	. . . . . శ. . .

అనుపల్లవి	పధనిధ–పమపధ–పమ.పమ–గామరి	గరిస.మ–గమధధ	నినిసరి – సా ;
	స . . . . . ను. . . తాం . . .	గ. . మ . . చ.	. . క్క. నీ
	ధనిసరి–సరిగా–,గమరి–సనిసరి	సా,ని–రిసనిస	ధపమ.గ–మరిసరి
	స . . . . .మి వే . . ణు. . .	గోపా . . ల.	. . . దే . .వ.
ముక్తాయి	పపమగ–,గమరి–సరిసని–స.ధనిధ	నిస.నిరి–సరిగమ	గమధధ–నినిసా
స్వరము	ధనిస.ని–స్రి.సరి–గామరి–సరినిస	ధా,ని –,ధపధ	పపమ.గ–మరిసరి॥ని న్నే॥
చరణము	ధా ; – ; పధ–నిధప.మ–ధపమప	గా,మ–రిసనిస	రిగామ–పమగమ
	క న్న. డ. . జే	యువ	ల. . దు. . ర
1.	ధా,ప–;మా–;గా–;మా	రీ, స – ; రీ	;గా–;మా॥
2.	ధానిధ–పమపా–ధపమప–గామరి	సరినిస–ధానిస	రిగామ–పమగమ ॥క॥
3.	పధపమ–గసమగ–మరిగరి–సరిసని	స.ధనిస–నిరిస.ని	సరిగమ–సరిగమ
	గమధధ–ని.ధధని–నిస.నిస–రిగమరి	సరిస.ని–సధపమ	గమరి.ని–సరిగమ ॥క॥

4.	సా,ని-రిస.నిస-ధపమ.గ-మరిసని	సా,ని-స.ధనిస	రిగమ.గ-మ.ధధని
	సరిసని-,నిసని-దానీ-ధ.పధప	మపమగ-,మరిస	నిసగగ-మా;
	ధపమగ-;నీ-ధపమగ-,మరిస	ధధాని-ధనిపధ	పమ.ధధ-నినిసరి
	గాగమ-రిసనీ-నిసధప-మ.గమరి	సా సస-,ధపమ	గమరి.ని-సరిగమ ॥క॥

(4) చ ల మే ల

కమాచిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
28 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరమారము—సమగ్రహము

ఆరోహణము స మ గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—చలమేల జేసేవురా — ఇది మేరగాదురా॥
అనుపల్లవి :—జలజనాభ నిన్నేకోరి వచ్చియున్నాను॥
చరణము :—జాలమేల జేసేవు

పల్లవి	సానీ–ధా,ని–సనిధధ–మా;	మగమని–ధనిపధ	మపమ.గ–మపధని
	చల మే . . . . . ల	జే . . సే	వు . . రా . . . .
	సానిరి–సనిధని–సనిధప–మగమని	ధాధప–మధపా	పమగమ–,నిధని
	ఇది . . . మే.	ర గా. . . .	. . . . దు.రా

అనుపల్లవి	ధనిధధ–పమపధ–పపమగ–మాసా	మానిధ–ని.పధప	మగమ.ప–ధనిసా
	జ. . . . . ల. . . . . జ నా	. భ.	ని . . . . . న్నే
	నినిధని–సరిగ.మ–మగరిస–నిధనిరి	సానిధ–పధనీ	ధ ప మ. గ–మపధని
	. . . . కో . . . . . రి . . .	వ . . చ్చి..	యు . . న్నా . .ను
ముక్తాయి	సా,స–నిధపధ–నిసనిధ–ధపమగ	మా,ని–ధనిపధ	మపమ,గ–మపధని
స్వరము	సనిధప–మనిధప–మగ.ధప–మగరిస	మగమప–ధని.గమ	పధని.ప–మపధని॥
చరణము	ధా;–;పధ–నిసనిధ–ధపమగ	మా;–;సని	ధపమ.గ–మపధని
	జా ల. . .మే. . . .	ల జే	. . . సే . . . వు
1.	ధా ; – ; నీ – ; పా – ; ధా	;మా–;పా	; మా–; నీ॥
2.	ధా,ని–ధధపమ–పా,ధ–పపమగ	మా,ని–ధనిపధ	మపమ.గ–మపధని ॥జ॥
3.	నిని.ధధ–ని.పపధ–మమప.గ–గమరిగ	మపమ.ధ–ధప.నిని	ధధపప–మమగమ
	నినిధ.స–సని.రిరి–ససనిని–ధపధని	సనిధ.ని–ధప.ధప	మపమ.గ–మపధని ॥జ॥

4.	నీ;-;నిస-నినిధప-మగమని	ధా;-;ధని	ధధపధ-పమపధ
	మా;-;మగ-మపమ.ధ-ప.ధనిస	నిధ.నిధ-పధపమ	పధనిని-సా ;
	నిరీస-నిధపధ-నిసాని-ధపమగ	నిధా.ధ-పమధప	మపామ-నిధా.ధ
	నిసా.ని-సరీ.స-మగారి-సనిధని	సరీస-నిధపధ	నిధాప-మగమని

11. అ ట తా ళ వ ర్ణ ము లు

(1) వి రి బో ణి

భైరవి రాగము—ఖండజాతి అటతాళము— 14 క్రియలు.

20వ మేళకర్త నతభైరవిరాగజన్యము—చిత్రతర మార్గము—విషమగ్రహము. (విషమ సమము)

రచయిత : పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య.

ఆరోహణము = స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—విరిబోణి నిన్నేకోరి మరులు కొన్నదిరా॥

అనుపల్లవి :—సరసుడవు దక్షిణ ద్వారకా సామి శ్రీరాజ గోపాలదేవా

చరణము :—చిరునవ్వు మోమున.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా,రి–నీ,ధా*నీ,సా–రీ,గ–సారీ ఆ . . . *వి రి బో . . .		

	సరిగగ–రీ;–గగరిగ–మపధ.మ–పగరిస . . . . ణి ని. . . . . సగరి.ని–సనిధప*పధపధ–నినిధప–ధనిసరి రి. . . . . *మ. . . రు. . . లు. . .	నిసమగ–రిస.నిస న్నె. . . . . కో.	రిగసరి–నినిధని . . . .
	పధనిస–రిగమప–మగరిగ–మనిధప–మగరిని కో. . . . . న్న. . . ది. . . . . మగరిస–, రినిధ* . . . . . .*	సరిగమ–గరిగగ ర.	రీ ; –సనిధప . . . . .
అనుపల్లవి	*సనిధప–మగరిగ–మనిధప *స. ర. సు. . . డౌ. . .		
	మగరి.ప–మగరిస–పధనిస–రిగ.నిస–రిగమప . . . . ద. . . . . తీ. ణ. . .	నినిధప–, ధమప ద్వా.	గరిగమ–పధనీ ర. . . . .

1.	సా;నిసనిసరీ *	,,	,,	,,
	క	,,	,,	,,
2.	సా;రీ,సరిమగరి *	,,	,,	,,
	క ..... *	,,	,,	,,
3.	సా; పధనిసరిగారి	,,	,,	,,
	క	,,	,,	,,
4.	సా పా,రి రిగమపధనిసరి	,,	,,	గరిగమ–పధనిస
	క	,,	,,	ర ... ..క.
5.	సనిధపమగరిస రిగమపధనిసరి	,,	,,	గరిగమ–పధనిస
	.....	,,	,,	ర ... ..క.
	పధనిస–రిగమగ–రిగసరి–నిగరిస–నిధనిస		,,	
	సా... ..మి. ....శ్రీ...		,,	

	గరి.రిస–సని.నిధ–ధప.మని–ధపమగ–రిగరిస రా. . . . . .జ గా. . . . . పా. . . .ల ,మగరి–సరినిధ*	నిసరిగ–మపధని దే.	సనిధధ–పమపా వ . . . . .
ముక్తాయి స్వరము	. . . . . .*గగరిస–రిసనినిని–ధనిసరి పమ.పప–ధధ.నిని–పపప.ధ–ధధ.నిని–ని.ససరి . . ధధధ.స –పమ.నిధ–ని.పధని–మపధని–సరినిధ	పధనిస–రిగమప	ధపమధ–పానిని
చరణము	మగరి.స–రినిసరి–రిగామ.పధమప–,ధనిస గరిసా–,రనిధ * *మామా–ధపధ.మ–ప.గమా చి రు న.	నిరీస–నిధసా	,నిధప–పా,మ
	పా;–పా;–మపనిని–ధపమగ–మనిధప వ్వు . మో.	మగరిగ–మపధ.మ . . . . . .ము	పమధా–పామప . . . స . .

1.	సనిధప-మగరిగ*మానీ-ధానిధ-పాధప-మాపమ		
	. . . . . *చి రు న		
	గమ।పా;పా; ,,	,,	,,
	. . ।వ్వు . ,,	,,	,,
2.	సనిధప-మగరిగ*మాసా-సనిధపమగరిస సరిగ		
	. . . . . *చి రు న.		
	మపధామ।పా;పా, ,,	,,	,,
	. . . . ।వ్వు . ,,	,,	,,
1.	గా,రి-,సనీ-,ధాప-మా,ప-ధానిస		[మప
	నిరీని-సరిగమ-గమాని-నిధధని-,ధధమ	మపమమ-,గరిగ	సినిధధ-,మమా
	గరిస.ని-సారిగ ॥చిరునవ్వు॥		[ధా

2.	నినిధధ–,నిధధ–మా,ని–ధపమా–,ధపమ		
	గరీగ–,మపధ–మపాధ–పధనిధ–నిసరిస	నిగరిని–,ధపధ	మపామ–గరిసరి
	నిధానిసగరిగ ॥చిరునవ్వు॥		
3.	సారిగ–సరిగా–రీ;–నీసరి–నిసరీ		
	సా,రి–నీ.ధ–గా,రి–,సనీ–,ధాని	పా,ధ–,నిసరి	పధనిస–రీ;
	ధపగరి–,రినిధ–రిసాస–మగారి–పమాగ		
	రిగామ–పధపమ–నినిధధ–,నిధధ–పపామ	గరీగ–,మపధ	మపగమ–పా;
	నిస.నిగ–రిమ.గప–మధ.పని–ధనిపధ–మపగరి		
	గమపమ–పధనిస–నిసనిగ–రిగ.నిస–నిరిసరి	నిరిసని–ధపధమ	పధనిని–సానిధ
	ససరిరి–గగమగ–గరి.మగ–రిస.నిగ–రిసనిరి		
	సనిధప–ధనిసరి–మమపప–ధధనిని–సగరిని	,ధ.రిస–నీ ధని	ధధని.ధ–ధమమా
	గరిస.ని–సారిగ ॥చిరునవ్వు॥		

(2) నెరనమ్మితి

కానడ రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు

22. మేళకర్త ఖరహరప్రియరాగజన్యము—చిత్రతరమార్గము—విషమగ్రహము. (విషమసమము)

రచయిత: రామనాథపురం శ్రీనివాస అయ్యంగారు.

ఆరోహణము = సరిగమధానిసా

అవరోహణము = సనిసధాపమపగామరిస

పల్లవి : నెరనమ్మితినయ్య నిక్కముగ నిన్ను నీరజనయన నిరుపమ సుందరాకార

అనుపల్లవి : మరునికన్న శ్రీనివాసదేవ మానముతో నన్నుఁ గాపాడుట కిదె సమయమురా

చరణము : సరసుడనిన్నే సతతము కొనియాడు చున్నానురా.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;; ;; రీరిప–గా, గ–గమరిస నెర. న . మ్మి. . .		

	సనిరిస–రీ;–గమరిరి–ససనిరి–సనీస తి. . . . న . . ...య్యా. . . . మగామ–రిసనిస*రిగమప–,ధమధ–పమగమ . ని . న్ను... *నీ. . ర . జ . . . న .	ధా,ని–సరిగా ని . . .క్క–	,నిధ.ధ–పమధప ము. . . . గ.
	రిసరిని – ,సరిగ–మపమధ–నిసపా–నిమప.గ . . ,య . న. . . . ని . .రు . . పమ గా,మ–రిసనిస * కా . ర. . . *	మ.ధనిస–రిసనిరి . . . . సుం. . .	సనిప.ని–ధపమప ద .. ర . . . .
అనుపల్లవి	*సాధప–ధా;–ధా; *మరు. ని .		
	పధనిస–నినిధప–మపధని–ధధపమ–ధపధమ గ. . . . . న్న. . . . . శ్రీ. . .	ధపగా–మధాధ . .నీ . వా.	పధధని–సనిసమ స. . . .దే. .

	గమధని–సా;–సనిసా–రీగసా–రినిసరి వ . . . . మా. నా . ము... రిసరిప–గాగా–గమరిస–నిసని.రి–సరినిరి తో... స . న్ను... కా.. పా . .డు. నిధపమ–గమరిస* ము... ర . . .	సనిపమ–గమధని . .ట . కి . దె.	సరినిస–,నిపమ స .,మ .య.
ముక్తాయి స్వరము	*రిగమధ–,నిపధ–మపామ గమరిస–రిసీస–రిగమ.ధ–పమప.గ–మరిసని గమధని–సా; *సనిసరి–,రిసరి–పగామ రిసనిస–,రిసని–పమ.గమ–మధ.ధని–నిస.సరి మప.గమ–రిసనిస*	ధనిసరి–గమపమ గా,రి–సనిపా	ధనిసస–,నిమప ,రిసరి –నిసపని

చరణము	; ; ; ; సాసా–సనిరిస–పా ; స ర –సు. . .–డ		
	మధపని–ధధపమ–ధపమ.ధ–ప.మప.గ–,మరిస ని . . . –న్నే. . . స . . . . త . త . ము.	రిస్నిస.రి–గమధా .కొ.ని . . యా	నిసరిని–సా , రి . . . . డు డు
	సనిపమ–గమధని * . .న్నా. ను . ర . *		
1.	రీ ; ; సా '; నీరీసానీసా పా;–;మా.పానీ–ధాపా–మాపా గామా–,ధాని ॥సరసుడ॥	గా;–;మా	రీసా ;రీ
2.	ధానిప–ధపమప–మగమ.ని–ధాని.ప–మ.గమరి సరిగమ–ధానిస–పధప.ని–ధప.గమ–ధానిస సనిపమ–నిధాని ॥సరసుడ॥	రిని.సని–పమగమ	ధాని.స–రిగమరి

3.	సరిస.ని-స.సనిప-నిధప.ధ-ప.పమ.గ.మరి.గమ		
	ప.గమరి-సరిసని-సనిపమ-పనిసరి-గమరిస మరిస.రి-గమధని ॥సరసుడ॥	రిగమ.ధ-నిసరిగ	మరిస.స-నిపమగ
4.	సా,ని-రిసనిప-,మనిధ-పగామ-రిసరిని		
	సా;-;నిస-రిగమ.రి-సరిగమ-ధనిసరి	సనీస-పనిమప	మగమమ-ధధనిని
	సపా.ని-ధనిపధ-మప.మగ-మరిగమ-ధనిసరి		
	గగామ-రిసనిరి-,సనిప-గగామ-రిస.రిగ గమరి.గ-గమధని ॥సరసుడ॥	మధని.స-రిగమరి	సనిప.రి-సనిపమ

(3) చలమేలజేసేవు

శంకరాభరణ రాగము—ఖండజాతి ఆటతాళము—14 క్రియలు
29 మేళకర్త రాగము—చిత్రతరమార్గము—విషమగ్రహము (విషమసమము)

రచయిత : స్వాతి తిరునాళ్

ఆరోహణ =స రి గ మ ప ధ ని స
అవరోహణ =స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :-చలమేలజేసేవురా ? సరసకురార సామి
అను పల్లవి :-జలజాక్షుడైన చక్కని సరసిజనాభ దేవా
చరణము :-పాపజాతి మారుతు.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; ; ; సానీ-పా,మ-గారీ (పమగరి) చల మే . . .		

	సా;-;ధ్ర-రీ;-సరిగరి-రిగరిరి ల . . జే సే.	నీ,.స-రిగసా	సరిగమ-పధనిస . . . . .
	నీస.ధ-నిపధని-రిని.సధ-నిప.ధమ-పగ.మరి వు.రా . . . . స. . . . . ర		
	గసా.రి-సనిధని-ససరిరి-గగమమ-పపధని .స . . . . . పు.. . . . . . సా.రిగ-మపధని* . మి. . . . .*	సరిసా-,నిధని . .రా . . .	పా,మ-పమగరి రా . సా. . .
అనుపల్లవి	*సాధా-పా;-పమగమ *జ ల జా		
	పా;-పా;-పధనిధ-మపధప-గమపమ త్తు . డై. . . . . న . . .	సనిరిస-గరిమగ చ.	మపమప-ధనిసరి క్క. . . . .

	సాని.ధ–నిపధని–సానీ–సారీ–రిసనీ ని . . . . . సర సి . . .		
	,ససా–రీరీ–రిగమగ–గరిసని–ధపధని జ . . . నా.	రిసాధ–పమ.ధప . భ. . . . దే	,మగరి–గస.సా . . . . . ,
	సధప.మ–పాధని* . . . . , వ . .		
ముక్తాయి స్వరము	*సానిధ–పమ.ధప–,మగమ పా,మ–గరి.సరి–గరిగరి–,స.నిరి–సనిధని	పా,ధ–నిసరిని	,సరిగ–సారిగ
	మపమ.గ–మపధని–సరిగరి–స.నిసరి–,సనిరి సాని.ధ–నిసనిధ–పమ.గమ–పనిధని–స.ధనిప	ధని.మప–ధని.గమ	పధని.రి–గమపధ
	ని.సరిగ–మపధని ॥చలమేల॥		
చరణము	; ; ; ; పా;–;పమ–గ.రిగమ పా ప		

	గా;-గమగరి-సారిగ-రిరిస.స-నిప.ధని	సమామ-గరి.సప	,పమగ-పసారి
	జా . . . . . తి	మా. . . . రు.	. . . డు. .
	నిధ.పమ-గ.రిగమ॥		
	. . . . .		
1.	పా;-;మా-గారీ-సా;-నీసా		
	రీసా-నీసా-ధా;-నీపా-ధానీ	సారీ-నీ;	సారీ-గాసా
	;రీ-గామా ॥పాపజాతి॥		
2.	గా,మ-గరి.సగ-రిరిసని-సరీస-నిసధని		
	పా,ధ-నిసరిని-సా,రి-గరిగా-,మగమ	ధపామ-గరి.పమ	గరి.మగ-రిస.గరి
	సని.సరి-,గామ ॥పాపజాతి॥		
3.	పా,ధ-పమపా-,మగమ-పా,గ-రిసనిధ		
	పా,ధ-నిసరిస-పా,మ-పధపా-,నిధని	పా,స-నిధపా	,నిధమ-పా,ధ
	నిసపా-,రిగమ ॥పాపజాతి॥		

4.	సా,స-,సపస-,స.ధని-సనీధ-పమగమ ధా;-మారీ-గమగరి-సాపాసాసా సానిరి-,సగా-రిగమగ-రిసా.రి-గరిసని రిని.సధ-నిప.ధని-సరిగమ-గరిసరి-సానిధ ,సరిగ-మపధని ॥పాపజాతి॥	నీరీ-గా,మ పధనిస-నిధ.సధ	ధా,ని-గా,రి పామగ-రిసనీ

12. త్యాగరాజ కృతులు

(1) తులసీ జగజ్జననీ

15. మేళకర్త-సావేరి రాగము-రూపకతాళము చతురశ్రజాతి.
చిత్రతమమార్గము —2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : తులసీ జగజ్జననీ దురితాపహారిణీ ॥తు॥

అనుపల్లవి: నిలవరమగు నీసరివేల్పులు లేరట బ్రోవుమికను॥

చరణము : చరణయుగంబులు నరులకు పరమవైకుంఠమట
సరసిజాక్షి నీ మధ్యము సకల సురావాసమట
శిరమున నైగమకోటులు చెలగుచున్నారట
సరస త్యాగరాజాది వరభక్తులు పాడేరట.

	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	;సా	రీగా రీసా
	తు	లసీ . జ
	సనిధా	;సా సాసా
	గ. .	.జ్జ న నీ
2	;సా	రిపమగ రీసా
	తు	ల. సీ . . జ
	సారిసధా	;ధా సాసా
	గ . . .	జ్జ న నీ

3	;సా	రిధపమ గరిసా
	తు	ల. సీ . ... జ
	సారిస సారిస	ధా సా సా సా
	గ.. . ..	. జ్ఞ స సీ
4	;సరి	మపధధ మగరిస
	తు.	ల .సీ . . . జ .
	సారిస సారిస	ధా సా సా సా
	గ	. జ్ఞ స సీ
5	సరిమప	ధరిసని ధపమగ
	తు.ల.	సీ... . . జ .
	రిసనని	ధా సా సా సా
	గ...	. జ్ఞ స సీ
	;ధా	ధాపా ;ధా
	దు	రిత్తా ప
	పా,ధ	పమగా రీసా
	హా .	. . . రిణీ
6	;సా	రీపమ గరిసా
	తు	లసీ. . . జ
	సారిస సారిస	ధా సా సా సా
	గ	. జ్ఞ స సీ
	;సా	రీపమ ధాధా
	గ	రిత్తా. . ప

	మపధస	,నిధమ గరి.గరి
	హా...	.రి. ..ణీ.
	సరి } తులసి	
	.. }	
అనుపల్లవి	;మప	.ధసా సాసా
	ని ల	వ ర మగు
	సా;	సాసని ధా;
	సీ	సరి. వే
	ధాసా	సనిధా ధపధా
	ల్పులు	లే. . ర. ట
	పమపధ	పమగా రీసా
	బ్రో...	వు. మి కను
	;మప	.ధగరి సాసా
	నిల	వర. మ గు
	సా	సాసరి సనిధా
	సీ	స రి. వే. .
	సరిగరి	సాసని ధాపా
	ల్పు లు.	లే. . ర ట
	పమధధ	పమగా రీసా
	బ్రో...	వు. మి కను

౩	;మప	,ధగరి	సాసా
	ని ల	వర.	మగు
	సనిధా	పమపధ	సరిగా
	నీ . .	స . రి .	వే . .
	రిగరిగ	రిసనని	ధపధా
	ల్పు.లు.	లే . . .	ర.ట
	మపధస	నిధమా	గాగరి
	బ్రో . .	వు.మి	క ను.
	సరి } తులసీ		
	. . }		
చరణము	;పప	పాధా	పా;
	చర	ణయు	గం
	పాపా	పాపమ	ధపధా
	బులు	న రు .	ల. కు
	;మమ	,మమా	పా;
	ప ర	మవై	.
	మారీ	పామగ	రీ;
	కుం .	ర మ .	ట
	;సరి	గారీ	సాసా
	సర	సి జా	. క్షి
	సనిధా	సా;	సాసా
	నీ . .	మ	ధ్యము

చరణము	;సరి	సారీ మా;
	సక	లసు రా
	పా;	పమధప ధా;
	వా	స . మ. ట
	;ధస	,నిధా ధపమా
	శిర	మున నై . .
	పాధా	సా; సాసా
	గ మ	కో టులు
	;పధ	సరిమా మగరీ
	చెల	గు. . చు. .
	సా;	సా,ని ధపధా
	ను	న్నా. ర. ట
	;ధధ	ధాగా రీసా
	సర	సత్యా . గ
	సా;	సనిధా పాధా
	రా	జా. . . ది
	ధాసా	సాసని ధపధా
	వ ర	భ . . క్తులు
	పాధధ	పమగా రీగరి
	పా . .	డే. . రట.
	సరి } తులసీ	
	. .	

(2) ఎటులబ్రోతువో

16వ మేళకర్త – చక్రవాకరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

పల్లవి :– ఎటులబ్రోతువో తెలియనే కాంత రామయ్య॥ఎ॥

అనుపల్లవి :– కటకట నా చరితము కర్ణకఠోరమయ్య ॥ఎ॥

చరణము :– వట్టి గొడ్డురీతి భక్తించి తిరిగితి
పుట్టు లాభులను పొట్టకై పొగడితి
దుష్టులతో గూడి దుష్కృత్యములు సల్పి
అట్టు బడిన త్యాగరాజుని దయతో ॥ఎ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;సారీ	గా;	మా;
	ఎటు	ల	బ్రో
	వా,మా,	ధా పా	ధా;
	తు వో	తెలి	యు
	ధనినా;	సనిధా	పా;
	నే.	కాం..	త
	పమధపాము	మగరీ	పమగరి
	రా....	మ..	య్య...

2	సని.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	యా
	....	.	
	ధనిసరిసరి	సనిధా	ధానిధపా
	నే.	కాం..	త . . .
	ధానిధపాధపమా	మగరీ	పమగరి
	రా.	మ. .	య్యా. . .
3	సని.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	య
	....	..	
	ధనిసరిగరి	ససనిధ	నిధపమ
	నే.	కాం...	. . త .
	గమపధనిస	నిధపమ	పమగరి
	రా.	మ. . .	య్యా. . .
4	సరి.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	య

4	ధనిసరిగమ	గరిసని	ధనిసరి
	నే.....	కాం...	తి...
	గమపధసిస	రిసనిధ	పమగరి
	రా.....	మ...	య్యా...
	సనిసారీ	గా;	మా
	..ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	య
	పా;;	;;	;;
	...	..	..
అనుపల్లవి	;నీధా	పామా	ధా;
	క ట	క ట	నా
	ధా,నీ,	రీ;	సా;
	చ రి	త	ము
	;ధానీ	సా;	ధానిధ పా
	క.	ర్న	క...
	ధానిధ పాధప మా	మగరీ	పమగరి
	తో..... ర	.మ.	య్యా...
	సని .. } ఎటుల		

చరణము	; ; పా వ మగారీ, డ్డు . .	పా; ట్టి గామా రీ .	పా; గా పా; తి
2	; ; పా వ మగపమగరి డ్డు.	పా; ట్టి గామా రీ .	పా; గా పా; తి
3	; ; పా వ మాపమగరి డ్డు	ధానిధ ట్టి . . గామా రీ .	పా; గా పా; తి
4	; ; పా వ మా,గరీ డ్డు . . ; ; పా భ పాభాపా తి రి .	ధసనిధ ట్టి. . . గామా రీ . పా; క్షిం ధానిధ గి . .	పా; గా పా; తి పామా చి . పమ.రి తి . . .

౫	సరిగమ. పా	ధసనిధ	పా;
	.... వ	ట్టి...	గా
	మగపమగరి	సరిగమ	పా;
	డ్డు.	రీ...	తి
	; ; గమ	పా;	ధా;
	భ .	క్షిం	చి
	పధనీ,స	పధా,	పా;
	తి .రి .	గి .	తి
	; ; పా	పామా	ధసాను
	పు	ట్టు .	గా..
	మగపమగరి	రీ;	సా;
	భు.	ల	ను
	; ; సా	పమగా	మా;
	పా	ట్ట. .	సై
	పాధాపా	ధసనిధ	పా;
	పాగ .	డి...	తి
	; ; ధా	నిధపమ	ధా;
	దు	ష్టు.. .	ల
	ధనిసానీ	సారీ	సా;
	తో...	గూ.	డి
	;ధనిసా	నిసరీ	సరిగా
	దు. .	మ్రూ...	తృ..

5	రిగమ.గమగ	రీ;	సా;
	ము.. లు..	స	ల్పి
	;ధానీ	సనిగా	రిసనా
	అ.	టు..	ఖ..
	సాసనిధా	ధానిధ (ధసనిధ)	పా;
	డి న..	త్యా..	గ
	గమపధనిస	సనిధా	పా;
	రా.....	జు..	ని
	ధానిధ పాధప మా	మగరీ	పమగరి
	ద.....	య..	తో
	సని .. } ఎటులు		

(3) ప్రక్కలనిలబడి

22 మేళకర్త : ఖరహరప్రియరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 4 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : ప్రక్కలనిలబడికొలిచే ముచ్చట బాగదెల్పరాదా ॥ప్ర॥

అనుపల్లవి : చుక్కలరాయని గేరుమోముగల సుదతి సీతమ్మ,
సౌమిత్రి రాముని కిరు ॥ప్ర॥

చరణము :- తనువుచే పంచన మొనరించు చున్నారా
చనువున నామకీర్తనము సేయుచున్నారా
మనసున దలిచిమైమరచి యున్నారా
నెనరుంచి త్యాగరాజునితో హరిహరి మీ రిరు ॥ప్ర॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; పా	ధా;	ధానిధ పధ
	ప్ర	క్క	ల . . . .
	సా,నీ,	నిధధప	మా;
	ని ల	బ . . .	డి

2	మపామ. పా	ధా;	ధానిధ పధ
	. . . ప్ర	కృ	ల . . . .
	ధని సారిస నీ	ధానిధ పాధప	మా;
	ని . ల . . .	బ	డి
(1)	మపమనిధా	పా;	పధధప
	. . . కొలి	చే	. . . .
	గా, మపా	పమగా	రీ;
	ము . .	చ్చు..	ట
(2)	గమప. నిధా	పాధానీసని	ధానిధ పాధప
	. . . కొలి	చే	. . . . .
	గా, మపా	పమగా	రీ;
	ము . .	చ్చు..	ట
	;సరిగా	రిగమా	పధనీ,
	బా..	గ. .	దె. .
	నిధధపమా	గామగ గా	రీగరి రీ
	ల్ప....	. . . .	రా.. .
	సా ; ;	; ;	;నిస
	దా	. .	ఆ.
	రిగమపధని	సారిస నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . . .	. . . . .	. . . . .

3.	పమ. పధ పధనీ	ధనిసా నిసరీ	రీగరి సరి
	. . ప్ర. ...	క్క... ...	ల.. ..
	పససారిసనీ	ధానిధ నాధప	మా;
	ని. ల...	బ.. ...	డి
	మపమ.నిధా	పధ నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . కొలి	చే. ...	... ...
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	ము . .	చ్చ..	ట
	సా ;	; ;	; ;
	ఆ	. .	. .
అనుపల్లవి	; ; సా	రీ;	రీ;
	చు	క్క	ల
	సరిగా,మ	రీ;	సా;
	రా.. .	య	ని
2	నిసాని.సా	రీ;	రీ;
	. . . చు	క్క	ల
	సరిగామగగా	రీ రి రీ	సా;
	రా.. . . .	య.. .	ని

3	సరీని. సా	రీ;	రీ;
	... చు	క్క	ల
	పధనిసరిగ	రీగరి రీ	సా;
	రా.....	య.. .	ని
	నిసాని.ధని	సరిగా	రీసా
	... గే.	రు..	..
	ప సా నీ,	నిధధా	పా;
	మో.ము	గ. .	ల
	మపమ. పసా	నీ;	నిధధప
	... సుద	తి	సీ...
	సనినిధధప	మా;	మగపమ
	త.	మ్మ	సా...
	గా,రీ,	సా;	;సని
	మి త్రి	తో	రా.
	సరిగ.రిగమ	గమపధ	పమగరి
	... ము..	ని ...	కీ ...
	గమపమ } ప్రక్కల		
	రు ... }		
చరణము	; , పపా	పా;	పా;
	తను	వు	చే
	గా,మ పా	సమగా	రీ;
	వం . .	ద . .	న

2	గమప.నిధా	పా;	పధనీ
	. . . తను	వు	చే..
	ధానిధ పాధప మరి	గామగ గా	రీ;
	వం	ద . . .	న
3	గమప.నిధా	పా;	పధనిస
	. . . తను	వు	చే. . .
	ధానిధ పాధప మా	గామగ గా	రీ;
	వం.	ద . . .	న
4	గమప.నిధా	పధ నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . తను	వు. చే. .	. . . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	వం . .	ద . .	న
	; , గమా	పా ధని	ధానీ
	మొన	రిం . .	. చు
(1)	పా,మ;	మగగా	రీ;
	చు .	న్నా..	రా
(2)	పా ధానిధ పమా,	మ గా	రీ;
	చు	న్నా..	రా
	; , పమా	గా;	రీ;
	చను	వు	న

2	రిసనిసాని	సరిగా	రిగమా
	నా....	మ..	కీ..
	పామా;	గామగగా	రిగరిరీ
	ర్తన	జే...	యు...
	గమపధనీ	నిధధా	పా;
	చు....	న్నా..	రా
	;, మన	సు	న
	దల	చి	మై
	మ	ర	చి
	యు	న్నా	రా
	నెన	రుం	చి
	త్యాగా	రా	జు
	ని	తో	హ
	రిహ	రి	మీ
	రిరు ॥ప్రక్క॥		

'మనసున' మొదలు ఎనిమిది అవర్తముల సాహిత్యమును అనుపల్లవి మాదిరిగా పాడుకొనవలెను.

రెండవ వాచకము

(4) ఎంతరాని

హరికాంభోజిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతరమార్గము—మూడక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ నీ స

అవరోహణము : స నీ ధ ప మ గా రి స

పల్లవి॥ ఎంతరాని తెనకెంత బోనీ నీ చింత విడువజాల శ్రీరామ ॥ఎం॥

అనుపల్లవి॥ అంతకారి నీ చెంతజేరి హనుమంతుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥

చరణము॥ (1) శేషుడు శివునికి భూషుడు లక్ష్మణ వేషుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥
(2) శిష్టుడు మౌనవరిష్ఠుడు గొప్ప వసిష్ఠుడు హితుడుగా లేదా ॥ఎం॥
(3) సరవరసీకై సురగణమును వానరులై కొలువలేదా ॥ఎం॥
(4) ఆగమోత్తమగు నీ గుణముల శ్రీ త్యాగరాజు బాడగలేదా ॥ఎం॥

	లఘువు	మధ్యమము	దుగ్ధితము
పల్లవి	; , ధా–,నిసా–;నీ–,నిధా ఎం తరా నీ తన	ధప,ధా–,నిసా .. కెం తరా	;ధనిసారిస నినిధా నీ. . . . . తన
2	. . . . . . ధధ,ప–ధా,నిసరిగామగ–రిసనిసనిధా . ..కెం త రా.. . . . . నీ . . .తన	ధనిధనిపప–ధాపధనిస . . . .కెం తరా. .	నీ నిధధప–మాగమ . . . . . నీ . .
3	పధప,ధ– ; నీ సరిగామగ ,, . . . ఎం తరా. . . . ,,	,, ,,	,, ,,
	పధపమ–మగమప,పమపధ–ధపధనిపామగరిగ . . చిం త . . . . . వి. . . డున .జా	సా ; ; సా ల (శ్రీ)	. . . నీసరిసానీ–ధానిసనీధా రా. . . . మ. . . .

4	ధనిసనిధప.ధ- ;నీసరిగామగ.....	....	....
	.....ఎం తరా.. . .నీ.తన	కెం త పో	నీ నీ
	పధపమ-	సా ; - ; సా	సనిధప పధనిస
	...చిం. త విడువజా	ల (శ్రీ)	రా...మ.....
	రిసనిధపమ ..... ఎంతరా		
అనుపల్లవి	; . స -, స నిస-నిసరిరి-నిసరిగ	మగరిగరి-రిసనా	సనిధనిసారిస-నిసిధా
	...అం త కా. ...రి నీ...	. .చెం. .తజే	. .రి. . . . .హాను
	;ప- మగమాధా-ధా,ని సా-సారిసనీ సని	ధాధానిధ-పాధపమ	గమగమపా-మపధా పధనీ
	...మం . . తు . డై . కో. .లు . .	వ లే	దా. . . . .

	ధనిస నిధప ... ... } ఎంతరాని		
చరణము	; , సా–,ససా–;నిధ–,నిసా శే షుడు– శివు నికి	;సా–,ససా శే షుడు	;సనిధా–,నిసా శి. వు ని కి
	;సా–,గసా–;ధనిసారిస–నిధనీ సా శే షుడు శి. వు . . . . ని కి	;సమ–,గసా భూ. షుడు	;ధనిసారిస స ని ధా ల. . . . . త్కృణ
	; , ప– మగమాధా–ధా,నిసా–సారిసనీసని వే షు. . డై . . . కొ..లు..	ధాధానిధ–పాధపమా వ లే..	గమగమపా– మపధా పధనీ దా.. . . ..
	ధనిసనిధప ..... } ఎంతరానీ		

(మిగతా చరణములు పై విధముగనే పాడుకొనవలెను)

(5) శోభిల్లు సప్తస్వర

15వ మేళజన్యము—జగన్మోహనీ రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి.

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స̇

అవరోహణము : స̇ ని ప మ గా రి స

పల్లవి :- శోభిల్లు సప్త స్వర సుందరుల భజింపవే మనసా ॥శో॥

అనుపల్లవి :- నాభిహృత్కంఠ రసన నాసాదులయందు ॥శో॥

చరణము :- ధర ఋక్సామాదులలో వరగాయత్రీ హృదయమున
సురభూసుర మానసమున శుభ త్యాగరా (జాదులలో)జనియడ ॥శో॥

సంగీత శాస్త్ర వాచకము

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	గా ;-	;మగ-రీసని	నా;	గా ; -మామా
	శ్రీ	భి . .ల్లు.	స	ప స్వ ర
2	గ ;	;పమ-గరిసని	సా;	గా ; -మామా
	శ్రీ	భి . . .ల్లు.	స	ప స్వ ర
3	గ మపని	పమ.పమ-గరిసని	సగమా	గమపా -మపనీ
	శ్రీ...	. . భి . . .ల్లు.	స . .	ప. . స్వ.ర
4	సపమ	గా.పమ-గరిసని	సగమా	గమపా -మపనీ
	శ్రీ...	. భి . . .ల్లు.	స . .	ప. . స్వ.ర
	నా;	సానీ-పామా	గమపా	మపనీ -పనిసని
	సుం	దరు లభ	జిం. .	ప .వే మనసా

4	సాగా	రీసా – సనిపమ	గమపని	సనిపమ –గమపని
	సుం.	దరు ల. భ.	జిం...	ప. వే. మనసా
	సనిపమ	గా. పమ–గరిసని	సా;	గా; –మామా
	శో...	. భి. . .ల్లు.	స	ప స్వ .
	గా;	;పమ – గరీ,	సా;	; ; ; ;
	ర	. . . .	.	. .
అనుపల్లవి	పా;	నీ;–సాగా	రీ సా	నీసా –రీనీ
	నా	భి –హృ.	త్క–ం.	రర స.
	సా;	; ; ; ;	సనిపమ	గమ పని–పనిసా
	న	. .	. . . .	. . . . .

ానుపల్లవి	పా;	నీ;-సాగా	రీ సా	నీసా -రీసా
	నా	భీ హ్మా.	త్క-ం.	ఠర సన
	పా;	నీ;-సాగా	రీ సా	నీసా -గాగా
	నా	భీ హ్మా.	త్క-ం.	ఠర సన
	మగరిస	నీసని-పమగా	పమగరి	సాగమ-,పనీ } శ్రో
	నా. . .	.సా. . . .	దు. . .	లయం. దు. }
చరణము	గామా	పా; పా నీ	పనిసని	పామా-గా;
	ధ ర	ఋ క్సా.	మా..	దుల లో
	పామా	మగరీ-సా నీ	సగమా	గమపా -పా;
	వ ర	గా. . యత్రీ	హ్మా.ద	య.ము-స

2	;గమ	పా ; -పానీ	పనిసని	పనిపమ -గా;
	ధర	ఋ క్సా.	మా...	దు.ల. లో
	;పమ	మగరీ-సా నీ	సగమా	గమపని -పా;
	వర	గా.. యత్రీ	హృ.ద	య.ము. న
	సుర	భూసుర	మా	నసమున
	శుభ	త్యాగ	రా	జునియన ॥శో॥

(అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను)

(6) శ్రీ నారద

22 మేళకర్తజన్యము - కానడరాగము రూపకతాళము. చతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము— సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :-శ్రీనారద నాద సరసీరుహభృంగ శుభాంగ ॥శ్రీ॥

అనుపల్లవి :-దీనమానవరక్షక జగదీశ భేశసంతోష ॥శ్రీ॥

చరణము :-వేదజనిత నర వీణా వాదన తత్త్వజ్ఞ
ఖేదకర త్రితాప రహిత ఖేచరవినుత
యాదవకులజా స్తపదా మోదహృదయ మునివర్య
శ్రీద త్యాగరాజనుత శ్రీకర మాంపాలయ ॥శ్రీ॥

	దృతము		లఘువు	
పల్లవి	రీ	;	సా;	నీసా
	శ్రీ		నా	రద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా	. .	ద	స ర
2	రీ	,స	నిసాని	సరిసా
	శ్రీ	.	నా. .	ర, ద
	సని	ధని	.ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	స ర

3	రీగరి	రీ	సారిససా	సని.సా
	(శ్రీ)..	.	నా...	ర. ద
	సని	ధని	,ధ్నీ	సాసా
	నా.	..	. ద	స ర
	;	రీ	గాగా	మానీ
	.	సీ	రుహ	బృం.
	పా	మా	రిగమామప	గమరిస
	.	గ	శు.భాం..	..గ.
4	నిస	రిగ	మాపమగమ	రీసా
	..	(శ్రీ)	నా....	రద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	..	. ద	సర..
	గగ	రిస	రిగమప	ధనిసరి
	సీ.	..	రు. .హ	బృం...
	సని	,ధ	పమ.పమ	గమరిస
	గ.	శు	.. భాం.	.. గ.
	నిస ..	(శ్రీ)నారద		
అనుపల్లవి	;	ధా	పామా	పాపా
	.	దీ	న మా	. న
	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		తుక	జ గ

అనుపల్లవి	పధ	నీ	; ;	; ;
	దీ.	.		
	నిస	,ని	ధా;	; ;
	. .	.	.	. .
	ధని	,ధ	పా;	; ;
	. .	.	.	. .
	మప	,మ	గా;	; ;
	. .	.	.	. .
	రిగ	,రి	రీ ;	; ;
	. .	.	.	. .
	సా	,ని	రీ ;	సా;
	.	.	.	.
	;	నీ	ధామా	;పా
	.	దీ	నమా	న
2	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		క్ష క	జ గ
3	పధ	పధనిధ	పామా	;పా
	దీ.	. . . .	నమా	న
	గా	;	మాధా	సధసధ
	ర		క్ష క	జ. గ.
4	సా	ధా	పామా	;పా
	దీ	.	నమా	న
	గా	;	మాధా	ధనిసరి
	ర		క్ష క	జ. గ.

	రిస	నీ	పాధప	మాపా
	దీ	.	నమా.	. న
	గా	;	మాధా	ధనిసరి
	ర		క్ష క	జ. గ.
	గా	;	రిసనిస	,నిపమ
	దీ		శ.భే.	.శ.
	మప	,మ	గాపమ	గమరిస
	సం,	.	. కా	. . శ.
	నిస . .	శ్రీనారద		
చరణము	;	ధా	పామా	పాపా
	.	వే	ద జ	ని త
	మా	పా	పమగా	మా;
	న	ర	వీ . .	ణా
	పమ	గమ	రీ ;	రీసా
	వా.	. .	.	దన
	రీ	;	గరిసని	సా;
	త		త్వ. . .	జ్ఞ
	;	నీ	సారీ	రీరీ
	.	ఖే	ద క	రత్రి
	గా	;	మాధని	సరిసా
	తా		ప ర.	హి.త

చరణము	సని	సరి	సనిపా	మపనిప
	ఖే.	. .	చ. ర	వి.ను.
	గా	;	; ;	; ;
	త			
	గమ	,రి	రీ;	; ;
	. .	.	.	
	సా	,ని	రీ;	సా;
	.	.	.	.
	;	పా	మాపా	రిగమప
	.	యా	ద వ	ఖు.ల.
	పమ	గమ	రీ సా	రిసనిస
	జా	. .	ప్ర.	స.దా.
	,ని	పా	మాపా	గామా
	.	మో	ద హృ	ద య
	ధా	ధా	ధనీధ	పా;
	ము	ని	వ. .	ర్య
	;	శ్రీ	దత్యాగ	
	రా	.	జ వినుత	
	శ్రీ	.	కర మాం	
	పా	.	లయ	॥శ్రీనారద॥

[అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను]

రెండవ వాచకము

(7) యోచనా

22 మేళజన్యము—పర్వారు రాగము—త్రిపుటతాళము —చతురశ్రజాతి
చిత్ర తరమార్గము—2 అక్షరముల అనుగత గ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ రి గా రి స

పల్లవి :- యోచనా కమలలోచన నను బ్రోవ ॥యో॥

అనుపల్లవి :- సూచన తెలియక నొరుల
యాచన జేతుననుచు నీకు
తోచిన ద్యుతి విజితాయుతవి
రోచన నన్ను బ్రోవనింక ॥యో॥

2. కేచన నిజభక్త నిచయపావి
మోచన గల బిరుదులెల్లగొని . న
న్నేచనా కృతవిపినచర వరాభి
షేచనా త్యాగరాజ పూజిత ॥యో॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; రీ – పామా – పా ; – ; ;	మపధప–పమరీ	గాగా–రిసరీ
	యో– . చ నా	. . . . .	క మ ల . .
	;పమ–రీరిగ – సా ; – ; ;	;ధప–మపధప	పమరీ–గాగా
	లో. .చ. స	నను బ్రో . . .	. . . వ .
2	రిస. రీ –పామా–పధాప–మపధని	రిమపధ–పమరీ	గాగా–రిసరీ
	. . యో . చ నా.	. . . . .	క మ ల . .
	;పమ – రీరిగ – సా ; – ; ;	;ధప–మపధప	పమరీ–గాగా
	లో. .చ. స	నను బ్రో . . .	. . . వ .
3	రిస. రీ –పామా–పధా.ప–మపధని	నా.పధ–పమరీ	గాగా–రిసరీ
	. . యో . చ నా	. . . . .	క మ ల . .
	; పమ – రీరిగ – సా ; – ; ;	;ధప –మపధని	పమరీ–గాగా
	లో. .చ. స	నను–బ్రో . . .	. . . వ .

రెండవ వాచకము

4	రిస. రీ -పామా-పధాప-మపధని . . యో . చ నా. . . . . . రీపమ-రీరిగ-సా ; ; ; .లో. .చ. న	. . . . . . సరిగగ-రిస.రిస . . . . . . సా,రి-నిసపా న . ను.బ్రో	ధపగా-గారిస . . క మల . ,నిమప-గాగా . . . న .
5	రిస. రీ -పామా-పధాప-మపధని . . యో . చ నా. . . . . . రీపమ-రీరిగ-సా;-సా; .లో. .చ. న . రిస. రీ -పామా-పధాని-పా; న.యో . చ నా. . .	. . . . . . సరిగగ-రిస.రిస . . . . సారిససారిససాపానిప న . . . . . ను. . రీరిగ-సరీ, ...	ధపగా-గారిస . . క మల . పానిప పారీగరిరీగరి . . . . . బ్రో. . . . . సా ; ; ; .

అనుపల్లవి	;ధా-;పా-మపధప-పమధప	పమరిమ-సారీ	రీ పమ-పా;
	సూ చ న . . . . . తెలి	యు. . . క .	నొరు. ల
	;ధా-నీపా-ధపపమ-రీపమ	పామప-ధాధా	నీ;-రిసనిస
	యా . చ స . . . జే. .	తున . ను చు	నీ కు. . .
	ధప,ధా ;పా-మపధప-పమధప	పమరిమ-సారీ	రీ పమ-పా;
	. . సూ చ న . . . . . తెలి	యు. . . క .	నొరు. ల
	;ధా-నీపా-ధపపమ-రీపమ	పామప-ధాధా	నీ;-సా;
	యా . చ స . . . జే. .	తున . ను చు	నీ కు
	నీ సరి-సరిగగ-రిస నీ -సధ పధ	ధ రిసప-,పధా	ని పామ-గాగా
	తో చిన-,,ద్యుతి విజితా ,యుతవి	రో.చన . న	న్ను బ్రోవ-నింక
	రిస॥		

చిట్టస్వరం	. . రిమ-ప.ధపమ-పమగా-గారిస	రీ,గ-రిసనిస	రిమపమ-పా;
	ధధని.ప-పధ.మప-ధధపమ-పధనిస	పాధమ-పధపమ	పధాని -సా;
	పాధ.ప-ధనిసరి-గారిస-గరిసరి-	నీరిస-రిసనిస	పధనిస -రీ,రి
	గ.సగరి-సరి.నిరి-స.నిసధ-నిప.పధ	మపధ.ని-రిసనిప	పధనిస-మ.రిగగ
	రిస ॥యోచన॥		
చరణము	ధానీ-పాధా-మాపా-రీమా	రీపా-మారీ	గాగా-రీసా
	కే. చన ని జ భ.	క్తని చయ	పా. పవి
	రీ సా-మారీ-గాగా-రీసా	రీ నీ-;సా	రీమా-పాధా
	మో. చన గల బిరు	దులె ల్ల	గొని న.
	నీ;-సారీ-గాగా-రీసా	నీసా-ధాపా	పామాపాధా
	న్నే చనా కృత విపి	నచ ర వ	రా. . భి

చరణము	ధారీ సాసా ;పా-ధా; మే. చనా . త్యా ధనిపధ-మపరిమ- రిపమరి -గగరిస కే.చన-నిజభ . క్తనిచయ-పాపవి నీ సరి-ఽగరిస -నిసధప-పమపధ న్నే చన-కృతవిపి-నచరవ-రా. .భి రిస } . . }	నీపా-;మా గరా జ రి పమరి-గగరి స మో.చన-గలబిరు ధ రిసప -,పధా మే. చనా . న	గా; రీసా పూ జిత రి నీ స- రి మ ప ధ దులెల్ల గోని న ని పా మ-గాగా న్నుబ్రోవ-నింక

చిట్టస్వరము పాడి పల్లవి అందుకోవలెను.

(8) కాలహరణమేల

29మేళకర్తజన్యము శుద్ధసావేరిరాగము రూపకతాళము-చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ధ ప మ రి స

పల్లవి :- కాల హరణమేలరా హరే సీతారామ ॥కా॥

అనుపల్లవి :- కాలహరణమేల సుగుణజాల కరుణాలవాల॥కా॥

చరణము :- 1 చుట్టిచుట్టి పక్షులెల్ల చెట్టువెదకరీతి భువిని
పుట్టలేక (పుట్టగానే) నీ పదముల బట్టుకొన్న
నన్నుబ్రోవ ॥కా॥

2 పొడవువ యెంతాడుకొన్న భూమిని త్యాగంబు
రీతి
కడువేల్పులు వున్ననీవు గాక యెవరు నన్ను
బ్రోవ ॥కా॥

3 దినదినమును తిరితిరిగి దిక్కులేక శరణుజొచ్చి
తనువుధనము నీవెయింటి త్యాగరాజవినుత
రామ ॥రామ॥

	దుర్రితము	లఘువు	
పల్లవి	ధాసా	సాధా	ధాపా
	కా.	ల హ	ర ణ
	మపమధ	పమరీ	;పమ
	మే. . .	ల.రా	హ.
	రీ;	సా;	;రిమ
	రే	.	సీ.
	పా;	;పమ	పాధా
	తా	రా.	. మ
2	ధాసా	సాసధ	ధపపమ
	కా.	లహ.	ర. ణ.
	పధసధ	పమరీ	;పమ
	మే. . .	ల.రా	హ.
	రీ;	సా;	;రిమ
	రే	.	సీ.
	పా;	;సధ	పమపధ
	తా	రా.	. . మ.
	. . .		
3	సరిమరి	సాసధ	ధపపమ
	కా. . .	లహ.	ర. ణ.

	పధరిస	ధప.పమ రీపమ
	మే...	ల. రా. .హా.
	రీ;	సా; ;రిమ
	రే	. సీ.
	పా;	;సధ పమపధ
	తా	రా. . . మ.
4	సరిమరి	సధధసరిసధప
	కా...	ల.హా.ర. ణ.
	పధసధ	పమ.రిమపధపమ
	మే...	ల . రా... హా.
	రీ;	సా; ; ;
	రే	.
	సరిమ. రి	మప.మపధ.పధరి
	సీ. . తా	. . రా. . మ..
	సరిమరి	సా.సధధప.పమ
	కా...	ల హా.ర. ణ.
	పధరిస	ధపపమ రీపమ
	మే...	ల.రా. .హా.
	రీ;	; ; ; ;
	రే	. .

	సరిమా	;రిస ధా;
	ఎ . .	. . .
	సా;	; ; ; ;
	.	. .
అనుపల్లవి	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహ ర ణ
	.	. .
	సా;	సా; సా;
	మే	. ల
2	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహ ర ణ
	.	. . .
	సాధా	రీసారీ;
	మే .	. . ల
3	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహ ర ణ
	. .	. . . .
	సధరీ	సారీ రీరీ
	మే..	లసు గుణ
	. . . .	. . .
	మరిమరి	సా.సధ సధపా
	జా...	ల క. . . రు
	పమపమ	రిస.రిమ రిమపధ
	ణా. . .	ల. వా. . . ల.

4	;పమ	పాధా పాధా
	కా.	లహ రణ
	. . .	. .
	సరిమా	రిసా రిరి
	మే,,	లను గుణ
	. . . . .	. .. . .
	మరిమరి	సధ.రిస రిసధప
	జా...	ల. క. ..రు.
	. .	
	సధసధ	పమ.రిస రిమపధ॥
	ణా...	ల. వా,,,ల. ॥కాల హారణ॥
		.
చరణము	;సధ	సాధా పాపా
	దిన	ది న మును
	పమపధ	పమ రిమ పాపా
	తి. రి.	గి. తి. రి గి
	;రి	మాపా ధాధా
	ది	క్కు లే . క
		.
	పాధా	సాధా ;పా
	శ ర	ణుజొ చ్చి
		.
2	పమపధ	,సధా పాధా
	. . దిన	దిన మును
	పమపధ	పమరిస రిమపా
	తి. రి.	గి. తి. రి. గి

;రీ	మాపా ధాధా
ది	క్కులే . క
	. .
పాధా	రిసధా ధాపా
శ ర	ణు.జొ . చ్చి
;పమ	పాధా పాధా
తను	వు ధ నము
.	. . . .
సా;	సాసా సాసా
నీ	దేయం . టి
;పమ	పాధా పాధా
తను	వు ధ నము
. . .	. . .
సధరిస	రి రీ ; రీ
నీ...	దేయం టి
. . . .	. . .
మరిమరి	సాసధ సధపా
త్యా...	గరా. . . జ
పమపమ	రిస. రిసరి మపధ
వి. ను.	త. రా.. . మ. ॥కాల

హరణ॥

(మిగతా చరణములు ఈ విధముగనే పాడుకొనవలెను)

13. ఇతరుల కృతులు

(1) నీలకంఠం భజేహం

28. మేళకర్తజన్యము—కేదారగౌళరాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

కృతికర్త :- మద్దుస్వామి దీక్షితులు.

ఆరోహణము = స రి మ ప ని స

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి॥ నీలకంఠం భజేహం సతతం నీరజాసనాది నుతం ॥నీ॥

అనుపల్లవి॥ బాలకుచాంబా సహితం బాలచంద్రసేవితం
శీలగురు గుహ పూజితం శ్రీకదంబ వననాథం ॥నీ॥

చరణం॥ అక్షయరూపాఖండ కావేరీతీరోత్తరాభిముఖం పంచముఖం
రక్షిత భక్తప్రముఖం । నక్షత్రేశ శేఖరం నామరూప విచిత్రతర
దక్షతరమీశ్వరం కేదార గౌళప్రియకరం
దక్షిణకాశీపురం । దండిత కామత్రిపురం
దక్షాధ్వర హరంహారం । దయాకరం కమలకరం

రెండవ వాచకము

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
1. పల్లవి	సానీ	ధా పాధప మాగా	రీ;	రీసానిసరీ
	నీ .	ల కం	తం	భ. జే. .
	సా;	రిసనిధపా;	;నీ	సారీమాగా
	హాం	స.తి. తం	నీ	ర జా. స
	రీ;	మాపానిసరీ		
	నా	ది నుతం.		
2.	సారిసనీ	ధా పాధప మాగా	రీమగ	గరిసా నిసరీ
	నీ . . .	ల కం	తం. .	భ . . జే . .
	సా;	రిసనిధపా;	;నీ	సానిసరిపమగ
	హాం	స.తి.తం	నీ	ర జా. . . స .
	రిమపస	నిధపా నిసరీ	సానీ	సా; ; ;
	నా. . .	ది . . ను. .	తం	. .

అనుపల్లవి	;రీ	మాగారీసా	రీమా	పాధాపామా
	బా	ల కుచాం	బా.	స హితం
	పా;	;;మగసరి	మపనిస	నిధపా మగరీ
	.	. . . .	. . . .	. . . . .
	;మప	మాగాసారీ	రీమా	పాధాపా;
	బా	ల కు చాం	బా.	స హితం
	;నిమ	పానీమాపా	పాసా	;నీసా;
	బా.	ల చం. ద్ర	సే .	వి తం
	నీసా	రీమగగరిసా	సా;	;నిధపా;
	శీల	గురు,గు.హా	పూ	జి .తం
	రీసా	నిధపా ;ధప	మాగా	రీమాపానీ
	శ్రీ.	క .దం .బ .	వ స	నా. ధం

చిట్ట	సారిస	నిరిసా నిధపమ	పానిధ	పామగరిమపని
	సరిమని	సరి.పని సరిసని	ధపమగ	రిస.రిమపనిసరి ॥నీ॥
చరణము	;రీ	రీమాపా;	;మగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ	పా	.ఖం ..డ
	;రీ	రీ రీ మపనిధ	ధపమగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ...	..పా	.ఖం. ..డ
	;సా	సా. నిసరీ	సా;	రిసనిధపా;
	కా	వే రీ..	తీ	రో... త్త
	;నీ	సారీరీ;	;రీ	గాసారీ;
	రా	భిముఖం	పం	చముఖం
	సనిధా	పామాగా;	మగరీ	;మగ గ రి సా
	ర..	క్షి త భ	క్త..	ప్ర.ము.ఖం

చరణము	;రీ	మా;మగగరి	రీ రి మ	పామా పా;
	న	క్షు త్రే...	శశే .	. ఖ రం
	;పమ	పానీమాపా	పాసా	నీసా రీరీ
	నా.	మరూ. ప	వి చి	.త్ర తర
	;నీ	సారీ రీ రీ	మాగా	రీగరిసానిస
	డ	క్షుతరమీ	. .	.శ్వ.రం కే.
	రిగసా	;నిధపా;	ధపమా	గా రీ రీ సా
	. . దా	ర .గా	ళ . ప్రి	యకరం .
	మామమ	మగరిమ పమపా	పాసని	ధా పా ని ని సా
	ద క్షిణ	కా. శీ . . పురం	దండిత	కా మ త్రిపురం
	నీసా	రిగరిసా నిధప	రి సా ని	ధపమగరిమపని
	దక్షా	ధ్వరహారం హారం	దయాక	రం కమలకరం ॥నీ॥

(2) వాతాపి గణపతిం

29 మేళము—హంసధ్వని రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.
చిత్రతర మార్గము—సమగ్రహము.

కృతికర్త:	ఆరోహణము : స రి గ ప ని స
ముత్తుస్వామి దీక్షితులు.	అవరోహణము : స ని ప గ రి స

పల్లవి॥ వాతాపి గణపతిం భజేహం-వారణాస్యం వరప్రదం శ్రీ॥

అనుపల్లవి॥ భూతాది సంసేవిత చరణం-భూత భౌతిక ప్రపంచ భరణం

వైకాల సాహిత్యం॥ వీతరాగిణం వినుతయోగినం-విశ్వకారణం-విఘ్న వారణం॥

చరణం॥ పురా కుంభసంభవ మునివర ప్ర-పూజితం త్రికోణ మధ్యగతం
మురారి ప్రముఖా ద్యుపాసితం-మూలాధార క్షేత్ర స్థితం
పరాది చత్వారి వాగాత్మకం-ప్రణవస్వరూప వక్రతుండం
నిరంతరం నిటల చంద్రఖండం-నిజ వామకర విధృతేక్షు దండం

పైకాల సాహిత్యం॥ కరాంబుజ పాశ బీజాపూరం-కలుష విదూరం భూతాకారం
హరాది గురుగుహ తోషిత బింబం-హంసధ్వని భూషిత సారంబం॥

	లఘువు	ద్రుతము	విద్రుతము
పల్లవి	గా;-;రీ-;రీ-సాని	పా,రి-;ని	రీ;-సనిసరి
	వా తా పి గణ	పతిం భ	జే హం...
	గా;-పాగా-;రీ-సాని	పా,రి-;ని	రీ;-సనిసరి
	వా-.తా.-.పి గణ	పతిం భ	జే హం...
	పపగగ-రీరి గ-రిరిసా-సరిసని	,,	,,
	వా. . .తా. . . పి గ.ణ.	,,	,,
	గా;-సిపగా-;రీ-సాని	,,	,,
	వా . .తా పి గణ	,,	,,
	గాపా-నీపా-గారీ-సాని	,,	,,
	వా. .తా . పి గణ	,,	,,

పల్లవి	గపనిస-రీసని-పాగరి-సరిసని	,,	,,
	వా. . . . తా. . పి. గ.ణ.	,,	,,
	రీ;-;సని-పాగరి-సరిసని	పా,రి-;నీ	రీ;-సా;
	వా తా. . పి. గ.ణ.	ప తిం భ	జే హం
	;గా-రీగా-పా ; - ; ;	సా,ని-రీ;	సా; ; ;
	వా .ని ణా	. . .	.
	;గా-రీగా-పా,ని-సా,ప	పానిప ;గా	రీ; సనిసరి
	వా .ని ణా . స్యం	వ .ర ప్ర	దం(శ్రీ) ..
	;గా-రీగా-పా;-నిసరీ	సనిపా-;గా	రీ; గరిరిస
	వా .ర ణా స్యం	వ. ర ప్ర	దం(శ్రీ)...
	గరిరిస-సనిసని-పాగరి-సరిసని	పా,రి-;ని	రీ; సా;
	వా.. . . తా. . పి. గ.ణ.	ప తిం భ	జే హం

	;గా-రీగా-పా; నిసరీ	సనిపా-;గా	రీ ; గరిరిస
	వా . స ణా స్వం.	వ. ర ప్ర	దం (శ్రీ)...
	గరిరిస-సనిసని-పాగరి-సరిసని	పారీ-;నీ	రీ ; సా;
	వా... ..తా. . పి. గ.ణ.	పతిం భ	జే హం
	;గా-రీగా-పా;-; ;	సా.ని-రీ;	సా ; ; ;
	వా .ర ణా	. . .	.
అనుపల్లవి	గా;-పాగా-;రీ-సా;	;రిస-,నిసా	రీగా-పా;
	భూ . తా ది సం	సే. వి త	చర ణం
	గా;-నిపగా-;రీ-సా;	,,	,,
	భూ . .తా ది సం	,,	,,

	గాపా-నీపా-గారీ-సా;	,,	,,
	భూ. .తా . ది సం	,,	,,
	పాసా-సానిస-రీసని-సా;	నీపా-;గా	రీగా - రీ ;
	భూ. తభౌ. .తి. క	ప్రపం చ	భర ణం
	సాగరి -,నిపా-గ రి స ని -,రిసా	రీ ని ప -,నిగప	గారి ని -,రిసరి
	వీతరా గిణం వినుతయో గినం	విశ్వకా రణం	విఘ్నవా రణం
ట్టస్వరం	గాప.గ-పనిపగ-రీగస-రిగరిస	నీగరి-పనిపా	నిసరిస-రీగప
	రీగప-గపనిప-నిసరిగ-రిరిసని	సపాప-పాగరి	సనిపప-;నిసరి॥
రణము	రీగా - ; రీ - ; నీ - సా ;	సానీ-రీ సా	గారీ-;గా
	పురా కృం భ సం	భవ ముని	వర ప

పా ; –;గా–రీ ;–సాసా	;సా–రీ;	గాసా–రీ;
పూ జి తం త్రికో	ణ మ	ధ్యగ తం
సా రీ –;రీ–;గా– రీ సా	;నీ –సా;	;గా–రీ;
మురా రి ప్ర ముఖా	ద్యు పా	సి తం
గా ;–సా;–గా;–రీ;	పానీ–సా;	;రీ–సా;
మూ–లా ధా ర	క్షే. త్ర	స్థి–తం
పాసా–;నీ–రీ;–గా ;	గాపా–;గా	;నీ –పా;
ప రా ది చ త్వా	రి వా గా	త్మ కం
సాసా–సనినీ–పా సా–;సా	;రీ–;గరి	సా; –సా;
ప్రణ వ. . స్వరూ ప	వ క్ర.	తుం డం
నీరీ–;గా–రీ ;–నీసా	రీసని –పాపా	రీ ; – రీ ;
నిరం త రం నిట	లచం . ద్ర	ఖం డం

సరిసని-పా;-గపగరి-సాసా	సా రీ-;గా	రీ-; సా;
ని.జ. వా మ.క. ర వి	ధృ తే క్షు	దం డం
స గా రి-స రీ స-పారిస-రీ రీ	పగ పగ-నీ పా	నీ స రి-సాసా
కరాంబు జపాశ బీజా పూరం	కలుషవి దూరం	భూతా. కారం
స గా రి-స రి స ని-పా ని స-రీ రీ	సా సా-స ని పా	గ రి సని-పసిసరి
హారాది-గురుగుహ-తోషిత-బింబం	హం స-ధ్వనిభూ	షితహే.-రంబం॥

(చిట్టస్వరమును పాడి పల్లవిని పాడవలెను)

(3) హిమాచలతనయ

20 మేళజన్యము—ఆనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తర మార్గ—సమగ్రహము

కృతికర్త :- శ్యామ శాస్త్రి

ఆరోహణము =స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

అవరోహణము =స ని ధ స మ గ రి స

పల్లవి :- హిమాచల తనయ బ్రోచుటకిది మంచి సమయము రావే అంబ ॥హిమా॥

అనుపల్లవి :- కుమార జననీ సమాన మెవరిలను మానవతి శ్రీ బృహన్నాయకి ॥హిమా॥

చరణము :- 1. సరోజముఖ బిరానను వరాలొసగుమని నినువేడితి
పురారిహరి సురేంద్రనుత పురాణి పరాన్ముఖమేలనే తల్లి ॥హిమా॥

2. ఉమా హంసగమా-తామసమా - బ్రోవ దిక్కెవ్వరు
నిక్కముగను మాకిపుడభిమానము-భరమా చలమా వినుమా దయతోను ॥హి॥

3. సదానత నరదాయకి-నిజదాసుడను శ్యామకృష్ణ సోదరి
గాదా మొరవినరాదా-దురితవిదారిణి శ్రీ బృహన్నాయకి ॥హిమా॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా గా ; రీ గామాపాధా	పా ; ; ;	;ధాపామా
	హిమా చ ల త న య	బ్రో	చు ట కి
	గామా;పమగామాగారీ	సా ; ; ;	మగపమగ రిసని
	ది మం చి. స మ య.	ము	రా. వే. అం. బ .
2	సా గా ;రీగామాపాధా	పా ; ; ;	;ధాపామా
	హిమా చల త నయ	బ్రో	చు ట కి
	గామా;పమగామాగారీ	సా ; ; ;	స నిపమగ రిసని
	ది మం చి. స మ య.	ము	రా. వే. అం.బ .
	సాగా ; రీగామాపాధా	పా ; ; ;	; ; ; ;
	హిమా చల . త స	యా .	. .

అనుపల్లవి	పానీపామాపానీసా;	సామాగారీ	సానీ సాసా
	కుమా. ర జ ననీ	సమా . న	మెవ రి ల
	పాసనిపామాపానీసా;	సాపమగారీ	గరిసని సాసా
	కుమా. ర జ ననీ	సమా. . న	మె.వ. రి ల
	పాసా;సానీధాపా;	గమపా;గ మ	పనిపమ గరిసని
	నుమాన్న వతి (శ్రీ)	బృ.హ న్నా.	. .య. కి...
	పా సా;సనిరిసనిధపా;	గమపా ;గ మ	పధపమ గరిసని
	నుమాన. వ.తి. (శ్రీ)	బృ.హ న్నా.	. .య . కి...
			॥హి॥
చరణము	పాపా;ధాపామాగాగా	;మా పా;	;పమ గరిగమ
	స రో జ ము ఖ బి.రా	న ను	అం బ...

పాపా ;సనిధాపా మాపా				మగగా మా;	;సాగామా
సరో జ. ముఖ బి రా				. . నా ను	అం. బ
,,				,,	;సమగారీ
,,				,,	అం బ.
రీగా ; ;	;గమ పాపా			గమపమగారీ	పమగరి సాసా
వరా లో. సగు				మ. ని . నిను	వే. . . డి తి
సాసా; ;	;సా గారీ			;గమ పా;	;పాసాసా
పురా రి హారి				సు. రేం	ద్ర ను త
సామా	;గరి	గాసా	;నిధ	నీపా ;గమ	పనిపమగరిసని ॥స॥
పు రా	ణి.	పరా	న్మ.	ఖమే ల.	నే. . . త .ల్లి. ॥హీ॥

మిగతా చరణములు పైవలెనే పాడుకొనవలెను.

(4) జననీ నినువినా

20. మేళకర్త జన్యము-రీతిగౌళరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త :—సుబ్బరాయ శాస్త్రులు.

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—జననీ నిన్నువినా దిక్కెవరమ్మ జగములోన
గానత్రిలోక ॥జ॥

అనుపల్లవి :—మనసిజ మానస సమ్మోదిని—వినవే నా మనవిని,
విని నన్నుబ్రోవుము

స్వరసాహిత్యము:—నిరవధిక సుఖదాయకి—యనుచు విని నిన్ను
చాల గొలిచితి

నిరతముగ తనయుని—మొరలువిని నీ—వలెనే బ్రోచు
టకు ఎవరిక

ధరలో వినుమా—ఇది ఘనమా—తరుణమిది కృపసలుపు
దురుసుగ

సరసీరుహలోచని—సువాసిని—తామసము సేయకనే
బ్రోవుము ॥జ॥

చరణము :—వరదాయకిగాదా ఒకవిభోన—కరుదా దయ రాదా
నెరనమ్మిన నాతోను వాదా—సరసిజభవ హరిహరనుత
పాదా ॥జ॥

2 కరుణానిధి నీవు వేగమె వచ్చి—కరుణతో నన్నుబ్రోవు
గిరిరాజ కుమారి వై నావు— పరితాపములనెల్ల ॥
పరిహరించేవు ॥జ

3 నవజాయతనేత్రీ - కుమారజననీ - కామితదాత్రీ
ఘనపాపలతాలవిత్రీ-సనకాది మునిజనసన్నుతపాత్రీ॥జ॥

	లఘువు			ద్రుతము		ద్రుతము	
పల్లవి	సా	సా	;	సా	;	సా	;
	జ	న		నీ		ని	
	గా	రీ	;	సా	;	;	సా
	న్ను	వి		నా			త్రి
	సా	సా	సా	సా	ధా	మా	
	లో	.	.	.	.	క	
2	సా	సా	;	సా	;	సా	;
	జ	న		సా		ని	
	గా	రీ	;	గా	మా	గా	రీ
	న్ను	వి		నా	.	.	.
	సా	;	;	;	;	సా	;
	.					త్రి	
	సా	సా	సా	సా	ధా	మా	;
	లో	.	.	.	.	క	
3	సా	సా	;	సా	;	సా	;
	జ	న		సా		ని	
	గా	రీ	;	గమ	పమ	గా	రీ
	న్ను	వి		నా	. .	.	.

సా	;	;	;	;	నీ	;	
.					ది		
సా	గా	;	గా	;	మా	;	
క్కె	వ		ర		మ్మ		
నీ	నీ	;	ధా	;	మా	;	
జ	గ		ము		లో		
గా	రీ	;	గమ	పమ	గా	రీ	
.	న		గా.	. .	.	.	
సా	;	;	;	;	నీ	;	
న					ది		
సా	గా	;	గా	;	మా	;	
క్కె	వ		ర		మ్మ		
నిని	సా	;	నీ	ధా	మా	;	
జ.	గ		ము	.	లో		
గా	రీ	;	గమ	పమ	గా	రీ	
.	న		గా.	. .	.	.	
సా	;	;	;	;	నీ	;	
న					త్రి		
నీ	నీ	సా	నీ	ధా	మా	;	
లో	.	.	.	.	క		
నీ	నీ	;	సా	;	నీ	;	
జ	న	;	నీ		ని		
గా	రీ	;	గమ	పమ	.	.	
న్న	వి		నా.	. .	;	;	

	సా	;	;	;	;	;	;	
	.				.		.	॥జ॥
అనుపల్లవి	సి	సి	;	సా	;	సి	;	
	మ	స		సి		జ		
	సా	;	;	;	;	సి	;	
	మా					స		
	సా	;	;	;	;	సి	;	
	.					స		
	సి	సి	సా	సి	ధా	మా	;	
	మ్రో	.	.	ది	.	ని		
	రీ	సా	;	రీ	సా	సి	;	
	వి	స		మే	.	సా		
	సా	సి	;	సా	సి	ధా	;	
	మ	స		సి	.	ని		
	ధా	సి	;	సి	ధా	మా	;	
	వి	ని		స	.	న్న		
	గా	రీ	;	రు	రీ	సా	;	
	బో	.			.	ము		॥జ॥

మిత్రము
(పైకాలము)

నీ	పా	నీ	నీ	సా	నీ	నీ
ని	ర	వ	ధ	క	సు	ఖ
సా	;	;	;	;	నీ	సా
దా					యు	కి
గా	రీ	సా	నీ	సా	గా	గా
య	ను	చు	వి	ని	ని	ను
మా	;	మా	గా	గా	రీ	సా
చా		ల	గా	లి	చి	తి
నీ	సా	గా	రీ	నీ	సా	గా
ని	ర	త	ము	గ	త	న
రీ	నీ	సా	రీ	సా	సా	నీ
యు	ని	మొ	ర	లు	వి	ని
పా	;	నీ	నీ	నీ	సా	;
నీ		వ	లె	నె	బ్రో	
గా	గా	మా	గా	గా	రీ	సా
చు	ట	కు	ఎ	వ	రి	క
గా	గా	మా	గా	గా	మా	;
ధ	ర	లో	వి	ను	మా	
నీ	నీ	;	సా	నీ	సా	;
ఇ	ది		ఘ	న	మా	
నీ	సా	గా	గా	మా	గా	మా
త	రు	ణ	మి	ది	శృ	ప
నీ	నీ	ధా	మా	నీ	నీ	సా
స	లు	పు	దు	ఖ	సు	గ

	గ	గ	మా	గ	రి	గ	;	
	స	ర	సి	రు	హ	లో		
	గ	రి	నీ	సా	;	నీ	నీ	
	చ	ని	సు	వా		సి	ని	
	సా	;	నీ	ధా	మా	మా	;	
	తా		మ	స	ము	సే		
	గా	రి	సా	సా	;	నీ ప	జనని	
	యు	క	ను	బ్రో		వుము		
చరణము	నీ	నీ	;	సా	;	;	;	
	వ	ర		డా				
	నీ	సా	;	గా	మా	గా	రి	
	యు	కి		కా	.	.	.	
	సా	;	;	;	;	నీ	;	
	డా					అం		
	నీ	నీ	సా	నీ	ధా	మా	;	
	.	.	.	.	.	బా		
	నీ	నీ	;	సా	;	;	;	
	వ	ర		డా				
	నీ	సా	;	గా	మా	గా	రి	
	యు	కి		కా	.	.	.	

సా	;	;
దా		
సా	గా	;
క్క	ని	
నీ	నీ	;
వ	రు	
గా	రీ	;
ద	యు	
సా	;	;
దా		
సా	గా	;
క్క	ని	
నిని	సా	;
వ.	రు	
గా	రీ	;
ద	యు	
సా	;	;
దా		
నీ	నీ	;
నె	ర	
నీ	నీ	;
మ్రో	వ	
;	;	;
	.	

;	;	
గా	;	
బ్రో		
ధా	;	
దా		
గమ	పమ	
రా.	. .	
;	;	
గా	;	
బ్రో		
నీ	ధా	
దా	.	
గమపమ		
రా.	. .	
;	;	
.	.	
నీ	ధా	
వ	.	
సా	;	
సా.		
త్రో	;	

నీ	;	
ఒ		
మా	;	
వ		
మా	;	
.		
గా	రీ	
.	.	
నీ	;	
ఒ		
మా	;	
వ		
మా	;	
.		
గా	రీ	
.	.	
;	;	
మా	;	
.		
;	;	
నీ	;	
ను		

గా	రి	;	సా	;	;	;	
వా	.		దా		.		
రి	సా	;	రి	సా	నీ	;	
స	ర		సి	.	జ		
సా	నీ	;	సా	నీ	ధా	;	
భ	వ		హా		రి		
ధా	నీ	;	నీ	ధా	మా	;	
హా	ర		ను	.	తి		
గా	రి	;	గా	రి	సా	;	
పా	.		.	.	స		॥జ॥

తిరిగి మిత్రమును పాడి పల్లవిని అందుకొనవలెను.

(5) కృపయా పాలయ

26. మేళకర్త—వారుకేశిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి చిత్రతమపూర్ణము—2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స̇

అవరోహణము : స̇ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—కృపయా పాలయ శౌరే
కరుణారసవాస కలుషార్తి విరామ ॥కృ॥

అనుపల్లవి :—తపనీయ నిభచేల దుహీనాంశ సువదన
శ్రీపద్మనాభ సరసిజలోచన ॥కృ॥

చరణము :—కురుమే కుశలం మురకురువిందానిభ తంద
నిరుపమ సంసార నీరధివరపోష
నారదముఖమౌని నికరగేయచరిత
వారయమాం అఖిల పాపజాతం భగవన్ ॥కృ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;పామా	మ గ గ రి	సా రి
	కృ ప	మా . . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ ప ధ	మప ;
	ల య	శౌ . . .	రే,

2	;మగ పమ	మ గ గ రి	సా రీ
	కృ. ప.	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	పధ పధ	పమ గరి
	ల య	శ్రా. . .	రే. . .
3	గమ. పామా	మ గ గ రి	సా రీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	శ్రా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	పధ నీ
	క రు	ణా . .	ర. .
	ధని సా ;	ని స నిధ	పమ గరి
	స. .	వా. . .	స. . .
4	గమ. పామా	మ గ గరి	సా రీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	శ్రా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	పధ నీ
	క రు	ణా . .	ర. .
	ధని సరి ,స	ని స ని ధ	పమ గరి
	స. . . .	వా. . .	స. . .

౮	గమ. పామా	మ గ గరి	సారీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా.
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	శా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	ధనిసా
	క రు	ణా . .	ర . .
	. . . . .	.	
	రిగమగరిస	సని ధప	పమగరి
	స	వా. . .	స . . .
	గమ. పామా	మగ గరి	సా ;
	. . క లు	పా. . .	్రి
	సరి ,స నిధ	ధానీ	సా ;
	ని. . . .	రా.	మ
	; ; ;	; ;	పమగరి
	.	.	అ. . .
	సరి గమ పధ	నిస నిధ	పమగరి
	. . . . .	. . . .	. . . .
	గమ } కృపయా		
	. . }		
అనుపల్లవి	; పాధా	నీధా	ధానీ
	త ప	నీ.	య.

	సాసా ;	నిస రీ	సా ;
	ని భ	చే. .	ల
1	; ; ;	; ;	సనిధప ॥తప॥
	ఆ. .	. .	. . . .
2	ధని. ; ;	; ;	నిసనిధ
	. .		. . . .
3	పమ. పాధా	నీ ధా	ధానీ
	. . త ప	నీ .	య.
	సాసా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	ధనిసా ,ప	ధని సా	,స నిధ
	అ. . .	. . .	. . . .
4	పమ. పాధా	నీధా	ధానీ
	. . త ప	నీ	య.
	సాసా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	పధనిసరీ	సా ,ని	రిసనిధ
	అ. . . .	. ,	. . . .

5	పమ. పాధా	నీధా	ధానీ
	. . త ప	నీ .	య.
	. . . .	. .	.
	సా సా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	. . . . .	. . .	
	రిగమగ గరి	రిస సని	నిధ ధప
	అ.	. . . .	. . . .
	పమ.పాధా	నీధా	ధా నీ
	. . త ప	నీ .	య.
	. . . .	. .	.
	సా సా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	. . . .	. .	.
	; రిగ మగ	రిస ;	సానీ
	తు. హి.	నాం	శ .
	. . . .	. .	.
	సరి స.ని ధధ	ధానీ	సా ;
	సు. . వ . .	ద .	వ
	. . . .	. .	. . . .
	; సా రీ	గారీ	గమగరి
	శ్రీ .	ప .	ద్మ. . .
	. . . . .	. .	. .
	గమగరిసా	సనిధా	నిస రీ
	నా.	. .	భ. .
	. . . .	. .	. .
	సా సని రీ	సా ,ని	నిధ ధా
	. స. ర	సి .	జ. .

	పధ నిస ;	సని ధప	పమగరి
	లో. . .	చ. . .	న. . .
	గమ } కృపయా		
	. . }		
చరణము	; గారీ	గా ;	మాగా
	కురు	మే	కు శ
	మగ రీసా	సని రిస	సనిధా
	లం . .	ము. . .	ర . .
	; పాధా	నీధా	ధానీ
	కు రు	విం.	దా.
	సాసా ;	సరిగమ	గా ;
	ని భ	తం. .	ద
	; మాగా	పాపమ	గా మరి
	ని రు	ప . .	మ . .
	రీ సా ;	సరి గామగ	రిసా
	సం.	సా. . . .	ర. .
	; సనిరిస	నీధా	ధానీ
	నీ. . .	ర .	ధి .
	సాసారీ	గమపధ	పా ;
	వ ర .	పో. . .	ష

నారదముఖమౌ-నికర గేయచరిత
వారయమాం అఖిల-పాపజాతం భగవన్॥

(అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.)

(6) నినువినాగతి

65. మేళకర్త—కల్యాణిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తర మార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త:	ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స
సుబ్బరాయ్య శాస్త్రి	అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ॥ నినువినా గతిగాన జగాన–వనరుహాక్షి ధర్మసంవర్ధని కర్మసంవర్ధని

అనుపల్లవి ॥ వినుతపాలినివి నీవనుచు నే– విని సదా నిన్నే శరణంటిని
మనవిని వినుమని నిను వేడుకొంటిని– వనరుహ భవ దనుజరిపు వినుతపద ॥ని॥

చరణము ॥ పదపంకజముల నమ్మితి–ఆపదలెల్లను దీర్తువని నా
మదిలోనదలచి–నిన్ను గొలిచితి మరాళగమన రావే పురారిసతి ॥ని॥

2. శరణాగతజనపోషణచణ-తరుణాంబుజ నిజ చరణ
పరితాపములను దీర్చిబ్రోవుము పరాకు సలుపరాదు పురారిసతి ॥ని॥

3. ఇలలోపల కరుణానిధి నీవలనేగలదా వరదానత
కలుపాసలజలదా సంతతవినుత కుమారుని కభిమానివి నీవేగాదా ॥ని॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	గమపధ -;సని-ధపమగ-ధమగరి	గమపధ -;సని	ధపమగ-ధమగరి
	నినువినా- గతి-గా.నజ గా. . న	నినువినా- గతి	గా.న జ గా. . న
2	గమపధ -,నిసని-ధపపామగ-ధమగరి	గమపధ -,నిసని	ధపపామగ-ధమగరి
	నినువినా- .గతి-గా. . న జ-గా. . న	నినువినా . గతి	గా.. న జ-గా. . న

౩	గమపమప-ధనిసరిసని-ధపపామాగా-ధమగరి	గమపమప-ధనిసరి	ధప పామగ-ధాపమ
	నినువినా. . . . .గతి గా.. న జ గా. . న	నినువినా. . . .	గ . . న జ గా . .
		. . .	
		గరిసని	గరి
		గ. తి.	.న
		. . . . .	
	రిసిస రి -, రిరీ-సనిధపా ,పమ-గరిరీ	రీ ; - ; సరిసరిగరి	సనిధాపాపమ-
	పనరుహా క్షీధ ర్మ..సం వ. .ర్ధని	. క.. . . .	ర్మ. సం వ.
			గగమరి
			. ర్ధని.
	గమపధ-;సని-నిధనీ-ధనిసరి	; ; ; ;	సా ; , ;
	నినువినా గతి గా.. న. . .	. .	. .

అనుపల్లవి	సని ధ ప–;సని–ధపా పధ–పమగరిగమ	పా; ;పధనీ	పాధనిధనిపా–;మపధని
	వినుతపా లిని వి నీ వ . ను.చు.అం	బా ...	. . . .
2	సనిధపధ–నిరినీధప–ధపాపధపమగరిగమ	ధా; ;పధనీ	పాధనిధనిపా–;మపధని
	నుత్తపా, ...లిని వి నీ వ.ను. చు.అం	బా ...	. . . .
	సని ధపధ –నిరినీధప–ధపాపమపధపధపమరీ	గమపధా ;ని	సాసని–ధనిరిగ
	వినుతపా, ...లిని వి నీవ .ను.చు.నే..	వినిసదా ని	న్నేశర ణం.టిని
	రినిధమధ–నిరినీధప–ధపాపమపధపధపమగరి	గమపధా ;ని	సాసని–స రి సస
	వినుతపా, ...లిని వి నీ వ .నుచు.నే. ...	వినిసదా ని	న్నేశర ణం.టిని
	ని ధసని–రి స గ రి–స రి సని–ధా ని స	ధరినిధ–మాధనిసని	ధపమగ–మపధని
	మనవిని వినుమని నినువే. డొ్కంటిని	వనరుహాభ వ.దను	జరిపువి –నుతపద

చిట్టస్వరం	నిధమగ-రి.ధమగ-రిమగా-,రిసరి	సా,ని-ధనిసరి	గమపధ-పా;
	మగరిస-,సరిగ-మపాధ-నిసరిస	,నిధప-ధపామ	గరిసధ-,నిసరి॥నిను॥
చరణము	పధపా-;గని- ధమపధపమ-గ రి రీ	సరిసా-;మగ	పమగని-ధధధా
	పదపం కజ ములసం . . మ్మితిఱ	పదలె ల్లను	దీ. . ర్తు వనినా
	ని-రిసగరి-మగరి స-నిధపధ	ధ రినిధ-మధనిస ని	ధపమరి -గమపధ
	మదిలో. నదలచి నినుగో. లి. చితి	మరా.శ గమసరా.	. వెపురా . రి సతి॥.

(చిట్టస్వరము పాడి పల్లవితో ముగించవలెను.)

(7) మత్స్యః కూర్మ వరాహ

కృతికర్త : నారాయణతీర్థయతీంద్రులు

15 మేళజన్యము—సావేరిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మత్స్యః కూర్మ వరాహ నర మృగ — వామ
నామర భార్గవ

అనుపల్లవి : కుత్సితారి విరామ దశరథ—రామ బలరామాభవ
॥మత్స్య॥

చరణము : 1 కృష్ణకృష్ణ కృపాసముద్ర వి—తృష్ణ బుద్ధ గుణాకర
కృష్ణ కల్కి— శరీర ఖలజన — కృంత నామర
సుఖకర ॥మత్స్య॥

2 నిత్యశుద్ధ సుఖానుభూతి—నిరంజనా ఖిలరంజన
ప్రత్యగేశరసైక విగ్రహ—పరమ పావన పావన
॥మత్స్య॥

3 గోప గోప్రబోధనావన—గూఢపరత త్వాచ్యుత
తాపహర నారాయణతీర్థ సం—తారక విజయ
గోపాలక ॥మత్స్య॥

	లఘువు			ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా	రీ	పమ	గా ;	రీ సా
	మ	.	త్స్యాః	కూ	ర్మవ
	సని	ధా	ధా	సాసా	సాసా
	రా	.	హ	నర	మృగ
	సా	రీ	మా	పా ;	పామా
	వా	.	మ	నా	మ ర
	పా	ధా	సని	ధా ;	; ;
	భా	.	ర్గ	వా	. .
అనుపల్లవి	పమ	పధ	సా	సారీ	రీ ; రి
	కు	. .	త్సి	తా	రి వి
	సరి	గరి	సా	సని ధా	పాధా
	రా	. .	మ	డ శ	ర ధ
	పధ	సా	రిస	[illegible] ధా	పామా
	రా	.	మ	[illegible]	రా .
	మా	పా	ధా	ధపమా	గారీ
	మా	.	భ	వ . .	. .

మత్స్య

చరణము	సారీమా	గా ;	రీ సా
	కృ. ష్ణ	కృ	ష్ణకృ
	సనిధాధా	సా ;	సారీ
	పా. . స	ము	ద్రవి
	సా ; రీ	మా ;	పాపా
	తృ ష్ణ	బు	ద్ధగు
	పాధాసా	ధా ;	; ;
	ణా. క	ర	. .
		.	. .
	పామాపా	ధాసా	సాసా
	కృ. ష్ణ	క .	ల్కిత
	. . . . .	.	
	సరి గరి సా	సనిధా	పాధా
	రీ. . . ర	ఖ. ల	జ న
		.	
	పాధారిస	సనిధా	పామా
	కృం.త.	నా. .	మర
	మాపాధా	ధపమా	గారీ } మత్స్య
	సు ఖ క	రా. .	. . }

మిగతా చరణములన్నీ ఇటులనే పాడుకొనవలెను.

(8) రామకృష్ణగోవిందేతి

8. మేళము—భైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము—ఒక అక్షరము అనాగతగ్రహము

కృతికర్త:	స రి గ మ ప ధ ని స
నారాయణతీర్థ యతీంద్రులు	స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ॥ రామకృష్ణ గోవిందేతి – నామ సంప్రయోగే

అనుపల్లవి ॥ కామ మిహ స్నాతవ్యం – సర్వోత్తమ ప్రయాగే ॥రా॥

చరణము ॥ 1 దిగ్దేశ కాలానపేక్ష సిద్ధ సర్వసులభే। సద్గురు కృపాసముద్ర – సంగహేతులాభే ॥రా॥
2 రామనామ గంగా సం మిళిత కృష్ణనామ। యామునే గోవిందనామ సరస్వతీప్రథితే ॥రా॥
3 సర్వపాపౌఘ తిమిర చండ సూర్యమండలే। సాధు నారాయణతీర్థ తీర్థరాజవిమలే॥

	లఘువు	ద్రుతము	దుత్రితము
పల్లవి	,రిపప-పాపా-,పపా-పాధా రామ-కృష్ణ-గోవిం-దేతి	,నీ రి -స నిధప నామ-సం. . ప్ర	మ పగా-రీ సా యో. . -గే.
2	,నీ ధ -పామా-ప ధనీ -నీసా రామ-కృ ష్ణ -గో.విం-దేతి	,నీ రి -స రిసనిధస నామ-సం.. . . ప్ర	మ పగా-రీ సా యో. . -గే.
3	,మగరీ -గమపా-మప ధనీ -సాసా రా.మ-కృ. ష్ణ - . గో. విం-దేతి	,సారిస-రి మగరిసస నామ.-సం. . . .ప్ర	నీ సారిసనీ-ధాపా యోగే . . . - . .
అనుపల్లవి	,నీ స -రీ రీ -,రి గమాపమ మరి-గారీ కామ-మిహ-న్నా.. . . . .-తవ్యం	,రిగరీ -, సనిధప స .రో-. త్త.మ.	,పమప -పమగారిస ప్రయా-. . . గె.॥

చరణములను పల్లవి అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(9) ఏ మ య్య రా మ

28 మేళము—కాంభోజిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—విషమ గ్రహము

కృతి కర్త:	ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ స
భద్రాచల రామదాసు	అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ॥ ఏమయ్య రామ బ్రహ్మాంచాదులకునైన నీమాయఁ దెలియ వశమా

అనుపల్లవి ॥ కామాది వినుత గుణాధామ కువలయద శ్యామ ననుగన్నతండ్రి రామా॥

చరణము ॥ 1. సుతుఁడనుచు దశరథుఁడు హితుఁడనుచు సుగ్రీవుఁడతిబలుండనుచుఁ గపులూ
క్షితినాథుఁడనుచు భూపతులు గొలిచిరిగాని పతితపావనుఁడనుచు మతిఁ
దెలియలేరైరి ॥ఏ॥

॥ 2. చెలికాఁడనుచు పాండవులు విరోధివటంచు నలజరాసంధాదులు
కలవాఁడవని కుచేలుఁడు నెఱిఁగిరిగాని జలజాక్షుఁడని నిన్ను సేవింపలేరైరి ॥ఏ॥

॥ 3. నరుఁడవని నరులు తమ దొరవనుచు యాదవులు పరుడనుచు గోపసతులు
కరివరద భద్రాద్రిపురనిలయ రామదాస పరమాత్ముఁడని నిన్ను భావింపలేరైరి ॥ఏ॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;పధ సరిగరిసా నీ నీ	ధా	;ధా
	ఏ. మ. . .య్యరా.	మ	బ్రం
	;పా ధాపా ధా సా సని	రి స	నిధ పాధప
	హేమాంద్రా. దు ల కు.	నై.	. . న . .

	పమ.మగ పధసాసధధపపమ	మగ	గరిసా	
	. . నీ .మా .య .దె .లి .	య.	. . వ	
	మాగాపధసాసధరిసనిధ	పా	; ;	
	శ మా.	.	. ,	॥ఏమయ్య॥
అనుపల్లవి	;మగ పధ సరిగా గాగా	గా	గాగా	
	కా.మా. . .ది వి ను	త	గు ణ	
	;రీ మగ గరిసా సా సధ	రి స	నిధపా	
	ధామ. . .కు వ ల.	య .	డ. శ	
	;ధా గరిరిస ససా సధ	రిస	నిధపా	
	శ్యామ.. . ననుగ న్న.	తం	. . డ్రి	

	మాగాపధసాసధరిసనిధ	పా	; ;	
	రా . మ.	.	. .	॥ఏమయ్య॥
చరణము	;ధధ ధా ధాధా ధాధా	ధా	ధాధా	
	సుతు డ నుచు ద శ	ర	ధుడు	
	;ప ప ధా పాధా సాసని	పా	ధాసా	
	హితు డ నుచు సు. .	గ్రీ	. వు	
	;పప ధా పా; మగగరి	సా	;మగ	
	డతి బ లుం డ .ను.	చు	గవు	
	పధసాసనిరిసనిధపా	;	; ;	
	లు.	.	. .	

; మగ పధ సరిగా గాగా	గా	గా ;
తీతి నా. . .ధు డ ను	చు	భూ
; రిరి గా రీ సా సా సధ	రిస	నిధపా
పతులు గొలి చి రి.	గా.	. . ని
; ధధ గాగారీ సాసధ	రిస	నిధపా
పతి త పా. వను.	డ,	ను.చు
; మగ పధ సాసాసా సధ	రిస	నిధపా
మది తె. లియలే . .	రె.	. . రి ॥ఏమయ్యా॥

మిగతా చరణములను ఈ మాదిరిగానే పాడుకొనవలెను.

(10) పరమపావనరామ

పూరికళ్యాణి—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—2 అక్షరముల—అనాగతగ్రహము

కృతికర్త : పూచి శ్రీనివాసయ్యంగారు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరమ పావన రామ పాపవిమోచన భారముదీర్చి నను పాలింపుమయ్యా

అనుపల్లవి : పరమ హృత్పాలన(త్పావన)వారిజలోచన వారణార్తి హరణా వాంఛితఫలదా॥

చరణము : కనకాంబర ధర కరుణాన్విత కామజనక నర కాంతక మురహర
వనజాసనసనుతా వారిధి కన్యాప్రియ వామనరూపా శ్రీనివాసా వరద॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;సప–,మగా–రీగామపమప–మగరీసా	సనిధా;స–రిగగరి	గా,మపా–,ధపా
	పర మపా వన . . . . రా..మ	. . . పా .పవి.	మో.. చన
2	; పప–,మగా–గమపధనిసాని–ధపామగరి	సరిసనిధాసా–రిగగరి	గా,మపా–,ధపా
	పర మపా వ . . . న . . రా. . . .	మ.... పా .పవి .	మో. . చన
	; గా–,పధా–సాసా–,రిసా	; సా–నిధ పమ	గరిగా–గమపధనిధపమ
	భా రము దీర్చి నను	పా . లిం.పు	మ. . య్య.....
	గరిగమ.గా–,పధా–సాసా–,ధసా,రి	గా,రిసా–నిధపమ	గరిగా–సా,నిధపామ
	. . . . భా రము దీర్చి నను .	. .పా .లిం.పు	మ.. య్య. . . .
	గరిగమ. . . . . } పరమ		

అనుపల్లవి	; గగ–,పధా – సా ;–,రిసా	; సా,రి–గ.రిగా	పమగా ,రిసా
	పర మహృ త్పా లన	వా. . రిజ	లో. . చన
	; ధమ–,ధ సా –సా ;–,రిసా	,,	,,
	పర మహృ త్పా లన	,,	,,
	; నిస–,రిసా –సనిధా–ప ధ నీ	; సా –నిధపమ	గరిగా–గమపధనిధపమ
	వా. రణా ర్తి. . హరణా	వాం .ఛిత.	ఫ. ల –దా. . . . .
	గరిగమ.ని స–,రిసా–సనిధా–ప ధనీ	; సా –నిధపమ	గరిగా–సా,నిధపామ
	. . . . వా. రణా ర్తి. . హరణా	వాం .ఛిత.	ఫ.ల దా . . . .
చిట్టస్వరము	గరిగమ . . . . } పా–,నిధమ–గ.ధమగ–రిసరిధ	సా,రి–సరిగమ	సరిగమ–ధమగరి
	గమపా–,నిధని–మధనిధ–మగరిగ	సా,రి–గ.మధస	పధసని–ధమగరి

	గమపా–,ధనిధ–ని.పధప–రిసనిధ	సా,రి–గరిసధ	మధరిని–ధమగరి
	గమపా–,ధమధ–స.రిగరి–,సనిధ	రిసాని–ధమ.ధమ	,గరిస–రిసారి
	గమ ॥పరమ॥		
చరణము	; పప–పా ;–పాపా–,ధపా	; ధస–నిధపమ	గరిగా–;గమరీ
	కన కాం బర ధర	కరు .ణా..	న్వి.. తె..
	సరిగమ పప– ,,	,,	,,
	.... కన కాంబరధర	,,	,,
	; రిమ–,గరీ–సాసా–;సరిసా	నీసరి–గరిగా	పాపా–,ధపా
	కా. మజ న శ న. ర	.కాం . తక	మురహర
	వనజాసననుతా	వారిధి	కన్యాప్రియ
	వామనరూప	శ్రీనివా	స వరద॥

వనజాసన మొదలు అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(11) పరిదానమిచ్చితే

29 మేళము—బిలహరిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త : పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరిదాన మిచ్చితే పాలింతువేమొ ॥పరి॥

అనుపల్లవి : పరమపురుష శ్రీయఃపతి (శ్రీపతి) నాపై నీకు-కరుణ గల్గకయున్న-
కారణమేమయ్య ॥పరి॥

చరణము : రొక్కమిచ్చుటకు నే-ముక్కంటిచెలికాను-చక్కనిచెలిని యొసగజనక-
రాజునుగాను
మిక్కిలిసైన్యమివ్వ మర్కటేంద్రుడగాను-అక్కటికమెటులు ఆదివెంకటేశ నీకు॥పరి॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము	
పల్లవి	పామామగగరిసాసా ;	సా	స ని	ధా
	ప రి దా. . . న మి	చ్చి	తే.	.
	సా ; రీ ; గా పా ;	మ గ	రిస	రిగ
	పా లిం తు వే	మొ.	. .	. .
2	పామామగగరిసాసరిగరి	రి స	స ని	నిధ
	ప రి దా. . . నమి. . .	చ్చి.	తే.	. .
	సా ; రీ ; గా పా ;	ప మ	గరి	గా
	పా లిం తు వే	మొ.	. .	.
3	పామామగగరిసాసరిగరి	రి స	స ని	నిధ
	ప రి దా. . . న మి. . .	చ్చి.	తే.	. .

	స రి గా రి గ పమ గ ధ పా ;	ప మ	గరి గా
	పా . . లిం . . . తు . వే	మొ .	. . .
4	పామా మ గ గరి సా స రి గరి	రి స	స ని ని ధ
	ప రి దా . . . స మి . . .	చ్చి .	తే . . .
	స రి గప ధ స నిస ధ ని పధ. ధప	ధ ప	మగ రిగ
	పా . . . లిం . . . తు . వే . . .	మొ .	. . . .
5	పామా గ రి పమ గ రి ధ ధ పా	స ని	ధప ధరి
	ప రి దా . . . స . మి . .	చ్చి .	తె . . .
	సా ; స ని ధప ధ ని పా ;	ధ ప	మగ రిగ
	పా లిం . . . తు . వే	మొ .	. . . .

6	పా మా గ రి పమగ రి ధ ధ పా	స ని	ధప మగ
	ప రి దా . . . న . మి . .	చ్చి .	తే. . .
	రి గ పధ స రి గా రీ ధ రి రీ	స ని	ధప ధని
	పా . . . లిం . . తు వే . .	మొ .	. . . .
	సా ధనిసని పా , మా మ గ గరి	సా	సనిధా
	ప రి . . . దా స మి . . .	చ్చి	తె. .
	సా ; రీ ; గా పా ;	. .	. .
	పా లిం తు వే	. .	. .
అనుపల్లవి	పా పా మగ రి గ పా ధ ధ పా	మగ	గ రి సా
	ప ర మ . పు . రు ష . .	శ్రి .	. . యః
	స రి గా రి గ పమగా ధ ధపా	మగ	పధసా
	ప . తి నా . . . . పై . .	నీ .	. . కు

	పాధప పాధప మగరి గపా ధానిధ పాధప	మగ	గ రి సా
	ప . . ర . . మ.పు . రు ష	శ్రి .	. . యః
	సరిగారిగపమగా ధ ధపా	మగ	పధసా
	ప.తి నా. . . . పై . .	నీ .	. . కు
3	సపపామగరిగ పాసనిధప	మగ	గ రి సా
	ప. ర మ. పు. రుష. . .	శ్రి.	. . యః
	సరిగారిగపమగా ధధపా	మగ	పధసా
	ప.తి నా. . . . పై . .	నీ .	. . కు
	పధసరిగా రిగమ గమగరిసా	గ రి	సనిధా
	క. రు.ణ గ. . . . ల్గ . క	యు.	. . .
(1)	సా ;; ; ; సనిధప	మగ	పధసా
	న్న		

(2)	రీ ; ; ; ; సనిధప	మగ	పధసా
	న్న	. .	. . .
	పధసరిగా రీగమ గమగరిసా	గ రి	సనిధా
	క. రు. ణ గ. . . . ల్గ. క	యు.	. . న్న
1	గరిసనిసధనిపధరిసా,ని	ధప	మ గ రి గ
	కా... ర. ణ. మే. . .	మ.	య్య. . .
2	గరిగ.సరినిసధనిపధరిసని	ధప	మ గ రి గ
	కా.. ర.ణ.మే. .మ. . .	. .	య్య. . .
3	గరి సని రిస నిధ సని ధప ధప	మగ	ప మ గ రి
	కా. . . ర. ణ. మే. . . మ.	. .	య్య. . .

చిట్ట స్వరము	పామగరిస రిగ సరిసా నిధ	పా	ధసరిగ
	పమగధపామగరిసరిగపధ	సని	ధరిసా
	పాధసరిగపమగరిగారిస	నిధ	పధసరి
	గరీసనిధ.రిసనిధ.పధపా	మగ	రిస రిగ॥
చరణము	సా ; రీ గా; ధాపా	మా	మగగరి
	రొ క్కమి చ్చుట	కు	నే. . .
	స రి గా గ రి సనిధా సనిధా	సా	; సా
	ము . . క్కం . . టి చె. లి	గా	ను
2	సా ; రీ గా ; ధా పా	మగ	పధసా
	రొ క్కమి చ్చు ట	కు.	నే. .

	స ని నిధ ధప మగ గరి సనిధా	సా	; సా
	ము. . . క్క_ం . . టి. చె.లి	గా	ను
3	స రి సరి గ రి గపగప ధ స ని స	ధని	పాధని ధని
	రొ. . . క్క . ఖి. . . చ్చు. ట .	కు.	నే . . . .
	పా ; –మ గ గరిసా.సనిధా	సా	; సా
	ము క్క_ం . . టి చె. లి	గా	ను.
	ధా; ధా పధనిధమపధప	మ గ	రిగపా
	చ క్క_ని .చె. లి.ని.	యొ.	స. గ
	ధసరిగపామగరిగధధపా	మగ	గరిసా
	జ. వ. క రా. . . జు.ను	గా.	. . ను

పా ; పా మగరిగ ధధపా	మగ	గరిసా
మి క్కి లి.సై. . . న్య	మి.	. . వ్వ
సరిగా రిగపమగా ధధపా	మగ	పధసా
మ.. ర్క.. టేం.. ద్రు.డ	గా.	. . ను
అక్కటికమెటు	గ	ల్లు
ఆది వెంకటేశా	.	నీకు

అక్కటిక - అనునది

(అనుపల్లవివలె పాడవలెను)

(12) మరివేరె

56. మేళము—షణ్ముఖప్రియరాగము— త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—రెండవ కాలము—రెండవ కాలపు అరు అక్షరముల విషమగ్రహము.

కృతికర్త : పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మరివేరె దిక్కెవరయ్య రామా-మాటి మాటికిని దెలుపవలెనా॥

అనుపల్లవి : దరి దాపులేని నాజాలిదీర్చి-దయజేసి బ్రోచే దొరవీవుగాదా॥

చరణము : నిన్నుచాల నమ్మియున్న వాడనుచు-నీచిత్తముననే దెలిసియుండగ
సన్నుతాంగ శ్రీ వెంకటేశనీవు-నన్నుబ్రోవక యుండుట న్యాయమా॥

	లఘువు	దృతము	దృతము
పల్లవి	; ; – ; పా–ధాపా–;మా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	మ రి వే రె	ది క్కె–	వ ర య్య
2	పాధని–;ధా–ధాపా–ధామా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	రా.మ మ రి వే , రె	ది క్కె–	వ ర య్య
3	నీ, స–రిస.నీ–ధాపా–ధామా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	రా మ . . మ రి వే , రె	ది క్కె–	వ ర య్య
	. . . .		. . . .
4	సా, స–రిస.నీ–ధాపా–ధామా	పధనిధ–నీ.పధ	నిసరీగరి–సాని స
	రా మ . . మ రి వే , రె	ది . . . . . క్కె–	వ.ర. . .య్య.
	. . . . .		
	రీగరిసారిస–నిధపా–పాప మ–గాగా	రీ,గ–రిస.సా	గ రి.గా–పమ.పధ
	రా... . . మ.మా టిమా. . టి	కి ని . . దె	లు. ప వ . లె.

	నిధ.ని స–నిధపా–ధనీధ–;పమ	పా ; ; ;	; ; ; ;
	. . నా . . . మ రి . వే . .	రే .	. .
అనుపల్లవి	; ; – ; పా – ధానీ – ; సా	రీ , రి–;స రి	గారీ –;సా
	ద రి దా పు	లేని నా .	. జా లి
	సనీ.ధ –పమ.పా–ధానీ–;సా	రీ , రి–;స రి	గా.రి గ–మాగరి
	దీ . ర్చి . . ద రిదా పు	లేని నా .	. జా. . లి .
	సనీ. ధ – పమ.పా–ధానీ –;సా	రి సనిస–రీస రి	గారి గ–పమగా
	దీ. ర్చి . . ద రి దా పు	లే. . . నినా.	. జా. . లి
	రీ,రి –;సరి–గా రీ–;సని	స రిగరి–సా.నీ	సనిధప–ధాపమ
	దీ ర్చి ద యజే సి.	బ్రో. . . చే దా	ర. వీ. . పు
	పా,ప –;సరి– గారీ–,సని	స రిగరి–సా.నీ	సనిధప–ధామా
	గాదా ద యజే సి.	బ్రో. . . చే దా	ర వీ. . పు

	పధనిస–,ప గా.దా – } మరివేరె		
చరణము	; ; – ; రీ–గా మా–;పా ని న్నుచా ల	మపధప–ధామా న . . . మ్మియు	పా ధ ప – ప మ గా న్న వా . . . డ
	గారీ –సానీ–ధాపా–ధాని స నుచు . నీ . చి . త్తము.	రి గ రీ – ; రీ న . కే – దె	సా నీ – సా రి గ లి సి . యుం
	రిస.నీ–సా.పా–గ ధానీ–;సా డ. . గ స న్నుతాం గ	రీ ; రి–;స రి శ్రీ . వేం	గారిగ–పమగా కటే . . శ
	రీ, రి–;సరి–గా రీ –రీసని నీ వు న న్నుబో వక.	సరిగరి–సా.నీ యుం.డు.టన్యా	స ని ధ ప–ధా ప మ. . . . . య
	ప ధనిస–,ప మా. . . . } మరివేరె		

(13) శ్యామలగాత్రి

29. మేళజన్యము—జంఝూటిరాగము: త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతర మార్గము—3 అక్షరముల అనాగతక్రమము

కృతికర్త : ఓగిరాల వీరరాఘవశర్మ

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

పల్లవి : శ్యామలగాత్రి పరాశక్తి అంబ ॥శ్యా॥

అనుపల్లవి : వేమరు నిజభక్త-వేదనల హరించు-వేల్పునీవేగదటే వేదాతీతా ॥శ్యా॥

చరణము : 1 భారమటేదీన-పాలినివై నత్రిశూలిని-నన్నుబ్రోవవే కపాలిని ॥శ్యా॥

2 కోరితి పరశివ కోమలినీసేవ-భారమని యంటినా పద్మాసని ॥శ్యా॥

3 తోయజముఖి తల్లి-తోడునీవేయని-దోసిలొగ్గురాఘవ దాసావని ॥శ్యా॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
ప	; , రీ గ రీ – గ గ రి స ని ని ధా	రీ . సా – ; ;	; ; – ; స రి
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప	రా .	అ ం
2	గా , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ని ధా	రీ సా – ; గా	గరిమగ – రి స రీ
	బాశ్యా మలాగా . . . త్రి . ప	రా . శ	క్రి . . . అ ం బ
3	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ని ధా	రీ సా – ; పా	పమమగ – రి స రీ
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప	రా . శ	క్రి . . . అ ం బ
4	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ధ పా	పమధప – మగపమ	గరిమగ – రి స రీ
	శ్యామలా గా . . . త్రి . ప	రా . . . శ . . .	క్రి . . . అ ం బ
	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ద ప ధ	రీ ; – ; ;	సా ; – ; ;
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప .	రా .	. .

౩	; , రి – మ గ రీ – గ రి గా – రి స రీ	; , ప – పమగా	రిగ మ గ – రి స రీ
	వే , మరు ని . జ భ . క్త	వే . ద న	ల . హ. రిం చు
2	; , ప – ప మ గా – గ రి గా – రి స రీ	గమపాధప–పమగా	గ రి మ గ – రి స రీ
	వే , మరు ని . జ భ . క్త	వే. . . . ద . న	ల . హ. – రిం చు
	; , రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా–;గా	గరిమగ – రి స రీ
	వే . ల్పు నీ వే . . . గ . ద	టే. వే	దా. . . – తీ . తా
2	; , రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా–;పా	పప మగ – రి స రీ
	వే . ల్పు నీ వే . . . గ . ద	టే. వే	దా. . . తీ . తా
౩	; , రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	సాపమ–ధప.మగ	పమ.గరి – మగ.రిస
	వే . ల్పు నీ వే . . . గ . ద	టేవే. . . దా.	. . తీ. . . తా.
	రీ , రి – , గ రీ – గ గ రి స ని ని ధా	రీ ; – ; ;	సా; ; ;
	. శ్యామల గా. . . త్రి . ప	రా	.
చ	; , రి – మ గ రీ – గ రి గా – రి స రీ	; , ప – పమగా	రి గ మ గ – రి స రీ
	భా . ర మ– టే. . – దీ . న	పా – . ని లి	వై. . . న . .

; , ప – ప మ గా – గ రి గా – రి స రీ	గమపాధప–పమగా	రి గ మ గ – రి స రీ
భా – . ర మ – టే . . దీ , స	పా . . . . –లి . ని	వై . . . – న . .
రీ ; రి – గ రి రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా – ; గా	గ రి మ గ – రి స రీ
త్రిశూ – . లి ని – న . న్ను . – బ్రో . వ	వే. క	పా . . . – లి . ని
; రి . రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా – ; పా	ప ప మ గ – రి స రీ
త్రిశూ – . లి నీ – న . న్ను . – బ్రో . వ	వే. క	పా . . . – లి . ని
; రి . రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	సాపమ–ధపమగ	ప మ గ రి – మగ రిస
త్రిశూ – . లి ని – న . న్ను . – బ్రో . వ	. వే. – . . క .	. . పా . . . లి
రీ , ని , } శ్యామల గాత్రి		

2	; , కో – . రి తి – ప ర – శి వ	; , కో – . మ లి నీ – సే వా
	; , భా – . ర మ – ని – యంటి	నా – . ప ద్మా – స ని ॥శ్యా॥
3	; , తో – . యజ – ముఖ – త ల్లి	; , తో – . డు నీ వే – యని
	; , దో – . సిలో – గ్గు – రాఘ	వ – . దా సా – వని ॥శ్యా॥

కోరితిని మొదలు మొదటి చరణమువలె పాడుకొనవలెను.

14. కీర్తనలందలి కొన్ని విశేషములు

(1) శోభిల్లు సప్తస్వర

పేజి. 151. త్యాగరాజకృతి.

నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగు (ఏడు) స్థానము లందును, ఋగ్వేదము మొదలగు నాలుగు వేదములలోను, గాయత్రియందును, అందరి మానసములందును శోభిల్లు సుందరులైన సప్తస్వరములను భజింపవలసినదని ఈ కీర్తన యొక్క తాత్పర్యము

ఈ కీర్తనయొక్క పల్లవి అనుపల్లవులయందు సప్తస్వరములు దేహమునందు ఎచ్చట శోభిల్లునో ఆస్థానములు చెప్పబడినవి. అవి క్రమముగా నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగునని. ఇచ్చట అయిదు స్థానములను చెప్పి ఆదులనుటచే మిగతారెండు స్థానములని అన్వయము. కీర్తన సాంప్రదాయము ననుసరించి మిగతరెండు స్థానములు ఆపాదమున ఇముడక పోవుటచే ఆదులని చెప్పవలసి వచ్చెను.

శ్లో॥ నాభిహృత్కంఠతాలు షు
నాసాదంతోష్ఠయోః క్రమాత్
షడ్జశ్చఋషభగాంధారౌ మధ్యమః పంచమస్తథా
ధైవతశ్చనిషాదశ్చ స్వరాఃసప్తప్రకీర్తితాః

అని సంగీత శాస్త్రమున సప్తస్వరములకు దేహమందు స్థానములు చెప్పబడెను. ఇందు తాలుషు అను స్థానమునకు త్యాగరాజులవారు "రసన" అని చెప్పెను.

ఆదులు అని చెప్పబడిన ధైవత నిషాదములకు దంత ములు ఓష్ఠములు అనునవి స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

ఈ కీర్తనయందు ఇతర శాస్త్రములకు సంబంధించిన విషయములను వివరించుటలేదు.

(2) శ్రీ నా ర ద

పేజి. 156. త్యాగరాజకృతి

ఈ కీర్తనయందు వేదజనిత నరవీణా వాదన తత్వజ్ఞ- అనిచెప్పబడనది. ఈనాడు "వరవీణావాదన" అని గానము చేయుచున్నారు. ఇందు దోషము లేకపోయినను మొదటి దానియందు విశేషముకలదు. నావద్దనొక పురాతన వ్రతిలో "నరవీణావాదన" యనియుండుటను చూచితిని. నాలుగు నూర్ల గ్రంథములు చదలు వలన నిశ్శేషముగ పోయిన వాటి లో ఆగ్రంథముండెను.

వీణావాద్యము ప్రథమమున వేదమందే చెప్పబడెను. 'వీణ' అను పేరుకూడ అందే కలదు. దేవవీణ యొకటి కల దనియును దాని ననుసరించినది మానుషీ వీణ యనియును చెప్పబడెను.

మా ను షీ బా ల క్ష ణ ము

"అథ ఖల్వియం దైవీ వీణాభవతి, తదనుకృతి రసౌ మానుషీ వీణాభవతి। యథాస్యాః శిరఏవ మమ్యాః శిరః। యథాస్యా ఉదర మేవమమ్యా అంభ్రణం। యథాస్యై జిహ్వా ఏవ మమ్యై వాదనం————।

ఈ విధముగ మనుష్యదేహమునకు పోల్చి వీణా వాద్యము నిరూపింప బడినది. ఇది వేదజనితము. "మానుషీ" అనుటకు త్యాగరాజులవారు "నర" అని చెప్పెను. అందు వలన వేదజనిత నరవీణా.....అని చెప్పెను. మిగతా వివరములు వీణాప్రకరణమున గలవు.

(3) వాతాపిగణపతిం

పేజి. 178. ముత్తుస్వామిదీక్షితులవారు

గణపతిని భజించు సంధర్భమున ఈ కీర్తన చెప్పబడినది. దేహమునందు గణపతికి గల స్థానము, స్వరూపము, గుణము మున్నగునవి యిందు చెప్పబడినవి.

దేహమందు వెన్నెముక చివరభాగమున మూలాధార మనుస్థానము కలదు. అది గణపతి స్థానము. మూలాధారమందలి శక్తియే బిందురూపిణియగు పరాశక్తి. ఇందుండియే ఆహత నాదము సూక్ష్మ బీజాంకురము వలె ఉద్భవించుచున్నది. ఈ నాదమునకు పరానాదమని పేరు. మిగతా పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి. అను నాదములకు గూడ ఈ పరానాదమే మూలము. ఇది ప్రణవముగ గూడ చెప్పబడినది. ప్రణవము గణపతికి స్వరూపము.

నాసారంధ్రములందు సంచరించు శ్వాసవలన మూలాధారమందు ఆహత నాదము ఉద్భవించు చున్నది. "శ్వాసో నాదయితి శాకటాయనః" అని శాకటాయన వ్యాకరణమునందు గూడ గలదు. శ్వాసయే నాదమునకు కారణము. ఈ శ్వాసకు దేహమందు ఆజ్ఞా చక్రము (భ్రూమధ్యము) మొదలు

మూలాధారము వరకు స్పర్శగలదు. ఆజ్ఞా చక్రమందలి దేవత హాకినీ రూపధారిణి. మూలాధార మందలి దేవత సాకినీ రూపధారిణి "హం" అనునది ఆజ్ఞాచక్రమునందలి మొదటి అక్షరము 'సం' అనునది మూలాధారసుందలి తుది అక్షరము. ఆద్యంతము లందుగల ఈ రెండక్షరములతో కూడిన హంస మంత్రము శ్వాస రూపము. పైకీర్తన యొక్క రాగము ఇత్యాదుల ననుసరించియే హంసధ్వనిగా నిర్ణయించి చెప్ప బడెను. దీక్షితులవారు గణపతిని భజించు సందర్భమున పైకీర్తనయందు శ్రీ విద్యా సాంప్రదాయమునగల రహస్య ములను సూత్రప్రాయముగ "త్రికోణ మధ్యగతం, మూలా ధారక్షేత్రస్థితం, పరాది చత్వారి వాగాత్మకం, ప్రణవ స్వ స్వరూప వక్రతుండం, కరాంబుజ బీజాపూరం మున్నగు వాక్యములను బాహ్యాభ్యంతరముల సమన్వయముతో జెప్పిరి.

హంస ధ్వని రాగము మంచి రక్తిరాగము. ఇందు అన్ని స్వరములును సంవాదులను కలిగియున్నవి. కీర్తన యందలి దైవము, దైవమునకు సంబంధించిన పేరు గల రాగము, ఈరెంటికిని దేహమందు సమన్వయము, ఈ విధ ముగ తత్వదృష్టితో చెప్పబడిన దీక్షితుల వారి కీర్తనలందలి విశేషముల నన్నిటిని వ్రాయవలయుననిన ఒక గ్రంథమే యగును. వాచకములగుటచే విశేషించి వ్రాయుటలేదు.

సవరణ పట్టిక

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
2	5	11. మార్గము	11. కాలము
8	10	ప్రత్యాఘాతలు	ప్రత్యాఘాతము
,,	20	ఉల్లాసితము	ఉల్లసితము
10	5	తడఫుతో	తడఫుతో
25	11	ప్రత్యేవముగా	ప్రత్యేకముగ
44	2	నడచునపుడు	నడచునపుడు.
,,	9	చతుర్భాగ	చతుర్భాగ
95	12	మగుచున్నది	మగుచున్నవి
101	11	సరసుడ	సరసుడా
,,	13	చలమరులు	చాలమరులు
102	4	కరుణింప	కరుణించ
104	8	యున్నానురా	యున్నారా
,,	12	మేరగాదుర	మేరగాదురా
105	2	పంతమేలర	పంతమేలరా
,,	4	రార	రారా
108	10	మ	మా
,,	12	ఇ	ఈ
109	2	ససుతాంగమచక్కనీ	సన్నుతాంగమాచక్కని
,,	4	సమి	సామి
115	6	ర	రా

షరా: (పైన మొదటిలైను తరువాత) రెండవ పేజీలో మార్గము మొదలు విళంబితలయవరకు 12 మొదలు 18 వరకు సంఖ్యలు. 19 సంఖ్య లేదు.

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
116	2,4,6,8,	క	కా
117	2	రాజగొ	రాజగో
120	7	మరునికన్న	మరునిగన్న
121	6	సుందర	సుందరా
,,	12	శ్రీనీవాస	శ్రీనివాస
126	6	రారా	రార
136	4	తెలియా	తెలియ
141	10	కీర్తనము	కీర్తన
,,	11	దలిచి	దలచి
148	4	తనకెంతరానీ	తనకెంతపోనీ
154	2, 4	నాభీ	నాభి
156	8	వరవీణా	సరవీణా
158	6	రిగ	గమ
161	3	ఆనుగత	అనాగత
176	9	; నీ	; నీ
178	4	ని	నీ
,,	5	గ	గా
,,	11	వాగాత్మకం	వాగాత్మక
180	6	సనిసరి	సనిసరి
,,	8	; గా రీ ;	; గారీ;
182	8	; ని సరి	, నిసరి
183	5	పానీ	పానీ
184	5	గరిసని	గరిసని

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
188	2	బిరానాను	బిరానను
189	6	ఆవరోహణము	అవరోహణము
192	8	.	స
194	2	సరసిరు	సరసీరు
,,	12	కా	గా
,,	20	కా.	గా
195	4	క్క	క
	12	, ,	, ,
197	8	డహీనాంశ	తుహినాంశ
205	6	కర్మసంప	కర్మసంవ
221	11	వామనరూప	వామనరూపా
222	11	మెటులు	మెటుగల్లు
223	1	వల్లవి.	పల్లవి
224	8	తె	తే

189 పేటీలోని "జననీ నినువినా" అను కీర్తన యందును, 203 పేజీలోని "నినువినాగతి" అను కీర్తన యందును మొదటి చరణమునకు వలెనే మిగతా చరణములను పాడుకొనవలెను.

—[o]—

సంగీత మార్తాండము

(7 అధ్యాయములు: 12 భాగములు)

ముద్రితాముద్రితములైన సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములలోని విషయములనుకోడీకరించి, పరిశోధించి 1. స్వర, 2. రాగ, 3. ప్రకీర్ణ 4. ప్రబంధ, 5. తాళ, 6. వాద్య, 7. నర్తనములను ఏడధ్యాయములలో "సంగీత మార్తాండము" అను పేరనొక సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును సర్వశాస్త్రసమన్వయ దృష్టితో సవిమర్శముగను, సోదాహరణముగను సర్వులకు దెలియునటుల వ్రాయుచున్నాను.

కారణాంతరములచే నైదవదియగు తాళాధ్యాయము నందు ఒకభాగము మాత్రము ముందుగా ప్రకటింప బడినది.

ఇప్పుడు మొదటిదియగు స్వరాధ్యాయము రెండుభాగములలో అచ్చుకు సిద్ధముచేయబడినది. గ్రంథపఠనము, పరిశోధన, వివిధ గ్రంథములనుండి విషయలను సంగ్రహించుట, చిత్తువ్రాయుట మున్నగువనులను కనీసము ముగ్గురైనను చేయవలసినవానిని ఒక్కడనే చేయవలసి వచ్చుటచేత ఈ రెండుభాగములను సిద్ధముచేయుటకే సుమారు ఎనిమిది సంవత్సరముల కాలముపట్టినది. గ్రంథరచన ఆరుసంవత్సరములకాలము జరినగిపిమ్మట హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుటచేత ఆమాత్రమైనను చేయుటకు అవకాశము కలిగినది.

రెండవదియగు రాగవివేకాధ్యాయము వ్రాయబడుచున్నది. ఈ ఆధ్యాయము రెండుభాగములలోనో, మూడు భాగములలోనో పూర్తియగును. దీనిని ఒకడనే పూర్తిచేయవలయుననిన యింకా మూడుసంవత్సరముల కాలము పట్టవచ్చును.

తగినంతగా ఆర్థిక సహాయము లభించినచో త్వరలోనే పూర్తి చేయుటకు అవకాశము కలుగును. ఉదారులగు ప్రభుత్వాధికారులు సంస్థానాధీశ్వరులు, మక్తేదారులు, మున్నగువారి సహాయముతో గ్రంథరచన ప్రారంభింపబడినది. సంస్థానములు ప్రభుత్వమున లీనమైన పిమ్మట వారిసహాయము నిలిచిపోయెను. పిమ్మట 1950 సంవత్సరమునుండి హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు దయతో దోడ్పడు చున్నారు. దీనికితోడు ఉదారులగు ద్రవ్యవంతుల సహాయముకూడ తగినంతగాలభించిన అనుకొనినంతపని జరుగుటకు అవకాశము కలుగును.

కావున వితరణ శీలురగువారు యథాశక్తిని ఈ నాయుద్యమమునకు మహారాజ పోషకులుగను, రాజ పోషకులుగను, పోషకులుగను జేరుట మూలమున చేయూత నొసంగ గలందులకు కోరుచున్నాను. పోషకవర్గము వారికి సంగీతమార్తాండ గ్రంథభాగములు అచ్చుకాగానే ఎప్పటికప్పుడు వెంటనే పంపుకొనుచుండగలను.

ఇట్లు

గ్రంథకర్త

పుచ్చా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నారాయణతీర్థ సంగీతవిద్యా పరిశోధనాలయము

విద్యానగరము; హైదరాబాదు-7 (దక్కను)

పోషకవర్గ విరాళములు

మహారాజ పోషకులు	500/-
రాజ పోషకులు	250/-
పోషకులు	100/-